

TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Ogróžan spodrastek

Sneg se je odmikal vsak dan više pod skalne vrhove. V rebrih so se razcevele kurjice in resje, izpod grmov pa je pogledal modrooki jeternik. Plotove so zlato obrobile trobentice, ob razlivih vode pa je odgnala trava.

Drevje je najprej ozelenelo za Svetim Duhom. V zbore ščinkavcev in senic, drozdov in kosov in med nabijanje detlov je zapela kukavica. Zelenje je v dobrem tednu pregrnilo obe dolini. Poganjalo se je dan za dnevom vedno više po pobočjih navzgor v planine.

Zajci so se zgodaj sparili in preden so pričeli ptiči valiti, je Hribarjev Peter že presledil prvi spodrastek.

V loviščih je utihnil petelin, najprej debeli, kmalu za njim pa tudi rušavec. Kokoši so skrbno skrivale kebčke pred pernatimi ujedami in dlakastimi roparji.

V skrbi za odrasčajoči zarod je lisica tudi čez dan stikovala za plenom.

Iz orlovega gnezda nad Savico se je tu pa tam oglasilo piskajoče čivkanje, kateremu je Peter že večkrat pazno prisluhnul in po njem sodil, da je orlica izvalila enega samega mladiča.

V nižjih planinah so od jutra do večera pozvanjali zvonci in se zaspano oglašali tudi ponoči v hlevih; okrog stanov so pa spet vriskali planšarji in prepevale planšarice.

Tkalčeva Jerca je planinila na Vógarju. Njenega stanu se je Peter vselej ognil pa se na Vógarju tudi v drugem nobenem nikoli ni ustavil, čeprav je bil dostikrat potreben požirka gorkega mleka.

Mlada trava je oskominila gamse in srnjad. Peter jim je narejal nove solnice, razdiral pa stare, ki niso bile več za rabo.

Skoraj polna luna je obsevala pomlad, razlito čez Bohinj in njegove gore. Petru je prisijala prav na posteljo. Prebudila ga je. Mislil je, da ga kliče že dan. Vstal je in zaslišal bítí polnoči. Bil je namenjen navsezgodaj oditi v lovišče. Ni mu bilo več vredno leči. Odpravil se je in odšel za Mostnico navzgor. Na Vógarju se to pot ni bilo treba ogniti Jerčinemu stanu.

Planšarji in planšarice so še vsi spali. Ves rosen je prispel Peter ob svitu v Hebat.

Skozi sklanjajoče se vejevje je opazil umazano rdečkasto liso. Nepremično je obstal, priprl na pol oči in skušal dognati, ali vidi res srnjaka, ali morebiti ne visi na srnjadino stečino samo odlomljena bukova veja, na kateri se rjavkasto barva sušeče se listje. Dolgo je zrl v isto smer, da skoraj ni trenil z očesom. Čakal je, da se srnjak prestopi ali vsaj pregane, ali da veter zamaje vejo. Oči so ga pričele ščemeti. Ni več zdržal. Neslišno se je pričel bližati. Prikril se je za debelo bukev. Previdno je pogledal izza debla. Kar mravljinci so mu zagomazeli po telesu. Zagledal je ne daleč pred sabo v zanko ujeta srno. V istem trenutku je že držal v rokah za strel pripravljeno puško, kakor da bi se moral vsak čas izza drevja ali med grmovjem prikrasti tisti, ki je zanko nastavil. To bi zaorala!

Peter je dolgo čakal, budno pripravljen, da bi skočil kakor ris za vrat nepoznanemu brezvestnežu. Naokrog pa je bilo vse tiho in mirno, le drozd je zmerjal neke lovca za hrbtom: »Preklet, preklet, hudič.«

Peter se je sam sebi zazdel nespameten: »Stojim tukaj kakor bukev štor in se ne spomnim, da ni pod soncem tako prismojenega zankarja, da bi čakal v bližini ujetega plena, kdaj morebiti pride od kod kdo izmed zapriseženih lovcev, ki naj ga prime in izroči pravici.« Previdno, da bi puščal čim manj sledi, se je približal mrtvi srni. Ujela se je bila za vrat in se ni kdo ve kaj mučila, preden je poginila. Visoko jo je bila dvignila mlada bukev; celo parkelji zadnjih nog se niso več dotikali tal. Po nabrekli vimeni je Peter spoznal, da je srna že dojila mladiča, morebiti še celo dva. Pa komaj. Ni bila take teže. Petru je ušla kletev. Pa že je jezo prevpila skrb za mladiča. Začel je ogledovati vsako bilko in vsak listič naokrog in kmalu izsledil vrtnec dlake in nekaj kapljic krvi. Blizu zraven, vrh za glavo debelega kamna, se je pa še skoraj kadilo iz temnega iztrebka. Peter je vedel, da je srnjačko vzela lisica. Nič manj se mu ni zdelo škoda mladiča kakor matere. Gotovo bi ga bil še lahko ujel in odredil s kozjim mlekom. Znova je lovca popadla jeza na zankarja. Siknil je predse: »Nič. Dobiti te moram, in če te do sodnega čakam.«

Peter si je poiskal primeren zaklon. Ni mu ga bilo treba kaj prida prenaresati. Splazil se je vanj, si na-

pravil udoben sedež in si oskrbel razgled na vse strani. »Morebiti mi ne bo treba dolgo čakati. Morebiti pride pogledat še to jutro, saj je komaj sonce vzšlo. Morebiti?«

Kakor nese zakajen oglar, kateremu se je bilo posrečilo ujeti v nastavljen tulec jazbeca, ponosno svoj borni plen domov v kadeče se kopišče, preverjen, da ga nihče ne sme ustaviti, in ves vesel, ker bo po dolgem času njegova družina spet jedla meso in sam kajpada tudi, tako je pritovorila po razhojeni stezici mimo Petra velika črna mravlja sivkastega črva in je očitno odklanjala tovarišice, ki so ji hotele pomagati nositi breme, kakor bi se bala za zaslužen priznanje. Peter se je spomnil na kruh in slanino, ki ju je bil vzel s sabo. Odvezal je oprtnik, potegnil lovski nož iz nožnice in pričel jesti. Grede je pa razmišljal, kdo bi utegnil biti, ki na tako nečloveški način streže srnjadi po življenju. Da bi Znojev Martinč ali njegovih tovarišev kdo tako propadel, ni mogel verjeti. Hudo bi mu bilo, če bi kateri izmed njih prišel pogledat po uspehu nastavljen zanke. Želel si je pa, da bi pot prinesla mimo žandarja Kranbergerja. Ne morda zato, da bi njega dolžil najbolj protipostavnega lova, pač pa zato, da bi mu dokazal, kakó skrbno zna pasti svoj neozvončeni trop.

Skozi veje so začeli pogledovati sončni žarki. Petru je zadišal tobak kakor že davno ne. Pa se je zavedel, da bi ga rezek dim izdal. Da bi potolažil nagajivo slo, je vtaknil kar prazno čedro v usta in vlekel skozi zrak k sebi. Zazdel se je podoben otroku, ki ga mati pomiri s prazno mosljo.

Sonce je posušilo roso. Ptici so utihnili. Živad se je poskrila po sencah. Na jasi pred njim so se pa razživele hrošči. Čebele in pisani metulji so obletavali cvetje. Na mrtvo srno so pribrenčale muhe. V njega samega so se pa pričeli zaletavati obadi. Oglasila se je tudi žejka.

V popoldanski vročini se je prihuljeno splazil do studenca, se napil vode in se spet vtihotapil v koč. Svoj sedež si je še bolj udobno uredil. Tožiti se mu je začelo. Nekajkrat se mu je zadremalo. Pa kaj, ko mu muhe niso dale pokoja!

Da mu je hitreje mineval čas, je Peter opazoval mravlje na stezici pred sabo, se čudil njih gomazenju in skušal dognati, kako se sporazumevajo med sabo, ko vsaka kakor na enoten ukaz hiti po svojem delu. V njegovo razmišljanje pa se je začela zaletavati kakor nadležna drobna mušica, katere ne moreš in ne moreš odpoditi, misel na Tkalčevo Jerco.

Pozno popoldne se je nebo pomračilo. Na poseko sta pripeljala na pašo jrebica in jereb mlado družinico. Kokoška je kebčkom pridno razbrskavala zemljo okrog štorov in klicala svoj zarod, ki je vselej vneto prihitel pobirat črve. Petelinček je pa venomer dvigal

glavico, se oziral z rdeče obrobljenimi očmi naokrog in pazil in stražil, da je le redkokdaj utegnil poskrbeti za lastni želodček. Naenkrat je posvaril. Hrupno se je dvignila vsa jata in vzletela na dolgo smrekovo vejo, ki je molela daleč v goličavo. Peter niti ganil ni. Vse njegove misli so utonile v radovednost, kaj je preplašilo ljubko družinico. Pa se je zamajala visoka trava in Petrovo oko je brž izsledilo lisjaka. Prihuljeno se je plazil naravnost proti njemu: »Sedaj ti posvetim.« Neslišno in skoraj negibno je lovec pripravil puško in že hotel sprožiti, pa se je še o pravem času spomnil, da se s pokom ne sme izdati zankarju, ki se morebiti prav sedaj bliža nastavljeni pasti. Lisjak se je pridvignil od tal, željno pogledoval jerebe na veji in kar nekako plesal pod smreko. S prvo levo nogo je kaj čudno odskakoval. »Aha! V sklopec si bil najrajši posegel s kremplji pa te je prišlo in te pohabilo,« je sodil Peter. Visoko na varnem pa sta jereba zmerjala lisjaka in celo mladiči so poskušali zabavljati.

Potegnil je rahel veter in zašumelo je listje v bukah. Lisjak je obstal. Povohal je proti obešeni srni. Spet se je pritisnil k tlom in negibno obstal, da ga ni bilo kar nič več videti. In je vstajal in se prikrival, se prestopal in kolobaril okrog obilnega plena, kakor bi hotel vse preizkusiti, če ni mrtva srna njegovemu življenju nevarna nastava. Dolgo se je obotavljal, preden se je ustavil pred mrtvo živaljo. Bliskovito je zamahnil večkrat po srnini nogi. Nato se je dolgo oziral okrog sebe, kakor bi slutil, da ga nekdo opazuje. Videl in ovohal pa ni nič. Vzpel se je pokonci in vgriznil v srnino stegno.

Petru se ni zdelo škoda mesa. Še sveže bi ne bilo nič prida. Sedaj pa že najbrž od vročine po smradu in neiztrebljenem drobovju zaudarja. S kožo vred bo treba vso žival zagrebsti. Pa vendar. Lisjaku ni privoščil niti grižljaja ne. In pa: kaj bi se vadil na srnjad. Zakašljaj je »Krhm.« Lisjak se je spustil na tla in obstal kakor ulit, s smrčkom obrnjen naravnost proti zaklonu. Peter je hotel preizkusiti še vid zvitega roparja. Prav počasi je iztegnil roko skozi vejevje. Komaj so se pokazali prsti, je lisjak zamahnil s košatim repom, odskočil kakor blisk in že ga ni bilo nikjer več. Peter je požugal za njim s prstom: »Zvit si in previden. In bogato te je obdarovala narava s tankimi čutili. Pa se že še srečava. Če prej ne, ko ti trda zima stopi za rep.« V resnici je bil pa Peter bolj zadovoljen, da ni lisjaka streljal, kakor pa, če bi ga bil. Ure in ure bi ga gledal in bi se ne naveličal. Dokaj rajši kakor pa sedel v Celoveu v gledališču, kjer so se igralci tako narejeno zvirali in povrhu še jezik pačili. Peter je bil takrat kar vesel, da niso govorili slovensko.

Petru se je zazdelo, da iz tišine, ki je nastala, ko so odleteli še jerebi, sliši zamolklo govoriti Venceljna, kako zna biti žival previdna, človek pa dokajkrat ka-

Ferdinand Humbert: Zbesneli bik. (Umetnostno-zgodovinski muzej, Ženeva.)

kor slep in gluhi zdrevi v nastavo, se ujame in je vse življenje zameden v zanke, da se le redkokdaj še more prestopiti po mili volji.

Padlo je nekaj kapelj dežja. Orosil je drevje in travo. Sonce se pa ni več prikazalo izza oblakov. Peter se je trdno nadejal, da pride nastavljaivec zank pod noč gotovo pogledat, če se je kaj ujelo, in da oprostí njega, ki je bil brez vrvi privezan v zasilen koč. Zaužil je še nekaj grižljajev hrane, ki mu je bila ostala. Ni se nasitil. Tudi žejen je bil spet, pa si ni upal iti pit vode, da bi morebiti ne opozoril nase. Pod noč je videl samo še staro srno. Pripeljala je dvojce kozličev na spregled. Nerodno sta se prestopala, kakor bi se šele učila hoditi.

Petra je pričakovanje varalo. Noč je zagrnila goščavo. Nastala je gluha tišina. Le zajček je presunljivo zajokal v daljavi. Čimdalje bolj mu je pojemal glas, dokler ni obmolknil. Peter je vedel, da ga je udušila lisica ali kuna. Utegnil je pa tudi pasti v kremplje uharici. Revček. Eno samo pomlad je videl.

»Ne bo ga,« je bil lovec trdno preverjen. »Še nikoli ni nihče z lučjo hodil po prepovedanih potih.« Bil je utrujen. Ni se več upiral zaspancu. Naslonil se je in zaspal tako trdno, da se mu še sanjalo ni nič.

Zbudila ga je luna, ki je vzšla po polnoči. Peter je spet prisluhnul. Niti najmanjšega glasu ni mogel ujeti od nikoder. Še sova je čisto tiho prhutnila čez jaso. Peter se je spomnil, kako je kot otrok prespal noč pod smreko na Lomu. Živo mu je stopila pred oči mati. Postalo ga je nekako sram. Zavedel se je, da je zadnje čase manj mislil nanjo kakor kdaj prej. Jerca mu je preveč rojila po glavi. In na Venceljna se je skušal navezati. Saj mu ni kaj reči. Pa vendar. Vsaka ljubezen išče najprej sebe, samo materina ne; pa še ta včasih. Nič. Svoje gnezdo si že zgradi. Pa bo morebiti še najlepše, če preživi v njem življenje s spominom na mater.

Kakor bi hotel popraviti zamujeno, je vzel iz žepa rožni venec in pričel moliti za pokojno mamo. Da. Brez rožnega venca ga mama ni nikoli pustila oditi od doma, posebno v gore ne. »Da te bodo vsaj po krščansko pokopali, če se ti primeri smrt,« je imela navado reči: »Pri komer namreč najdejo rožni venec, je prav gotovo katoliški kristjan.«

»Gospod, daj ji večni mir in pokoj, in večna luč naj ji sveti.« Peter je skončal molitev, na vzhodu je pa vstajal dan. Oglasili so se ptiči. Naokoli je slišal stopicati srnjad. Zabokal je srnjak in v diru pritekel

mimo. Kaj ga je preplašilo? Peter je tanko prisluhnil. Kaj kmalu je njegovo uho ujelo previdne človeške stopinje. Vznemiril se je in pričel se je tresti, kakor kadar je na svojih prvih lovih začutil, da hiti divjad proti njemu. Pa se je hitro umiril. Nevede se je pripravil na skok in čakal.

Iz gošče je prišel drvar Cencelj, poznan, da se njegovih prstov rado kaj prime. Ugledal je visečo srno. Obraz se mu je samozadovoljno razkremžil. Površno se je ozrl naokrog, če ga morebiti kdo ne opazuje. Ker je bil prepričan, da je sam, je z roko zazibal srno na struni. Malo je zavihal nos in odstopil. Dvignil je roko in požugal s kazalcem: »Prmejduš, pa sem te le.«

»Jaz tebe tudi, hvala Bogu,« se mu je oglasil za hrbtom z napeto puško Peter.

Cencelj se je zdrzil in se urno obrnil. Tako se je ustrašil, da niti bežati ni mogel, kaj šele, da bi se branil. Tudi tajil ni nič. S Petrom sta ugotovila, da je srna že neužitna, odirati pa da je ni vredno. Cencelj jo je moral vpričo lovca kar z rokami za silo pokriti z vejami in kamenjem. Peter ga je pa grede ošteval, kako more biti tako neusmiljen, da nastavlja zanke, in tako nevneemaren, da niti o pravem času pogledat ne pride.

»Sedaj bova šla pa na Bistrico in ti najbrž še naprej v Radovljico,« je odločil Peter. Drvar se je prestrašil, da je kar prebledel. Pri božjih Kriščevih ranah je rotil lovca, naj ga nikar ne izroči žandarmeriji. Če bi moral s Kranbergerjem skozi sotesko: »O, Bog pomagaj!« En samkrat da je hodil z njim v Radovljico, pa gre rajši sam desetkrat po golih kolenih. Je takrat prestal hudega, kakor še nikoli ne v svojem življenju. Žandar ga je bil tako trdo vklenil, da mu je kapala kri izza nohtov. In lačen je bil kakor volk in žejen kakor pivka, pa mu vso pot niti požirka vode ni dovolil spiti. Sam pa je v gostilni nalašč vpričo njega slastno jedel in pil in ga dražil, če se mu kaj sline cedé. Gostilničarki se je zasmilil, čeprav ji je bil pred leti izmaknil nekaj grošev. Hotela mu je zastonj dati jesti in piti, pa je Kranberger zarevsal nad njo kakor nad psom. In ko je omahoval in ni mogel več hoditi, ga je s puškinim kopitom poganjal. Res, da se zavora boji, pa si je kar oddahnil, ko je ječar zaklenil vrata za njim. Bil je komaj še živ.

Ob Kranbergerjevem imenu je Peter postal popustljiv. S Cenceljnom sta se zmenila, da mu sam pokaže še vse nastavljene zanke ter da pojde do prvega človeka z njim in vpričo njega prizna, kaj je naredil narobe.

Krotak kakor ovca je šel drvar snemat zanke. Štiri da ima še nastavljene, je kar brez ovinkov povedal. Tri je dobil in jih izročil Petru, četrto je pa že nekdo sprožil in jo odnesel. Divjadi ne, ko ni bilo niti najmanjše dlake nikjer. Kdo bi utegnil biti, sta ugibala

lovec in drvar in šla počasi proti Zgornjemu Vógarju. Obenem pa je bilo že obema nerodno, da nikogar nista srečala. Po še to smolo je imel Peter, da so bili še vsi prvi stanovi zaprti in da nikogar ni bilo doma.

»Tkalčeva ima pa odprto,« je pokazal Cencelj na Jerčin stan: »Kar njej se izpovem, pa sem za zdaj opravil.« Prav takrat je stopila Jerca na prag. Zaslonila si je oči z dlanjo, pogledala, kdo prihaja, spoznala Petra in Cenceljna, se obrnila in odšla nazaj k ognjišču. Petru je bilo njeno obnašanje všeč. Pomagala mu je iz zadrege. Drvarju ni vedel prej koj odgovoriti, sedaj je pa kar nanj prevrnil krivdo: »Bova morala že še naprej iti. Tkalčevi se je gotovo zazdelo, zakaj hodi skupaj. Ne mara imeti potov zavoljo tebe, se je pa rajši umaknila.«

»Prav je naredila,« je pritrdil Cencelj.

Za širokim leskovim grmom se je oglasil droban zvonček. Tele je bilo zamahnilo po muhah. Bilo se je nastopilo, pa ni moglo s tropom za pašo in je že nekaj dni ostajalo čez dan pri stanovih.

S šopom na pol razevelih šmarnic v roki je prišla od prisojne strani na stezo naravnost pred lovca in drvarja Grmova Špelca. Preden je deklča kdo utegnil odgovoriti, je s prstom pokazala zanke, obešene na Petrov oprtnik, mrko pogledala Cenceljna in spregovorila Petru naravnost v obraz: »Torej si ga le sam zalotil, mrharja. Sem mislila, da te bom morala opozoriti nanj. Prav mu je.«

Lovec in drvar sta se začudila, da sta kar obstala. Pa je Špelca sama spet sprožila besedo. Dogovorili so se hitro. Cencelj se je za sto smrtnih grehov zarekel, da ne prime nikoli več strune v roke. Potrč je odšel nazaj drvarit pod Brvóje. Grmova je pa hitro uganila, da je Peter potreben okrepčila. Povabila ga je v svoj stan, da mu stopli mleka in skuha žgance. Najprej pa je lovcu izročila še četrto Cenceljno zanko. Sama jo je bila odvezala. Da bi se bila skoraj ujela nanjo, je rekla; pa tako zares ni bilo.

Skozi lino je Jerca videla, da je Peter stopil v Špelčin stan. »Naj gre, kamor hoče,« si je dopovedovala: »Kaj me briga.« Pa ji ni bilo vseeno.

Petra, ki se mu je prej tožilo, saj že dve noči ni skoraj nič spal, je minula vsa zaspanost. Opazoval je brhko planšarico. Špelca se je podvizala, da svojemu gostu čimprej postreže z jedjo. »Dobro dekle mora biti,« je sodil Peter: »In kako ji pristojajo k obrazu svetli lasje.« Pogovor jima ni niti za minuto obstal. Špelca je poznala domalega vso divjad daleč naokoli. Peter se je kar čudil. »To bi bila žena za lovca,« je nehote pomislil. »Vse drugačna kakor Jerca.«

»Veš, Peter,« je zamahnila Špelca s kuhalnico, »Dobravcu je orel odnesel jagnje. Gotovo gnezdi nekje v naših gorah. Še dokaj škode utegne prizadejati drobnici in divjačini. Ustreliti ga boš moral.«

»Lep in ponosen ptič je. Kralj višav. Se ti nič ne smili?« Peter je ugovarjal bolj zato, da preizkusi do konca misli mlade planšarice, kakor pa zares.

Špelca je malo pomolčala, pa se je brž znašla: »Zakaj pa mori jagnjeta in kozliča, srnjake in gamske. Lisice naj bi pobiral, ki tudi same od krvi drugih živé.«

»Imaš kar prav, Špelca,« se je nasmejal zadovoljno Peter. »Le tega ne pomisliš, da zapriseženi lovci nismo sami gospodarji divjadi, ki jo pasemo.«

»Ti že veš.« Z vso prijaznostjo, kar nekako vrojeno Grmovi družini, je postavila Špelca pred Petra žgance. Bili so zabeljeni, da so se kar tresli. Grede, ko je lovec jedel, sta z mlado planšarico dognala, da je ona prav tisto leto pričela hoditi v šolo, ko je on izstopil iz vsakdanje šole. Da pa še prav dobro pomni, kako je on pobral v Studorski skali sovi mladiče. Nad vse junaški se ji je zdel takrat. In še dostikrat je kasneje mislila nanj. Najbolj se ji je smilil takrat, ko mu je umrla mama. Ni se mogla zdržati solzá.

»Odrasla je že, pa še tako otročja,« je bila Špelca Petru čimdalje bolj všeč. Rad bi še posedel pri njej, pa ni maral zavoljo ljudi ne! Jerci nakljub bi pa. Vprašal je Špelco, kaj ji je za postrežbo dolžan. Ni dosti manjkalo, da ni dekliča zares užalil. Peter se je Špelci prav lepo zahvalil in obljubil, da ji že povrne.

S počasnim in utrujenim korakom je odšel navzdol. Pri košati smreki se je obrnil. Špelca je stala pred stanom. Pomahala sta si z rokami.

»Če je videla Jerca?« je kar zaskrbelo Petra. Pa si je koj vedel odgovoriti: »Naj vidi, če hoče. Kaj pa ji mar? Cméri emeravi.« Popravil si je puško višje na rame in stopil spet trdo in odločno.

Na Ražnovcu je legel v seno. Na jezero pod sabo in na polje v Lazu se je komaj utegnil ozreti. Kar same so se mu zaprle oči.

Drugo jutro ob svitu je Peter že spet stal za vasjo, opremljen za v gore. V roki je držal kratkoročno kopačo. Srno bo treba bolje zagrebsti, da ne bo širila smradu in da se ne bodo muhe pasle na mrhovini. Na Cenceljno besedo se tudi ni zanesel. Naj le ve drvar, kako mu bo odslej vedno za petami in pa, Špelca ga je bila spomnila. Početje orlov mora še bolj natančno opazovati.

Vleklo ga je po Klanici navzgor v Vógar. Pamet mu je pa svetovala, naj se zanaprej te planine še bolj izogiblje. Ne samo zavoljo Jerce, prav tako tudi zavoljo Špelce. Jerca bi morebiti mislila, da ji z Grmovu nalašč nagaja, da bi spet njo pridobil. Ljudje bi Jerci privoščili in marsikaj govorili. Tkalec, ki je rad videl, da mu je bila njegova hči všeč, bi bil upravičeno lahko nejevoljen. Prav on je s svojo besedo takrat po Bitenčevem pogrebu dokaj pripomogel, da je postal lovec. Grm bi se mu pa tudi lahko lepo zahvalil, če bi mu

samo za kratek čas motil Špelco. Zmagala je pamet. Peter je zavil za jezero.

Jutro je vstajalo izza gora. V jezeru se je odsvitala rožnata zarja. Zbori ptičev so jo pozdravljali. V razcvelo reber so že priletele čebele na pašo.

Petru se nikamor ni mudilo. Ves je bil prevzet od jutrnje lepote. Počasi se je dvigal ob drči vedno višje in višje. Na Jerco in Špelco je kar pozabil. Pod vlažno skalo je zagledal črnega močerada. Lezel je navzgor. »Lep dan bo,« se je nadejal Peter. Na vrhu se je razgledal. Sonce je že kar dobro grelo. Jezero pod njim je bilo gladko kakor zbrušena zelenkasta marmorna ploskev. Gore naokrog so bile jasne, da bi skoraj razločil rože v triglavskih skalah. V drvošcih se je zvo-neče oglasila črna žolna. Na Vógarju je pozvanjala živina. Petra je spet zamikalo, da bi stopil k Špelci.

Na zelenečo senošet je priplavala velika senca. Peter se je sunkoma ozrl proti nebu. S široko razprostrtimi krili se je peljal nizko nad njim orel. Prav lahko bi ga dosegel s strelom, pa ni smel. Na drugi strani slemen, precej zadaj je letela orlica. V levem krilu je bilo eno pero dokaj kračje. Tisto že ni doraslo do polne dolžine, ki jo je bila pomladi zgubila v spopadu z gamsi.

Peter se je spomnil, da mora biti čimprej na Komarči, če hoče dognati, s čim hranita orla mladiča v gnezdu. Vstal je in urno odšel proti Hebatu.

Na mrtvo srno je bil nasut dokaj visok grob. Cencelj je do konca opravil delo namesto njega. Gomilo

Na sirarskem trgu. (Fot. Fr. Krašovec.)

Božidar Jakac: Tihany ob Blatnem jezeru.

pa so brenče obletavale muhe in sedale na prst in kamenje, kakor bi z vso silo hotele zaleči svoj zarod tja, kjer je nakopičeno obilo hrane. Pri drvarju je lovec zvedel, da je srno zagrebel iz hvaležnosti, ker ga Peter ni izročil v roke Kranbergerju. Sodno kazeno pa da bo že prestal, čeprav dobi leto dni zapora.

»Jaz ne bom tiščal v sodnika, da bi te čim bolj zašil,« je kar naravnost povedal Peter in že odhajal.

Pod Lahtjo se je ustavil. V ruševju je bil ugledal gamsovo kozo z dvema kozličema. Mati se je pasla in se v skrbi za zarod razgledovala in poslušala na vse strani. Mladiča sta se pa igrala, trkala in izpodrivala, da ju je bilo veselje gledati. Peter je na orlovo gnezdo kar pozabil, pa je šavnilo z višave, koza je zapiskala, kozlička sta skočila proti ruševju. Prvi se je že skril, drugi je bil pa prepozen. Orel ga je prehitel in pograbil s kremplji. Peter se ni mogel več premagati. Čeprav je bilo daleč, je prislonil manliherico k licu, pomeril in sprožil. Strel je bil prekratek. Mirno je moral gledati lovec, kako je tik nad njim nesel orel kozlička proti svojemu gnezdju. Čeprav je vedel, da ne more nič več ubraniti, je Peter odhitel proti Komarči.

»Kam pa s tako zadrego?« se je oglašil izza debelega macesna na razgledniku Vencelj.

»Orel mi je odnesel gamsovega kozlička,« je jezen zapihlal Peter.

»Sem videl, kako ga je prinesel mladiču,« je mirno odgovoril Hrubečka in vprašal: »Si ti streljal?«

»Da, jaz, na orla. Pa sem bil prekratek.«

»Napak si naredil.«

»Pograbilo me je.«

»Preplašil si le vso družino. Zlepa je ne boš dobil več pod strel. Kar poskušaj.«

»Res smem?« se je razveselil Peter in grede že mislil, kako bi se špelca razveselila uplenjenega orla.

»Kar poskušaj. Pa ti bo težko uspelo.«

Sonce se je že davno pomaknilo čez poldan. Jezero je vztrepetalo v popoldanskem vetru. Višji gozdar Vencelj Hrubečka je pa še vedno razlagal na vrhu Komarče samo na pol izkušenemu lovcu Hribarjevemu Petru življenje in navade planinskega orla. »Le kaj mu je danes?« je ugi-bal Peter, »da je prišel sam tako daleč v gore in da se sedaj očitno mora z nekom razgovoriti.«

»No torej!« je skončal Vencelj. »Ali sedaj verjameš, da boš orla dokaj prej ujel v železje, kakor ga pa sklatil s puško iz višine?«

»Uvidim,« je pritrdil Peter.

»Prav.« Vencelj je iztrkal porcelanko.

»Potem sva se pa dogovorila. Le na sedmino te še povabim, če utegneš. Nimam nikogar drugega v vsej kranjski deželi kakor tebe, da bi ga.«

»Kdo vam je pa umrl?« je bil radoveden Peter.

»Vdovec sem postal,« je odvrnil Hrubečka in zamišljeno gledal proti severu.

»Vdovec,« se je začudil Peter. Ni si znal predstaviti, da je bil Vencelj kdaj oženjen.

»Saj sem ti pravil vendar o Hedi,« je bil gozdar kar nejevoljen.

Da bi mu pregnal mračnost, je Peter pripomnil bolj v šali kakor zares: »Sedaj se boste pa lahko spet ženili.«

»Se morebiti tudi bom. Na stara leta človek ni rad sam. Pa gosposke nočem več. Preprosto. Pa čeprav ji krilo kupim.«

Peter je obmolknil. Spomnil se je Jerce.

Vencelj je uganil njegovo misel. Ponudil mu je stegnjeno roko: »Pa tebi, Peter, ne bom križal potov.«

Peter sam ni vedel, kdaj je višjemu gozdarju roko stisnil.

Zvečer se je krčmarica pri Stari fužini čudila, zakaj gospod Vencelj tako gosti navadnega bohinskega lovca, Hribarjevega Petra. Hrubečka je pa radovednici na široko razložil, da samo zato, ker je Peter zalotil Cenceljna, ki se je leta in leta znal umikati vsem drugim lovcem.

»Bo vsaj nekaj časa mir pred njim,« je žena brž verjela gozdarju. Peter pa da naj spi ob priliki polič vina na njen račun.

Trda tema je že bila, ko sta se razšla Peter in Vencelj.

Domov grede sta oba mislila na brhko, pa malo muhasto Tkalčevo hčer. Jerca je pa v svojem stanu na Vógarju že davno mirno spala.

POZNO POLETJE

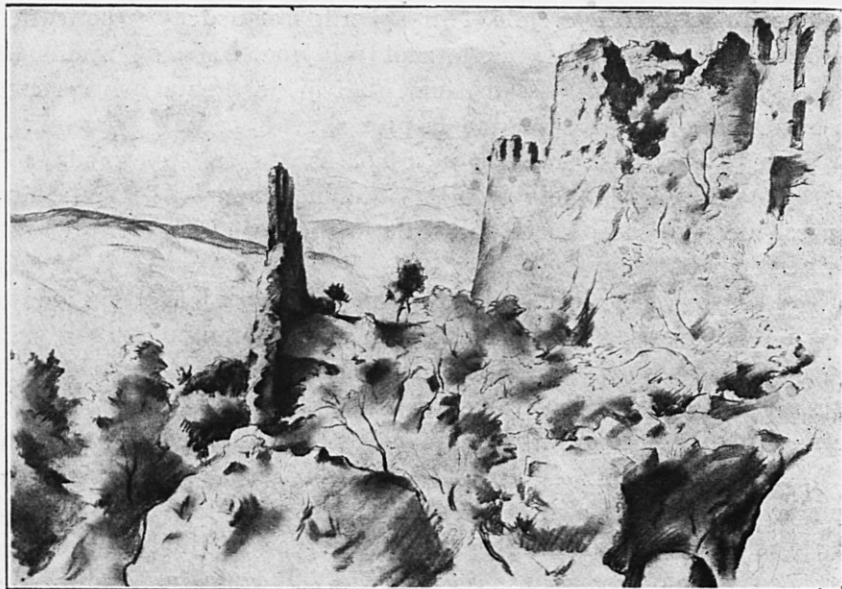
EMANUEL KOLMAN

Umolknila je zadnja ptica
in sama trudnost veje vseokrog,
ni speva, od nikjer ni klica.

Po žetvi je, otava še diši
in težki snopi zro s senikov,
po njivah tu tam ogenj zaplamti.

Poti so rjave in široke,
visoko v breg do prvih gmajn se pnó,
do belih brez kot čiste roke.

Ostró vrhovi sijajo gora —
kadàr se skrila bo sinjina,
tedaj jesen bo žalostna prišla.

Božidar Jakac: Višegrad ob Donavi (nekdanji grad kralja Matjaža).

RIBIČEVA HČI

LEGENDA * FRANCÈ BEVK

Dolgo je že od tega, marsikaj je zdaj drugače, takrat je bil Sesljan še revna ribiška vas. Tam je živel postaren ribič Mikola s svojo mlado ženo, ki so jo klicali za Marto. Bila sta že več let eno pred ljudmi in pred Bogom, a še nista imela otrok. Mati božja je slednjič uslišala Martine prošnje, žena je zanosila. In se je poslej huje kot kdaj prej bala za moža vsakokrat, kadar je odhajal na morje. S pletenjem v rokah je po ves dan posedala v bregu med borovci in se ozirala na obzorje, četudi se ni zganil niti najmanjši vetrc. Možu se ni nikoli kaj zlega zgodilo, s plenom se je živ in zdrav vračal domov.

V jeseni, ko sta bila noč in dan enako dolga, je bil Mikola nekoč z drugimi ribiči daleč na morju. Takrat je nenadoma, kakor da je zrasel iz nič, nastal vihar. Od zapada so se podile kope temnih oblakov, dvignil se je veter, valovi so naraščali, premetavali barke kot lupine in razpenjeni bili ob obal.

Marta ni marala za dež, blede, premočena je stala na bregu, z rokami na sreč, in kakor brez diha v strahu strmela v daljavo. Ribiči so se drug za drugim vračali v zaliv, njenega moža ni bilo. Bil je odjadral na odprto morje, njegova barka se je pozibavala daleč, daleč, komaj jo je ujelo oko. Merila je v pristan, a ni mogla naprej, valovi so jo zdaj zagrinjali, zdaj odgrinjali, kazalo je, da je izgubljena.

Žena je vsak hip zapirala oči, da bi ne bila priča moževe smrti. Ko se je do konca izmučila, je tekla domov, pokleknila pred podobo Matere božje, zaščitnice mornarjev, pred katero je dan in noč gorela lučka, in dvignila roke.

»Marija z Barbane, pomagaj mi!« je vroče zaprosila. Zunaj je divjal vihar, hrumenje valov je udarjalo med stene. »Reši mi moža!« je zavpila v stiski. »Otroka nosim pod srcem, darujem ga tvojemu Sinu.«

Tedaj so ji pošle telesne in duševne moči, da se je zgrudila...

Vihar je ponehal, veter se je umiril, valovi so se drobili, skozi razpoko oblakov je posijalo sonce.

Mikola je dosegel pristan in se je začudil. Vsakokrat, kadar se je vračal, ga je na bregu pričakovala žena, v soncu ali v dežju. Le tedaj, ko je bilo njegovo življenje v resnični nevarnosti, je ni bilo. Kaj se je zgodilo?

Hitel je domov in je ženo našel na postelji. Okoli nje so stale sosede, ki so jo bile nezvestno pobrale s tal.

»Moja ura je prišla,« mu je rekla. »To ni nič — da si le ti živ! Bala sem se zate.«

»Že sem bil sklenil z življenjem,« je dejal mož. »Pa že ni bila božja volja.«

Proti jutru je žena porodila hčerko. Sreče, ki jo je čutila, ji ni kalila niti misel na zaobljubo. Le Mikola je imel rahlo senco v očeh.

»Ljubši bi mi bil sin,« je rekel, »da bi mi na starost pomagal na morju.«

»In vendar je bolje tako,« je vzdihnila porodnica. »Ako bi se ti bil rodil sin, bi ti bilo še teže.«

»Zakaj?« se je ribič zavzel.

In tedaj mu je žena povedala, kaj in kako, da je otroka, ki ga je nosila pod srcem, zaobljubila Bogu, da je njega rešila.

»Ako je tako,« je dejal Mikola bogovdano, »bi ne godrnjal, četudi bi se mi rodil sin. Ne bi hotel jemati Bogu, kar je njegovega.«

Hčerko so krstili za Jelo. Niti nji niti komu drugemu niso kdaj povedali, da je zaobljubljena. Kadar doraste, jo bodo dali v samostan. Mati ji je česala lase in se tiho jokala, ni se mogla premagovati, četudi se ji je vsaka solza zdela pregrešna. Kmalu se bo morala ločiti od nje. Jela je bila vitka in temna kot cipresa v bregu; bolj ko je doraščala, očitneje je bilo, da bo lepotica.

Preden so ji črne kite segle do pasu, je glas o njeni lepoti šel že daleč naokrog. Fantje so prihajali mimo njenega okna, le da so jo videli. Starši pa so jo vzgajali v sramežljivosti in strahu božjem; bali so se, da je ne premoti posvetnost, niso je puščali na veselice in ples. Saj tja niti silila ni, ker je bila ubogljiva, vendar ji je hudo delo in se je čutila zapuščeno. Njene oči, njena usta, njene roke so bile ustvarjene za ljubezen. V nočeh brez spanja ji je srce vzdihovalo in umiralo od hrepenenja.

Neke nedelje — v vasi so zopet pele dude in mladina je rajala — je odšla na morski breg. Prehudo ji je dela radost, ki se je ni smela udeleževati. Sedé na beli skali je strmela v šumeče valove in se zatapljala v svojo notranjost.

Po morju je priplaval čoln — od Devina ali od Svetega Križa, tega ni vedela. Bila je tako zaverovana v privide svojih želj, da ga je opazila šele, ko je trčil ob breg. Na pesek je skočil vesel fant, svetli lasje so mu gledali izpod klobučka, okoli vratu je nosil pisano, svilen ruto. Jela se ga je prestrašila, vendar se ji je zdel znan, kakor da je stopil iz njenih sanj.

Fant je stal in strmел vanjo, bil je kakor začaran od njene lepote. Jela se mu je nasmehnila.

»Godba igra, a ti ne plešeš,« jo je nagovoril.

»Ne smem, kakor bi rada,« je vzdihnilo dekle. »Oče in mati mi branita.«

»Veseli me, da je tako. Da si zdaj na plesu, bi se morda nikoli ne srečala.«

Fant je prisedel na belo skalo. Jela je čutila, da bi se morala dvigniti in pobegniti, a ni imela moči. Obsedela je kakor otrpla in pustila, da jo je pobožala fantova roka. Bilo ji je, kakor da se ziblje v čolnu, prepuščena valovom...

Bil je že mrak, ko se je vračala domov; s seboj je nosila svilen ruto, srce polno sladkih obljub in besed. Veliko doživetje ji je premamilo budno zavest, da ni storila prav — a kaj je hudega storila? Ali ni fanta v prividih svojih sanj že davno, davno ljubila? Sprejela ga je in pozdravila, kakor da se je po dolgem, dolgem času vrnil z morja.

Bala se je, da ga zopet ne zgubi; v strahu zanj, polna sreče in hvaležnosti, je v noči privijala ruto k sebi in ga klicala v sanjah: »Jure, Jure!«

Mati se je prebudila. Mislila je, da je hči zbolela in da v vročici blede. Vstala je in prižgala svetilko;

po rutici v njenih rokah, po blaženem nasmehu na njenih licih je spoznala resnico.

»Nesrečna hči, kaj si storila!« je zaječala.

Jela je planila iz sanj in ni mogla takoj razumeti. Tedaj ničesar ni mogla do konca razumeti, razen svoje ljubezni. Iz materinih jecljajočih besed, izgovorjenih med solzami, je le z muko uganila svojo usodo. Bilo ji je, kakor da se ji je srce z vrtočlave višine zagnalo na trdo skalo in se razbilo.

»Storite z menoj, kar hočete,« je drhtela brez lastne volje in lezla vase. »Storite z menoj, kar vam drago!«

Ni še vstala zarja, ko se je oče odpravil na pot v Gorico. Ves prašen in izmučen se je vrnil pozno zvečer in povedal: tako in tako, sestre svete Klare sprejmejo Jelo v samostan, da bo vse življenje služila Bogu, kakor je bila zaobljubljena. Zarana se bosta odpravila na pot.

Jela je molče sprejela odločitev, brez ugovora povezala culo. Hotela se je vdati volji staršev, ki ni bila samo njihova volja, a ni mogla zatajiti svoje ljubezni. Ponoči je s široko razprtimi očmi strmela v strop in ječé pritiskala dlani na prsi. Srečé ima svoje zakone, ni mu mogoče staviti pregraj. In če ga zakoplješ v zemljo, goró postaviš nanj, bo našlo pot na sonce, dokler je živo.

Starši so spali, a ona je tiho vstala, vzela culo in sama odšla na pot. Ne v Gorico, h klarisinjam, da bi le njeno telo služilo Gospodu in bi se duša mudila daleč proč, na obali, kjer jo bo fant pričakoval vsak večer. Kam tedaj? Za njim, ki o njem niti ne ve, od kod je — toliko da je izvedela njegovo ime? V neznanu, da se nikoli več ne bodo srečale njune poti? Zakaj je torej pobegnila? Da staršem pripravi žalost in jima izkoplje prezgodnji grob?

Stala je na visokem bregu, med belimi skalami, med nizkim grmovjem, pod njo se je v prvi zarji lesketalo morje. Naprej ni vedela, a srce ji ni dalo, da bi se vrnila. V dušni stiski se je zgrudila na kamenje in se obupno razjokala.

Po poti je prišel Kristus, nebeški romar, in se je ustavil pred njo.

»Dekle, zakaj jočeš?« jo je vprašal.

»Saj mi ne moreš pomagati,« mu je odgovorila, ki ga ni spoznala. »Pomore mi lahko samo Bog.« In mu je vendar povedala, zakaj toči solzé in kaj ji teži dušo. »Pomagaj mi in svetuj, ako moreš,« je zastokala.

Kristus jo je gledal z usmiljenim pogledom.

»Ljubiš,« ji je rekel. »Ljubiš. Ali tudi on tebe tako ljubi?«

Jela je pokazala na hrastič v polnem zelenju.

»Ali raste to drevo?« je dejala.

Bog se je grenko nasmehnil.

»Poslušaj!« je rekel in pokazal na kopico sivih hiš, ki so stale v položnem skalnatem bregu. »Glej vas!

Tam so ljudje bolni za runjami in ni ga, ki bi jim stregel. Pojdi in pomagaj jim! Ko zadnji ozdravi, se vrni; počakal te bom.«

Vas je bila kakor izumrla. V slednji hiši so ležali bolniki in bledli v vročici. Jela je tekala od praga do praga, donášala vode, bedela vse noči in lajšala gorjé. Ni povedala imena, ne od kod je, ljudje so jo imeli za svetnico, ki jim jo je Bog poslal v stiski.

Zbolela je tudi ona in pokrita z runjami dolgo visela med življenjem in smrtjo. Ozdravela je — tedaj ni bilo nobenega bolnika več v vasi, bila je zadnja. Odpravila se je na pot — tja, kjer je bila svoj čas srečala nebeškega romarja.

Kristus je sedel na beli skali in jo je pričakoval, kakor je bil obljubil.

»Pojdi domov!« ji je dejal s toplim nasmehom in se dvignil. »Fant te pričakuje na bregu. Ako te še ljubi, daj mu roko, rōdi mu otroke, rešena si zaobljube.«

To je rekel in zasijal kot bela zarja. Dekle ga je spoznalo; ko je hotelo pasti pred njim na kolena in mu poljubiti noge, se je raztopil kot meglica. Za njim je ostal le vonj po rožah.

Jela je tekla domov; noge so ji vso pot veselo poskakovale, kakor da gre na svatovščino. Sreč ji ni še nikoli tako prekipovalo od čiste ljubezni in sreče. Ni najprej stopila v domačo hišo, izognila se je vasi, po najkrajši poti je spela na morski breg.

Fant jo je čakal, kakor jo je čakal vsak dan, odkar je bila izginila.

»Jure!« ga je poklicala.

»Jela!«

Z odprtimi rokami ji je tekel naproti, da jo privije v naročje. Ko jo je pobliže pogledal v obraz, je obstal kot otrpel, živ blesk mu je ugasnil v očeh.

»Kakšna pa si!« je vzkliknil. »Kdo te je tako iznakazil?«

Jela mu je prepadena zastrmela v obraz, ki ni izražal več niti trohe ljubezni, ampak odpor in gnus. Roke so ji nehoté segle na lica, ki so jih ji bile raz-orale runje. Na to prej ni mislila. Bridko spoznanje, da jo je fant ljubil le zaradi lepote, ji je ranilo dušo.

»Prekleti!« je zavpila. »Prekleti!«

Ni hujšega prekletstva, kot je prekletstvo varane ljubezni. Jure se je spremenil v bor.

Jela pa se je v grozi zgrabila za srcé. Kaj je storila? Četudi je fanta od razočaranja preklela, ga je vendar ljubila. Žal ji je bilo. Iz obupa in žalosti se je zgrudila in umrla.

Duša je zletela k Bogu, iz njenega srca pa je zrasla cipresa. V dneh in nočeh, ko je pihala mrzla burja, je ječal bor in k njemu se je nagibala cipresa. Nikoli nista mogla skupaj, za vedno sta bila ločena. Pod njima pa je šumelo morje.

KRČMA V BREZNU JEZERA

JOŽA LIKOVIČ

Ko so gradili južno železnico čez močave Ljubljanskega barja, je marsikdo povpraševal, čigave so razžehtene apnenice pod Žalostno goro in ob vznožju hriba sv. Ane, čigavi so nešteti bečki in brente, polni živega, sinjega apna, čigavi so dalje kamnolomi, škrli mastnega apnenca, rešte drvá ter shrambe žita in živeža v zavarovanih borjačah.

Temu je ožgan apnar, naslonjen na drevnjačo, odgovoril s topim, zagrenjenim glasom: »Margovo!«

In ko je šel potnik mimo skladišč, polnih železnine in raznega blaga, zadelanih in zatrjenih z varnimi zapahi, je srečal zaguljenega človeka v širokih bregšah, podobnega zdrtemu izanskemu gonjaču, ki je s piskajočim glasom ukazoval hlapcem in voznikom. To je bil Margo, debelušen priseljenec iz Furlanije, železniški polir in gostilničar, ves zvijačen in zlat. On je dobavljal za železnico vsakovrstno gradivo, oskrboval delavske pivnice v Notranjih Goricah, grabil denar, goljufal in ciganil pri kruhu in vinu. Domačini so često zmajevali, kadar so bajali o njegovem bogastvu. Saj je prišel v te kraje skoro bos in s culo na ramenih! Od kod v kratkih letih apnenice, od kod gostilna in delavske pivnice, kje je vzel denar za kamnolome? Vse mu donaša dobiček, toliko da ne predelava nezdrave, umazane megle v čisto zlato! Njegovi zviti možgani so vedno delovali uspešneje kakor preprosti mlinski kamni na Izvirku; njegovo tuhtanje in umovanje ni poznalo nikakšne zagate. Neprestano je zatrjeval, da visi na še tako zanikrnem povodcu cel stotak! Železniški upravi je prodal voz tolčenega kamenja kar petkrat: prvikrat ga je pripeljal po dolnji cesti na stržen, drugič čez Kamnik, tretjič pod Žalostno goro na novo postajo, četrtič ga je vtihotapil mimo Prevalj in petič je obrnil poln voz nazaj v kamnolom ter pognal konje vnovič z najbolj poštenim obrazom na železnico. To je bil Margo, ode-ruh in skopuh, ki bi ne posodil palice niti Bogu, da bi udaril biriča ali hudiča. Še celo pravično sonce bi pogoltnil, ako bi ga dosegel s svojimi požrešnimi rokami. Bal se ni nikogar, saj je okanil in oplel celó gosposko! Samo beraču Kolotajčku ni mogel do živega: ta je premotil nekaterega kmeta, da se je izognil njegove krčme, ki je stala pri starem podpeškem mostu kakor napuhnjena gizdača. Tam so se shajali nezavedni domačini, Lahi, Čiči, Ličani in vsi tisti pojedži ter žličniki, ki so trebili jezerišče in pomagali zadelavati z branami zijavke med Ribjekom in goričevskimi ledinicami, kjer je stekla železnica. Bori zaslužek so puščali v razvpiti Margovi krčmi; med nevrednimi ženskami, ki jih je pripeljal premeteni Furlan iz tržaškega starega mesta, so se pogubljali

Slepa ciganka. (Fot. Fr. Krašovec.)

kramparji in težaki. Matere in otroci so preklinjali njega in grešno beznico, kjer se je uničevala njihova sreča. Brž ko se je znašla razdejana družina na robu prepada, že jo je Margo neusmiljeno zapodil z domačije ter si tako zlahka pridobil nov košček posestva. Ako se je vendarle zatekel k njemu sestradan človek, v katerem se je od lakote že duša levila, da ga prosi za revno drobtinico, se je skopušni krčmar zložno spustil na stol, poredno mežiknil z očmi ter s hudobno norčijo gulil nesrečneža:

»Kako pa je to, lačen biti, ali to boli ali srbi?«

Tako je zakraljeval pod šentajnerskim zvonom Margo, grd razuzdanec in ljudski krvoses. Coklarski vozniki vrh jezerskih in prevaljskih klancev, ženske na žernadah, delavci pri železniškem nasipu, natakari, otroci, vse se je pehalo le za njegov blagor! Leta so se vrstila v izobilju in bogastvu. Toda neke sobote, ko je sicer Margo s tresočimi rokami cencal in izplačeval delavce, ki so pa denar oderuhu še isti večer vrnili s tem, da so ga zapravili pri njegovi brljuzgasti pijači, je stopil pravični Bog nepričakovano s prestola, ugasnil zvezde, poklical krčmarja na strog odgovor ter pahnul njega in krčmo v jezersko brezno...

Bilo je pred jesenskimi kvatrmi, ko se strašljivo oglašala mrtvaški ptič. Nad barjem je ležala hudourni soparica. Goreče solze sv. Lovrenca so se poslednjikrat potočile preko Srobotnika in minile v naročju sv. Ane. Tudi svetinje blažene Marjete so žalostno poledele, božje zvezdice so zgubile vso bistrost. Plašen vetrič je potegnil skozi prazno leščevje in pritlikavo

hrastje ter si oddahnil za varnimi ogradami; zapoznele večerne meglice so postale podobne gubam sive, sporne raševine, ki je vedno bolj in bolj zakrivala obličje presenečenega stvarstva. Nad meniševskimi gmajnami in vrtačami se je vnovič razvnelo neurje; škorkljasti oblaki so se zgnzdili vrh Krima, težke deževne kaplje so začopotale po brinju in brežuljkih. Suhe, zelene strele, ki so se strgale iz rok sv. Elije, so oplazile z glušnim treskom mirne gorske grebene; za Ljubljanskim vrhom se je razbobnelo votlo bučanje, grom je pretresel gosto temo, zagazil na jezerišča, še enkrat silno žugnil nad krimskimi globočami ter končno onemogel nekje na rakiških senožetih. Po barskih razkrižjih so zajezljali nemirni ognji in pošastno poskakovali kot zeleni petelini s košatimi podbradki, ki uničujejo nežno setev. Gorje neznatni popotni duši, saj je v viharju še celo oblak omagal ter začel stresati neurne plohe dežja.

Pod majavo klonico, kjer so spravljali Margovi hlapeci razžagan les in trhlenino, se je samcato zateklo prestrašeno dekle, Anžolova Francka. Komaj se je rešila čez razmočene zrnice, da je ni zajela potuhnjena voda, ki besno polje skozi pritiske in livkaste zijavke. Bog ve, koliko vode se bo zopet nabralo v krimskih kamrah in ledenicah, da je zlepa ne bodo mogla izgoltati vretja pod Kamnikom... Dekle si globoko odihuje ter ožema in predevlje razmočeno ruto; plašno se ozira v temno, viharno noč, neprestano prisluškuje in nastavlja tanka ušesa, kakor da se boji zagonetnega zasledovalca, ki jo hoče prestreči na skrivnostni poti. Srce ji burno utripa in se podzavestno druži z razvihrano naravo; tudi ono je razklano od dvomov in udarcev. Francko pretresajo hude slutnje, žal ji je, da je zopet skrivaj pobegnila z doma in se namenila v Margovo krčmo. Tudi svojega fanta Toneta je speljala na napačno sled, češ da gre le v Jezerčev mlin. Kakšna usodna noč! Kalni brbunki vode zlokobno brčijo izpod skalovitih pragov, na katerih sloni klonica, ter se razlivajo po kalih in rupah med zloženimi drvimi. Kadar prasne blisk, se v ščemečem prižigu pokažejo vrbe staruhe, ki se stiskajo ob Ljubljani v tri gube; v njihovih razdrapanih krošnjah čemijo strahotne bajke, zmaličene sence z votlimi očmi, pritlikavi, topoglavi spomini z mrtvaškimi urami, povampirjeni premrli in prekletstva kvatrnih noči, ki jim drugujejo beli obrazi utopljenec in zapeljivih jezerk...

Vihar in grozničave prikazni nočejo pojenjati. Francka se strahoma stiska med rešte polen, sleherni tresk sproži v njenem srcu plaz očitaj in pomislekov, naj se vrne k očetu. Toda ona je obljubila Margu, da gotovo pride. Sobotni večer je, v krčmi bo živo kakor v panju; točajka potrebuje pomoč, ker bo imela več posla, Margo pa njeno ljubečo roko. Francka se je

spomnila v teh tesnih trenutkih vsega, zlasti tistih dni, ko je prišla prvičkrat v njegovo krčmo. Kako se ji je dobrikal bogati, zgovorni krčmar; srebrno petico ji je potisnil v nevajeno dlan, da bo za gotovo prišla k njemu za malo točajko. Neprestano je hvalil njeno priročnost in ljudomilost...

Bilo je pred veliko nočjo. Zvonovi so se srečno vrnili iz Rima, veliki in majhni, častitljivi in podežel-ski, ki laže prenašajo jarem življenja. Na jezeriščih so cvrkutali stržki: kič, kič, kič. Priden roj čebel je že nekaj dni obletaval resje. Tedaj je dolgo oprezovala, kako bi razodela očetu svojo namero, da bo šla v službo k Margu. Matere tako ni imela več, ob povodnji se je pri reševanju šičkov prehladila in ob tednu umrla. Domačija je osirotela; brat je odšel k železnici, edino teta Lena je ostala zvesta pritlični, z mahom obraščeni lesenjači in zablatenim leham; ves božji dan je vzdihovala, sušila šoto, trnje in zdravilne rože.

Njej je postajalo življenje sredi jezerišča vedno neznosnejše. Delo ji ni šlo od rok. Vezi z domačo grudo so se že trgale, bila je obsojena na beg. Zanašala se je na prijaznega krčmarja, ki jo bo posadil za pogrnjeno mizo, kjer bo stregla sejmarjem, apneničarjem, živahnim čolnarjem, ki ji bodo prinašali novic in pozdravov. To so bile sanje, to so bili gradovi! Saj ni bila ničemurna, tudi ni rada postavala v praznem brezdelju. Toda tam se ji ne bo treba več ubijati za grizo kruha, rediti živino na rokah in vso krmo sproti znašati z rosnega mahu. Kako lepo so tedaj žarele podpeške apnenice, jo mikale in ji razodevale s svojo živo, zlato žerjavico, da se plete tam zanimivejše življenje. Tam ni žalosti, ki bi razkrajala s svojimi objokanimi, rdečimi očmi strta človeška srca. Romarji se vrstijo pod goro; za vsakim ovinkom se prismehlja nov obraz, z vsakim gostom nova radost.

Potem je prišla tista bridka ura, ko je velikonočno soboto pripravila jerbas z jedili za blagoslov, stopila pred očeta in izjecljala svojo željo:

»Ne zamerite, oče! Službo sem dobila pri Margu, točajki bom pomagala.«

V zadregi je položila pred očeta na črvivo mizo srebrno petico in s tresočim glasom zašepetala:

»Nekaj priboljška vam dajem od svojega prvega zaslužka. Boste imeli za praznike.«

Še vedno jo stresle neprijetna grozota, če se spomni, kako so se tedaj očetu razvnele oči; ustnice je zvlekel v eno samo jezno gubo in velel:

»To je krivičen zaslužek, to je goljufija. Tujcu si prodala svoje poštenje.«

Z roko je sunkovito pomel Margovo petico na tla in jo pohodil kakor ničvredno, zavrženo stvar.

»Hči me bo odraščevala z miloščino! Podkupiti si me hotela in zamazati oči s plehkim srebrom. Nikoli! Ako greš k Margu, nisi več moja hči!«

To ni bil srd, to je bila užaljenost velikega srca, kakršno je očetovo. Nikoli ne bo pozabila tega večera, ko je vsa otopela legla k počitku zadnjikrat pod domačim krovom. Tudi fantu se ni odzvala, ko je potrkal na zastirto okence; njegov glas se ji je zdel tuj in neprijeten. Nato je postalo v hiši tiho, kakor bi odnesli mrliča. Nič se ni ganilo, samo mrtvaška ura je škrebbljala v tramovju.

Vsega tega je bila kriva Margova krčma. Čez poletje se je sicer vrnila večkrat domov in pomagala pri žetvi; domači so jo svarili, naj ne zaupa Furlanu, ki ima pregreh za troje židovskih krčmarjev in deset malnarjev. Toda vnovič jo je klicalo v mikavni svet, da skrije sramoto, v katero je zašla. Vsa soseska je kazala za njo, da se je prodala tujcu, ki jo je neprestano zalezoval. Edino Tone ji je velikodušno prizanašal, fant je upal, da se bo naveličala nemirnega življenja med zadirčnimi gosti. Spočetka se je večkrat oglasil pri njej, toda po onem burnem večeru in pretepu, ki ga je povzročil ljubosumni Margo, ni prišel več v Podpeč. Tone je bil ta večer popolnoma miren, tiho se je razgovarjal s svojimi tovariši. Nenadoma je privršal k njemu Margo ter mu začel očitati objestnost in nedostojno vedenje. Pogovor je postajal vedno glasnejši, krčmar se je začel vzneseno trkati na prsi.

»Kaj pa prede nate dolgotetež?« so priskočili domačini fantu na pomoč. V ozračju se je zanetila neprijetna treskavica, ki so jo občutili vsi. Dekleta so hitela vstajati in siliti na prosto, plašni vzkliki in opomini so se začuli; oglasili so se čolnarski hlapci, ki so začeli prerivati stolice in mize. Nekdo je vrgel kozarec ob tla, črepinje so oškropile laškega delavca. Kakor na migljaj so skočili njegovi tovariši izza miz, tuje kletve in odprti noži so se zablskali v rokah srditih drobljancev. Črnopolti polir je zasadil kriv nož v mizo, se pridušal in vzklikal:

»Barufa! Barufa!«

Božidar Jakac: Madžarski cigani igrajo...

Toda domačini se niso dali preplašiti, najdrznejši so planili k njim in jih strašili:

»Imamo vrečo za vaša čreva in golido za kri!«

»Vam bomo že brade pogladili!«

»Kar udarite, tržaške pokveke!«

Tone je poskušal zadržati fante, ki niso hoteli odnehati. Pred krčmo so se začeli nabirati radovedneži, treznejši gospodarji so svarili in obsojali nepremišljeno početje; matere so rotile sinove, naj gredo domov, z zaničevanjem govorile o Margovi krčmi in se zgledovale nad njo, ki da je kriva vse nesreče in sramote. Domov naj bi šli! Zemlja je mati poštenosti in pridnosti, ta krčma pa je nevredno kofišče. Končno se je posrečilo starejšim, da so potlačili pretep.

Vsi ti dogodki so se nocoj bežno zvrstili v Franckini duši; deklica je še vedno drevenela v suhem zatišju in vsa neboljena sklepala trudne roke. Čez čas se je bliskanje nekoliko potajilo, nevihta je za hip pojenjala; tudi ona se je malce potolažila, z negotovimi koraki se je spustila dalje. Rdeči zublji iz Margovih apnenic so pošastno baklali in globoko odpirali svoja nenasitna žrela. Bučeca sapa jih je včasih popolnoma zadušila; nato so še huje splamteli in poveljevali Margovo bogastvo ter strahotnost temačnega stvarstva. Dež se je zopet usul in strmo bil po razgrecani cesti; Francki je postalo še tesneje pri srcu, stvarstvo okoli nje je popolnoma omrtvelo, samo vodne kreše in spodbele so ob cesti grenkobno dehtele ter razširjale vonj po trohnobi. Za nesrečnim dekletom pa je tihotapil zlobni duh in ji sledil prav do krčme, kjer je ostal na preži...

Ta večer je prečudna moč črnih jezerskih vodá, ki vlečejo nase telesa zvezd, preteče bliske in onemogle duše, poklicala s svojim skrivnostnim šumenjem tudi Toneta, da se je dvignil v viharo noč in šel za svojim dekletom. Klic brez pravih besedi in smisla ga je tiral naravnost v Podpeč. V Ribjeku je našel bližnjico pod Sodnim vrhom ter šel mimo Sv. Jožefa na presersko cesto. Margove apnenice so pojemale, vihar jih je dušil. Neugnana želja ga je tirala dalje, komaj je pričakal, da je zapustil Podpeč in za hip obstal na brodu. Okna krčme onstran reke so bila razsvetljena; neprijazen, rumen svit se je lomil v zburkani gladini Ljubljane. Odpel je čoln in se prepeljal na goričevski breg; naraščajoče valovje ga je zanašalo, komaj se je ubranil pred krnico. Čoln je pričvrstil k stari korači, otepel dež s klobuka ter brez pozdrava stopil v razvpito krčmo, ki tako ni bila vredna poštene besede. Za pečjo so kvartali trije laški delavci, bliski jih niso motili pri nepošteni igri. Dva čolnarska hlapca sta se tešila z zeleno žganico; nevihta ju je zajela, ko sta se vračala, da sta se morala zateči pod streho in prikleniti čoln. Tonetu so šinile oči po vseh kotih; na steni je opazil Franckino razmočeno ruto,

toda nje ni bilo nikjer, tudi v mračni pivski veži ne. Komaj je vzdržal v dušljivem ozračju, zdelo se mu je, da ga vežejo skrivnostne sile ter mu jemljejo moč in srčnost. Obrnil se je k družbi in vprašal:

»Kje je Francka?«

Delavci so se pomenljivo nasmehnili, hlapca sta v zadregi nagnila kozarce ter pomaknila klobuke na čelo. Tone je hotel pogledati še v kuhinjo, ko je začul pridušene ženske klice, lomastenje in težko oddihovanje, ki je prihajalo iz podstrešne izbe. Takoj mu je bilo jasno! Margo je zgoraj pri njej! Zdrvel je po vegastih stopnicah v podstrešje in naletel na zaklenjena vrata; stresel jih je z vso močjo, da so odjenjali zapahi. Morda je zadnji trenutek prestregel še večjo pogubo in nesrečo. Slaba oljenica je medlo osvetljevala borno sobico. Semkaj se je bila zatekla Francka pred pohotnim pustežem, ki jo je neprestano zalezoval. Toda ni se ji posrečilo, da bi pravočasno zapahnila vrata pred njegovimi obaltnimi, grešnimi prsti. Margo jo je prehitel, skoro bi se bil polastil slabotne žrtve. Čutil se je docela varnega, nikogar ni bilo, ki bi ga mogel zmotiti. Velika točajka je bila srečno z doma, vihar se mu je zdel zanesljiv zaščitnik. Ihteče dekle si je popravljalo razmršene lase in skrivalo pred Toneom razgaljena ramena. Na kolenih ga je rotila:

»Tone! Nisem kriva, verjemi, nisem kriva!«

Oči so ji v blazni vročici izstopile, s tresočo roko je kazala na nasilneža, ki se je umikal v kot pri oknu kakor strupen pajek. V roki je stiskal odprti nož in oprezoval, kako bi se rešil pred vzkipelim fantom. Tedaj je nekje pod Krimom nenadoma votlo zabobnelo, stene so zaječale, mozni so odjenjali, kakor da je potres. Tone je v naglici pograbil grčav stol ter ga treščil v prebledelega krčmarja, da se je sesedel pri oknu; nato je dvignil onemoglo Francko, jo zavil v odejo in odnesel v pivnico. Naprosil je čolnarja, naj mu pomagata čez vodo, da spravi dekleta k sorodnikom, ker je nenadoma obolela. Neurna vihra bi jih skoraj pomela po bregu v zakotljo; vse je bilo zagnano v dušeč vrtinec, zrak in zemlja, drevje in reka. Tone je posadil razburjeno Francko kraj sebe. Čolnarja sta z veliko muko pognala čoln proti sredini reke, ki je naraščala in hrumela; krnica je grozila, da potegne vsakogar na dno črnega vodovja, ki so ga vsak hip prešinjali bliski. Francka je postajala med vožnjo vedno bolj nemirna, šepetala je neumljive besede, se trgala iz fantovih rok ter se sklanjala v vodo. Ko so za silo pristali, je ni bilo mogoče udržati; z nadčloveško močjo se jim je iztrgala in pobegnila na vas k apnenicam. Tema in deževni curki so jo zagrnili. Tone je menil, da se bo zatekla k sorodnikom; hotel je počakati v čolnarski uti, da se poleže neurje. Nato se bo vrnil v krčmo in poravnal račune z nasilnim krčmarjem. Ko je tako zrl v razburkano noč, se je

Božidar Jakac: Madžarska cigančica.

vnovič začulo iz podzemlja globoko, žugajoče bobnenje, ki je prihajalo vedno bliže. Tombotanje je stresalo naravo in človeška srca. Bregovi Ljubljane so se premikali, valovi so se raztekali pa zopet hrumeče udarjali drug ob drugega. Tone je ostrmel spričo veličastnega, groznega prizora. Zdelo se mu je, da se je Margova krčma nekoliko dvignila, nato pa se je začela pogrezati v zemljo ali nekam v globoko temo. Razsvetljeni prostori so se zložno nižali kot pravljichen nestvor, njih odsvit se je zgubljal v spolzki gladini reke. Vihar je prinesel nerazumljive klice pogubljenega krčmarja, ki so obviseli med polomninami in jelšami:

»Dio! Na pomoč... nesreča... denar...«

Tone je poklical čolnarja, ki sta se še vedno trudila, da zavarujeta čoln pred nastopajočo povodnjijo. Vsi trije so prestrašeno zrlili na nasprotni breg, kjer sta zavaladala tema in pogin. Nikdo si ni mogel raztolmačiti strašne nesreče. Ljubljana je gotovo že dolgo izpodjedala zdrave temelje in votla tla, da se je končno pogreznilo osovraženo kotišče pod zemljo z vinom in krčmarjem vred. Nenavadni dogodek je preplašil vse tri, da so pobegnili na vas ter sklicali domačine; spotoma so naleteli na Margovega čuvaja, ki je ves zasopel pripovedoval, da je skočila neznana ženska naravnost v apnenico. Toneta je prevzela stra-

šna slutnja. Brez slovesa je stekel pod hrib; tam je našel več ljudi in varuhov, ki so pazili, da ni ugasnil ogenj. Resnično! Francka je skočila v Margovo apnenico in postala poslednja žrtev pogubljenega grešnika. Kamnitni orjaški lonec je bil pravkar načet. Ko je na begu zagledala ognjen odsvit, ki je begal med deževnimi curki in povečeval grozo noči, se je splazila za leščevje in poiskala pravšno mesto za usodni skok. Nekateri so slišali grozotni krik, zagoneten šum in stopinje smrti, ki je odrešila obupano dekle. Razbeljena gmota je použila ubogo telo nesrečnice, ognjeni zublji so ji pokazali pot v večnost.

Tako sta bili tehtani v isti noči dve duši, ena pač z usmiljenjem, druga z neizprosno pravičnostjo...

Pravijo, da se je Margova krčma pogreznila v jezersko brezno, ki seže prav pod debelo morje. Pol strahotne jesenske noči se je pretrgalo in poveznilo na krivično pridobljeno posest. Grešne stopnice in sodi z vinom so obtičali v stoletnih koračah, tudi mehovi, polni cekinov, so se zataknili nekje pri vrhu. Samo line z grešnim krčmarjem so zdrknile prav na dno. Drugo premoženje je kmalu propadlo in prešlo v tuje roke.

V hudournih jesenskih nočeh, ko soparica duši bilje in močave, se znajde pri starem podpeškem mostu črn, neprijazen svat, pravi grčin, ki godrnja o prezuje vzdolž Ljubljane. Vino v pogreznjenih sodih zamolklo šumi, čuti je tudi žvenket suhega zlata. Barska tla se nevarno stresajo, krnica neusmiljeno koplje brežine, črnilniki vro, vrbovje žalostno ječi. Nočno strašilo je krčmar Margo, ki oprezuje ob razdejanih apnenicah in neznatnih sledovih pogreznjenih zidov za nekdanjim bogastvom.

Nenavadni ljudski izrazi: Beček, brenta = posoda za prenašanje kuhanega apna; borjača = dvorišče, ograjen prostor; brčati = šumeti; bregeše = hlače primorcev; drevnjača = na pol okleščena veja; zdrt = nevljuden; žernada (ital. giornata) = dnina; zrnice = žitne njive; pritiska = odprtina na barju, skozi katero sili voda; brbunek = mehur; šček = mlad prašček; razgnecan(a cesta) = od dežja zmehčan(o cestišče); spodbele = rastlina, podobna lapuhu, zgoraj zelena, spodaj bela; grčin = godrnjač; korača = debela korenina; črnilnik, krnica = nevaren vrtinec; mozni = klin, ki veže strešna bruna; obalten = zabuhel; premrl = močvirski duh; pojedez, žličnik = siromašen delavec. (Ko so nedavno gradili banovinski most čez Ljubljano v Podpeči, so pri izkopu za temelje naleteli na stopnice pogreznjene krčme.)

BILA JE ŽENA...

RAYMOND ALBECK * MARA PUNTAR

Navzlic policijski preiskavi, ki je bila na višku, je dan enolično sledil dnevu. Ko bi ne bilo revščine, s katero se je Luiza morala boriti, bi bilo vsaj nekaj sreče v njenem srcu.

Nekega dne se ji je na ulici zazdelo, da je opazila znano postavo. Pospešila je korak.

»Gospod Sellier?«

»Gospa...«

Zardel je, pobledel in postajal pod Luizinim pogledom vedno bolj zmeden.

»Nič ne vprašate, kako je z Moricem?«

»Z Moricem?«

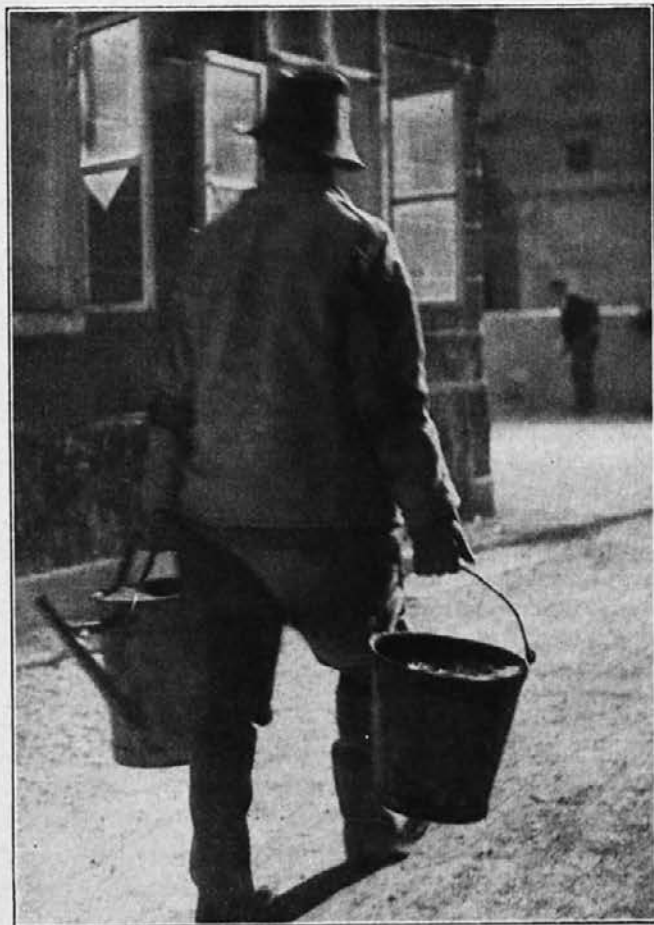
»Seveda, z vašim otrokom, z onim z Berto.«

»Toda gospa...«

»Upam, da je vašemu očetu bolje,« je posmehljivo dodala.

Ko se je pa obrnil k njej in ji pokazal žalni trak, je svoje besede obžalovala.

»Prosim vas oproščenja,« je dejala. »Vendar zakaj ste zapustili to nesrečno Berto? Zaupala vam je. Mislila je, da ste mož in ne to, kar ste.«

Ulični snažilec. (Fot. Fr. Krašovec.)

»Gospa, zagotavljam vam, da nisem tako slab, kakor o meni mislite. Moj oče je bil res bolan in moral sem brez odloga zapustiti predmestje. Umrl je pa šele dva meseca pozneje in imel sem toliko sitnosti. Bil je v drugo poročen s prav mlado žensko in moral sem ostati tamkaj, sicer bi se moja sestra lepega dne znašla na cesti. Sedaj je vse urejeno.«

»Zakaj pa niste pisali?«

»Nisem vedel, da pričakuje otroka, verjemite mi. In moral sem skrbeti za sestro.«

»Saj vas ona ni nič vprašala, nikoli ni nič od vas zahtevala. Sicer pa ni bilo treba vedeti, da pričakuje: pisali bi ji lahko tudi sicer. Rada vas je imela in vi ste to dobro vedeli.«

Povesil je glavo in razširil roke:

»Zelo sem se spremenil zadnje dni... odkar sem jo videl z malim. A ko sem odpotoval in se znašel tam doli z vsemi skrbmi, vsemi odgovornostmi, sem poskusil, da bi pozabil. Priznam to. O, ko bi vedeli, kako obžalujem, da sem jo zapustil!«

»Zakaj pa ne greste in ji ne poveste tega?«

»Šel sem pred včerajšnjim, takoj ko sem se vrnil. Takrat sem jo videl. Nesla je dete v naročju. Takoj sem začel šteti mesece in se vznemirjati. In glejte, gospa, odkar sem jo videl, moram misliti nanjo... In na malega.«

»In kaj nameravate storiti?«

»Ne vem. Vsekakor bom za otroka plačeval. Pošten sem. O, dobro vem, kaj si mora ona o meni misliti, in prav ima. Zaničevati me mora, prezirati.«

»Nemudoma pojdite z menoj.«

»Saj moram na delo.«

»Ona tudi. Spremili jo boste.«

Tako je Luiza mislila pri svojem delu, da je slednjič le prišlo malo sreče v njeno srce: drugi so bili po njeni zaslugi srečni. Toda na njenem ognjišču je ždelo pomanjkanje. Zima je vladala v predmestju. Snežilo je. Na nezazidanem svetu so postavljali maloštevilni delavski otroci sneženega moža. Valili so snežene krogle, ki so se večale in rasle, in jih z naporom postavljali drugo vrh druge. Ko je bil sneženi mož narejen, mu je bilo treba izbrati ime. Stal je prav pod Baudoinovimi okni in tako so mu določili ime »tat«. Vpitje otrok je doseglo Luizo; tresoč se je povescila glavo.

Ivona Jossais je tekala vsak dan od hiše do hiše, od stanovanja do stanovanja. Imela je pogum, da je zagovarjala zadevo Henrika Baudoina pri upravnem poverjeniku, ki pa je namršil obrvi. »To je sitna zadeva,« je izjavil. Vendar mu je bilo najbolj nadležno, da v delavnici Gustava Blanchona delo ni več uspevalo.

Muhavost novega delovodje je bila čedalje hujša, trenje med njim in delavci čedalje neznosnejše. Villard je pač poskušal, bodisi iz naklonjenosti do svojega sta-

rega tovariša, ali ker je upal, da se obrne na bolje, predstojnikom zakriti resničen položaj; toda sčasoma je to postalo nemogoče.

Dva delavca sta rajši zapustila tovarno, kakor bi še nadalje ostala pod Blanchonovim vodstvom. Nadomestili so ju z dvema novima. Eden izmed teh je bil Andrej Blanchon, ki je bil utelešena lenoba in nerodnost. Neprikrito je zasmehoval svojega očeta, se norčeval iz njegovih opazk in delal po svoji glavi. In tako se je zdelo Villardu potrebno, da je poklical Blanchona k sebi. Prestrašil se je, ko je bil videl, kako se je postaral. V nekaj mesecih je Gustav Blanchon postal senca samega sebe. Globoke gube so mu razbrazdale obraz in na desnem licu se mu je mišičevje nervozno krčilo. Mnoge delavce je propadanje njihovega delovodje plašilo.

Blanchon je dobro čutil, da se mu roke tresejo. Pripetilo se je, da je moral trikrat ali štirikrat ponoviti isto nerodno kretnjo. Drobne betvice platine ali tungstena so mu drsele med otrplimi prsti. Po cele ure je sedel v mali pisarni poleg delavnice. Ko bi mu telefonistinja tiho ne govorila, bi se niti ne premaknil; dekletu pa se je zdelo, da ga budi iz nenavadnih sanj. Prebudil se je, si pomel oči in šepetal besede brez zveze. Ko je stopal za delavci, ni gledal več na njihovo delo — vsi so opazili, da si nikoli ne upa hoditi po srednjem hodniku, kjer dela njegov sin, čeprav mora skoz vso delavnico, da pride na svoje mesto. Gustav Blanchon je trpel in se bal... Sovražen svet ga je obdajal. Z Baudoinovo zadevo je imel samo sitnosti: delavci so jo izrabljali, njemu pa se je vse zmaličilo. Tudi mrtve stvari so mu postale zoprnice. Skrivnostno življenje oživlja stroje in kovine, a ta temna in čedalje strašnejša sila se je obrnila zoper njega. Zavedal se je, da bo v tem neenakem boju navsezadnje le poražen in uničen.

Divje sovraštvo ga je ločilo od sina. Res je dosegel, da je prišel v delavnico, a neprestana prisotnost sokrivca mu je bila neznosna, policijske preiskave so prihajale nepričakovano in so bile grozne. Od daleč je opazoval svojega sina in hudoben plamen mu je bliskal v obeh.

Zvedel je, da je Henrik Baudoin z železnim drogom v roki iskal Andreja po vsej tovarni. Z užitkom si je predstavljal, kako težka kovina zamahne, se suče nad sovražno glavo, gluho udari, da se razpoči črepinja kakor droben oreh. Bil je vedno nasilen in razdražljiv; toda kadar so se ga polastile morilske sanje, bi res mogel moriti. Tedaj je odmeval njegov glas po delavnici in besni napadi jeze so mu vzeli sapo in moč. Trikrat se je sin dvignil zoper njega, toda v trenutku, ko bi se bila morala spoprijeti, je delovodja pred začudenimi očmi osehja prebledel in se umaknil, mrmrajoč nerazumljive grožnje.

Na Villardovo izpraševanje Blanchon ni odgovarjal. Kako naj bi temu človeku razložil, da se mu je delavnica uprla: ljudje, stvari, vse ga je zaničevalo; sam je bil. Kako bi mogel, ne da bi izzval Baudoinovo zadevo, priznati, da je utrujen, da potrebuje počitka, da ponoči ne more spati. Ali naj bi povedal, da si ne upa več ostati v svoji sobi, kjer ga mučijo čudni prividi? In da ga stopinje, če gre iz hiše in hoče iti po temnih ulicah, vselej privedejo na isto mesto: tja, kjer zginja tlak pod travo nezazidanega sveta, pod Baudoinova okna. Poskusil je že in odšel v nasprotno smer, a nenadoma se je spet znašel nepremičen pod razsvetljenimi okni. Da, ulice se morajo zvijati pred njim, da ga same privedejo tja, kamor ne mara priti. Ali bi Villard to razumel? Pri tej misli se je Gustav Blanchon zakrohotal...

»O, prosim te, govorim resno!«

Pogledal je nadzornika. Slišal ni nič razen zadnjega stavka: »Očitno je, da delavci manj naredé, da delavnica ne uspeva, kakor je prej.« Kaj tedaj? Ko bi ne bilo njegovega sina tam, bi ne mislil toliko na Baudoina. In ko bi bil Baudoin odšel, bi ne bilo te policijske preiskave, ki ga dela kar norega. Če ne bodo nič našli, bo spet vse dobro. Toda tega pač ne more praviti. Pa Baudoin noče zapustiti predmestja. Čaka in čaka. Komisar je že osumil Andreja tatvine v tovarni Pré-Saint-Gervais. Dokazano je bilo, da Henrik ni mogel krasti, ker tistega dne ni bil zapustil kretniškega stolpa. In od Andreja je morda sum prešel nanj. Že trikrat so ga pozvali predse in komisar je bil zaradi njegove molččnosti vedno bolj osupel. Toda čutil je, da bi bil povedal vse, prav vse, če bi bil spregovoril.

»No, torej razloži!« mu je rekel Villard.

Blanchona je tikanje zbadlo, da je kar odskočil. Komisar ga je bil tudi tikal in je še dodal:

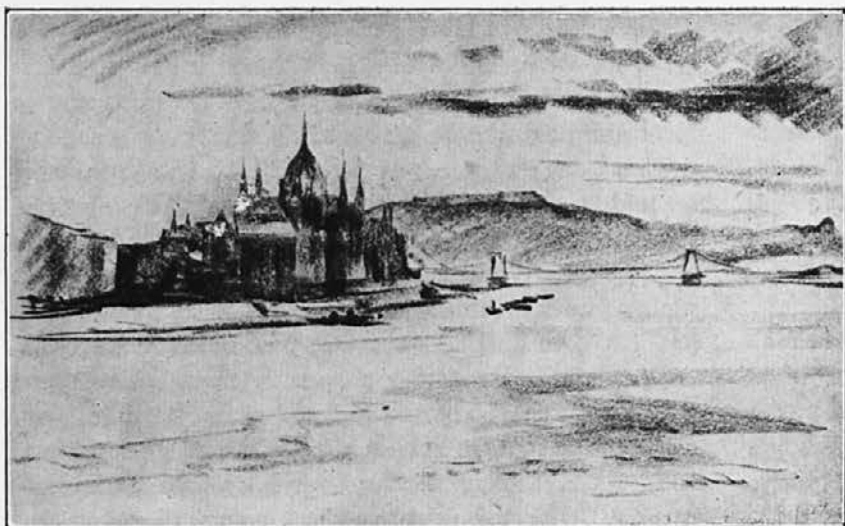
»Dobro je znano, da svojega sina ne moreš trpeti. In vendar si dosegel, da je vstopil v tovarno neposredno po tisti zadevi v Pré-Saint-Gervaisu. Razloži torej!«

»Truden sem.«

Blanchon je izgovoril te besede brez vsake kretnje, kakor je bil to storil pri komisarju.

Villard ga je ostro pogledal, a ni se mu posrečilo, da bi zbudil njegovo pozornost. Da, truden je, strt, ne želi si drugega nego počitka. Njihovo zamotano izpraševanje je bedasto. Ali ne čutijo, da bi jim bilo treba samo reči: »Sedi! Povej nam, kako se je to zgodilo!« In govoril bi! Saj si je tako želel, da bi enkrat za vselej končal. Zakaj mu postavljajo ta vznemirljiva vprašanja? Vse je tako preprosto, tako preprosto...

Za Blanchona je bil ostanek dneva samo še nadaljevanje hudih sanj. Ko je odhajal iz tovarne in dal preluknjati svojo izkaznico, se je obrnil takoj v krčmo, kjer se je sesedel na svoje običajno mesto za mizo.

Božidar Jakac: Parlament v Budimpešti.

»Ne vidimo te več tako pogosto,« je dejal gospodar, ki je nekaj sumil.

Blanchon ga je presenečen pogledal — zopet izpraševanje! Ali bi tudi ta rad vedel, zakaj ne more ostati en sam večer na miru, zakaj so mu zamrzele kvarte, zakaj se mu celo pijača zdi brez okusa? Ali je to komu kaj mar?

Dolgo časa je godel sam v svojem kotu, hipoma pa se je dvignil, plačal in odšel. Tam doli so Baudoinova okna gotovo sijajno razsvetljena. Obrnil se je. Že tretjo noč je hodil za njim nek človek. Policija. Blanchon je trepetal. Hodil je in hodil. Nedvomno se je obrnil v nasprotno smer od praznega sveta, toda ure do zore so dolge, dolge. Slednjič je bil kljub vsemu spet pred nezazidanim svetom. Mar mu je bilo, da je šel za njim stražnik! Pri Baudoinovih je bilo eno okno razsvetljeno.

★

Tam gori je Luiza delala, Gustav Blanchon pa se je stiskal v temo. Dozdevalo se mu je, da je ta omamna svetloba, ki ga je spravljal v obup, samo zaradi njega: »Smo še vedno tu,« je vpila. »Ne umaknemo se!«

In Luiza je res vztrajala. Jesti je treba in njen mož je imel le nestalno, slabo plačano delo. Ko je z gospodinjstvom opravila, je šivala. Iz že prikrojenega svilenega blaga so pod njenimi prsti nastajale obleke, ki jih razstavljajo v izložbah trgovin na Champs-Élysées. V Parizu je trideset takih trgovin z narejeno obleko, ki je le zato izredno poceni, ker ti trgovci kupujejo blago na debelo in večinoma dajo delat šiviljam na dom. Vsako sredo je Luiza naredila dve in pol uri pota, da je odnesla izdelane stvari in si prinesla novega dela. Medtem ko so mož in otroci počivali, je ona neutrudno šivala. Enakomerni ropot stroja je meril bežeče se-

kunde. Včasih ji je postala glava težka in se ji je povescila. Tedaj je vstala, si izmila obraz z mrzlo vodo in zopet sedla k delu. Včasih je čula, kako je ura počasi trikrat udarila. K počitku je bilo treba.

Znana ji je bila ulica, v kateri je zastavljalnica. Cela vrsta čaka pred okencem. Poznala je občutek sramu, ko revež nudi ravnodušnemu uradniku tiste bore stvari, ki so mu tako drage. A otroci morajo jesti, morajo biti oblečeni, morajo imeti druge stvari... In vendar otroci ljudem niso mar, ko pa je tako malo spoštovanja za tiste, ki imajo še dovolj poguma, da jim dajo življenje; občina je črtala ime njenega moža iz seznama podpiranih, ker ona dela! Henrika je gnalo to v jezo in obup.

★

To se je godilo v času, ki so ga imenovali krizo. Denar je opominjal človeka, svojega stvarnika, da je samo prazen malik ali minljivo božanstvo. V tovarniških skladiščih so se kopičile zaloge; najtrdnjše vrednosti so v neprestani paniki splahnele; ni ga bilo bogastva, ki bi ne bilo ogroženo, ne podjetja, ki bi se ne majalo. Vse se je podiralo. Delavci so si razbijali krvaveče roke ob zaprtih durih tovarn. Pojavil se je nov rod: človek, ki ne ve, kaj je delo, ker nikoli ni delal. In človek se je obrnil zoper družbo in vpil zoper njo. Mržnja se je razbohotila, sovraštvo je burilo ljudi drugega proti drugemu: »Dajte nam dela!« so zahtevali. Tako je čreda menila, da se je razdelila v dvoje, a vodje so se zavedali, da niso nič in da kljub svojim naporom korakajo skupno mračni in morda tragični bodočnosti nasproti... Vse to so imenovali krizo: politične sisteme, gospodarske sisteme — vse so napeli na statve in mislili so, da bodo s strganimi nitmi kaj trdnega stkali; toda votek je bil trhel in se je kosmal ob velikem vetru, ki je zavel po svetu. Začeli so dvomiti o vsem, celo o človeku. In vendar je Ivona Jossais, ki še nikdar ni živela tako polnih dni, vedela, da živé tudi duše, ki so vzvišene nad nesrečo in ki rastejo brez strahu vzporedno z njo in kljub njej. In dasi še nikoli ni bila nesreča tako velika, si je često dejala, da se dobé čela mož in žená, ki se kopljejo v svetlobi.

★

Nekega dne, ko je v tovarni polagala račun o svojem delu, jo je upravni poverjenik nenadoma vprašal: »Greste velikokrat k Baudoinovim?«

Pogumno je vzdržala pogled: »Da.«

Ker ni nato nič zinil in se je zdelo, da pričakuje pojasnila, je dodala: »Upam, da me ne boste grajali, če v svojem prostem času hodim k njim.«

Mislila je, da je molk upravnega poverjenika znak, da mu to ni všeč, in val krvi ji je zalil lica:

»Želela bi le, da bi poznala še veliko tako dobrih ljudi, kakor so ti. Želela bi, da bi bile vse ženske v predmestju podobne Luizi Baudoinovi. Želela bi to ne le zaradi vas in tovarne, temveč tudi zato, da bi bilo manj slabega na svetu.«

Upravni poverjenik se ni ganil. Zaprl je oči kakor vselej, kadar je razmišljal:

»Vi jim pomagajte?«

»Pomagam jim po svoji moči, a sredstva tovarne so prihranjena za njeno nameščeno osebje.«

Mož pred njo se je smehljuje nagnil nazaj:

»No, no, ne jezite se. Povejte mi rajši, kaj veste o Henriku Baudoinu. Da, rad bi vedel, kaj si misli o tej zadevi s tatvino, zakaj policijska preiskava se je zasukala, kakor bi ne pričakovali.«

Uro pozneje jo je upravni poverjenik spremil do vrat svoje pisarne. Tam ji je stisnil nekaj v roko.

»Za vaše osebne varovance.«

In ko se je zahvaljevala, je smejoč se dejal: »Toda ne jemljite v svojo oskrbo vseh bivših delovodij tovarne.«

Presenečena ga je vprašujoče pogledala.

»Da, da, odpovedali smo Gustavu Blanchonu. Mišlim, da bo ponorel. Včeraj je hotel enega svojih delavcev s kladivom pobiti. Sicer pa ni brez sredstev, saj je dvajset let vplačeval prispevke pokojninskemu zavodu.«

Ivona Jossais si ni vzela niti toliko časa, da bi šla po cesti. Stekla je naravnost čez nezazidan svet in hitela v peto nadstropje k Baudoinovim. Pozabila je celo, da bi se za hip ustavila in se kakor običajno pred vsakim obiskom malo nališpala. Planila je v stanovanje kakor bomba. Velik, črn, simpatičen mladenič je sedel v jedilnici in se dvignil, brž ko je zagledal dekle.

»Moj brat Leon, o katerem sem vam tolikokrat pripovedovala,« je rekla Luiza in ga potiskala proti njej. »Prihaja iz Le Havra. Povedala sem mu vse. Njegova želja je in nama svetuje, da nemudoma zapustimo predmestje.«

»Torej je danes dan velikih novic,« je odgovorila Ivona in mu segla v roko. »Gustav Blanchon ni več delovodja v tovarni. Odslovili so ga in upravni poverjenik je domala prepričan o njegovi krivdi pri tatvinah.« (Konec prihodnjic.)

D V O G O V O R

VINKO BELIČIČ

I

Razpela si bom bujne plave kite,
ki so nekoč Vam božale obraz,
oči zaprla, s solzami umite,
in pozno v noč bom z mislimi pri Vas.

Kako sem sanjala o sreči z Vami,
ko krog in krog je vriskal svetli maj!
Bila sem cvetka, ki se v soncu zdrami —
in Vaša — zlat večer je bil tedaj — —

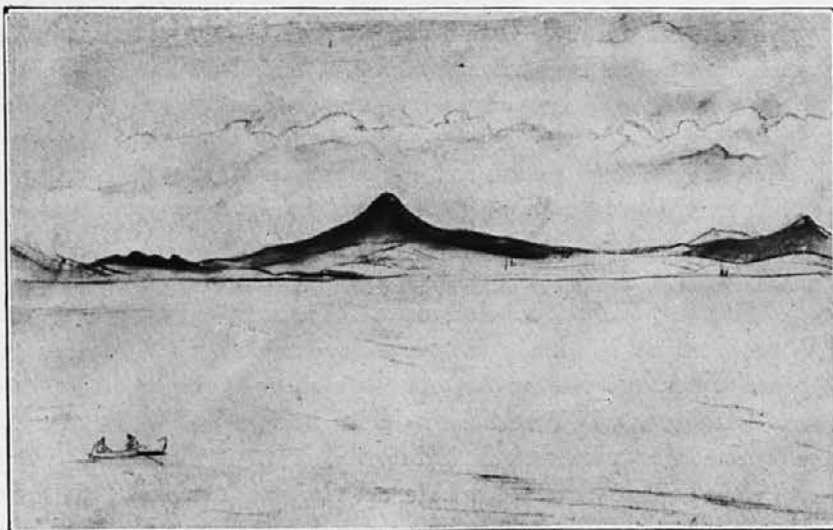
Nenadoma ste vame dolgo zrli —
več niso plamenele Vam oči.
Odšli ste tiho, upi so umrli,
zaplakalo srce je v prazne dni.

II

O rosna cvetka z jutrnje brežine,
ki si kazala hrepenenju pot:
minile sanje so, kot vigred mine —
in vendar te še čutim vsepovsod.

Kdo bi topleje ljubil te od mene,
kdo više dvignil te do milih zvezd?
A jaz sem pevec, dalje pot me žene
in še ne vidim konca svojih cest.

Zakaj pojil srce bi z upi sreče,
ko davno vem, da k meni je ne bo?
Zato sem šel, da tebi vsaj ljubeče
sijalo bi na mlado pot nebo.

Božidar Jakac: Na Blatnem jezeru,

OD TATER DO BALTA

VIKTOR SMOLEJ

Niepokalanów — Vas Brezmadežne

Vsakdanji vlak naju z brnskimi študenti odpelje dva in štirideset kilometrov na zahod od Varšave. V vlaku je polno kmečkih ljudi s praznimi košarami, a na klopi nama nasproti leži raztegnjen po vsej klopi siv Jud. Med nami so njegove velike kangle za mleko in nihče ne more zaradi tega zadelnega izhoda izstopiti. Iz kaftana in sravce izhaja vonj, da moramo odpreti okno. Jud brezbrizno sloni na komolcih in iz zamazane knjige bere hebrejsko sveto pismo.

Ko izstopiva, se znajdeva sredi ravnine, v vročini, ki žge in suši. Od izsušene zemlje se dviga prah že za človekovim korakom, kaj šele za kmečko vprego ali celo za tovornim avtomobilom! Pridruživa se mlademu minoritu v črni kuti z aktovko pod pazduho.

»Rada bi videla Niekokalanów,« mu praviva. »Naznanjena sva že, da prideva.«

Prijazno pozdravi, ko naju spozna kot slovanska tujca. Z roko pokaže čez tire na gručo hiše sredi polja: »Tam je naša naselbina. Nekaj spet gradimo, večina stavb pa je starih. Pa kako ste našli sem?«

Mladi samostanski pismonoša — mogoče ima kakih dvajset let — je ves vesel, da tujci poznajo njihovo tiskarniško naselje, posvečeno Brezmadežni, po poljsko Niekokalani, po kateri ima naselje ime Niekokalanów.

Med minoriti v Rimu je leta 1917 nastala bratovščina »Vojška ali milicija Brezmadežne« z namenom, delovati pod Marijino zastavo v prvi vrsti proti prostozidarstvu. Ta bratovščina se je razširila tudi na Poljskem med duhovskimi in posvetnimi ljudmi. Število članov je tako naraslo, da je bilo treba misliti na časopis, ki naj člane združuje. Leta 1922 so začeli minoriti brez sredstev izdajati mesečnik, za kar so pobirali groše od vrat do vrat. Uspeli so. Najprej je izhajalo pet tisoč iztisov »Viteza Brezmadežne«. Naslednje leto so se morali zaradi povečane redovne družine in pomnoženega dela z mesečnikom seliti v večje prostore, kot so jih imeli v prvem svojem stanu, v Krakovu. Odšli so v Grodno, kjer so ostali pet let in kjer je »Vitez« dosegel naklado 40.000.

Toda zopet je začelo primanjkovati prostorov.

Tedaj se je rodil Niekokalanów. Od leta 1927 dalje je vse delo za izdajanje časopisov te družbe osredotočeno v tej vasi. Na darovanem svetu so postavili lesene barake, v njih umestili stroje in ljudi in delo se je razmahnilo v nesluteno širino.

Pred vhodom v naselje, v katerem vlada redovniška klavzura, sedeva s tovarišem na vegaste klopi v vegasti leseni baraki — poklicali bodo patra, da naju bo vodil.

Saj to nič ni! si pravim in se ne morem otresti neprijetnega vtisa. Niti enega kamna nikjer, niti kosa opeke. Na steni gori pred Brezmadežno lučka. Stene so ohranile prvotno barvo lesa, samo umazale so se. Strop je nizek, vse je samo surovo obdelano, obsekano, ne-estrugano. Kot da je vse postavljeno samo slučajno in mimogrede in se bo takoj nad glavo podrlo. Kolibe!

Ko naju vodi mlad pater v črni kuti in z drobno obrobljenimi naočniki, vstajajo nove barake pred nama, se odpirajo širni, nizki prostori, se pojavljajo novi stroji, ljudje, delavnice in gradišča. Glej, si mislim, navsezadnje le stoji vse že deset let, mora vendar le biti nekaj sile v teh začasnih kolibah in barakah, če ne, bi veter že vse podrl.

Pater naju vodi naprej v obednico in nama postreže s petkovo jedjo na aluminijevih krožnikih. Pripoveduje nama o delu. Brez povzdigovanja, vedno kot nekako v zadregi, z zatikajočo se besedo: kako je naklada mesečnika »Vitez Brezmadežne« leta 1929 narasla na 150.000, a ima zdaj naklade že čez pol milijona, od katerega zastoj razdelijo tri četrtine, kako so v misi-jonski vnemi odšli sobratje leta 1930 na Japonsko ter tam ustanovili enako naselbino s tiskarno in založbo enakega mesečnika v japonščini, kako so leta 1931 dobili velikanski rotacijski stroj, ki daje do 60.000 iztisov na osmih straneh v eni uri, pripravljenih za razpošiljanje; kako imajo sedaj že tri, poleg šestih stavbnih strojev in ročnih stavnice, kako neprestano raste število bratov in patrov, tako da dosega zdaj število 700; kako je leta 1933 nastal mlajšim namenjeni mesečnik »Vitezič Brezmadežne« in takoj dosegel 60.000 naklade, a se sedaj tiska v 120.000 izvodih; kako so lani začeli izdajati tretji mesečnik, in to za najmlajše, pod naslovom »Mali vitezič Brezmadežne«, ki je dosegel že 30.000 izvodov naklade; kako so začeli 1933 izdajati poleg verskih časopisov še politični dnevnik »Mali dnevnik«, najcenejši poljski dnevnik v obsegu in slogu slovenskega »Domoljuba« za ceno pet grošev, kar je v naši valuti pol dinarja, pa ga zato razprodajo ob delavnikih 120.000 izvodov, ob nedeljah do 300.000 itd. itd.

Gruče samostancev nas srečujejo, ko hodimo med barakami, po naselju in stavbiščih. Na delo odhajajo po opoldanskem kratkem odmoru. Med stavbami zvoni brat in jih kliče. Ko stopamo po prostorih, že vse mrgoli pri delu.

Nekateri prostori so temni, nekateri svetli, toda vsi tesni, skromni in nizki, da kar kričijo o uboštvu in zasilnosti. In vendar tu izvršujejo tako mnogoštevilno in različno delo. Samo elektrarna in poslopje za rotacijske stroje sta zidana, vse drugo je iz lesa. Štirje ljudje stojé pri rotacijskem tiskarskem stroju, ki meče iz sebe tisoče izvodov. Pravkar izhaja osma naklada Malega dnevnika. Po pasu polzi kup zloženih iztisov iz stroja v sosedne prostore, kmalu bodo v

upravnem oddelku opremili izvoze z naslovi, jih zvezali, pometali v vreče in na lastne tovarne avtomobile ter odpeljali na postajo. Tudi ročnih stavnice je precej, kjer pa gre delo veliko počasneje od rok. V širših barakah tramove ostrešja, ki je vidno, podpira steber ali dva iz opeke. Tu zvezke režejo in šivajo, tam jih odbirajo. V dolgih, ozkih dvorinah, ki se zaradi nizkosti vidijo še veliko daljše, kakor so, stojé ob stenah predali, po mizah kartoteke, ponekod zemljevidi — to je dvorana za naslavljanje. Nato pridemo v obširno sobo z ročno stavnico — ne vem, ali smo že bili tu, ali je to druga. Na mizi pripravljajo svinčene plošče za rotacijski stroj. Dalje gremo skozi glavno uredništvo, ki je ožje kot za seženj, pa natrpano s časopisi in knjigami, dalje skozi tajništvo, kjer na policah leži nad 300 časopisov iz vseh delov sveta. Posebej je soba, ki je za razdeljevanje pošte na posamezne oddelke v naselju. Tu je oddelek za fotografiranje, tu cinkografija, tu osrednji telefon. Naselje ima posebej izurjene telefoniste in svoj zasebni brzojavni vod v Varšavo. Prihajamo na stavbišče: treba je novega doma za nove samostanske člane. V težkih kutah režejo bratje deske iz debel, vozijo pesek in mešajo beton. Tu bodo postavili kuhinjo, zato jim je potreben beton, sicer bi postavili pač leseno barako. Čim dalj hodimo, bolj se nam meša v glavi od samega gledanja: monter-ske, ključavničarske, mizarske, čevljarske delavnice, zobotehnik pri delu, kuharji pred tovarnim avtom, polnim kumar. Na prostem visi kos tračnice, na katero bijejo plat zvona, če nastane požar. Tedaj si bratje, posebej za to izvežbani, pokrijejo čelade, nadenejo maske in z lestvami na motornih vozilih oddirjajo, kamor je treba. Najbolj bi pač gorelo njih leseno, presušeno naselje samo, toda doslej še ni bilo hujših požarov.

Sonce suho pripeka. Med lesenimi stenami raste vročina. Zelenje, trava in grmičje komaj životari na pustih, izsušeni zemlji. Sicer pa so važnejši vodi na brzojavnih drogovi, Dieslov motor s sto konjskimi silami in shojene steze med barakami, kakor pa zelenje in nasadi.

Razmetano, neurejeno selišče zedinja ena postava: povsod, kjer je le mogoče, stoji kip Brezmadežne. Vse tiskarniško naselje je njena vas. Brez nje ne bi bilo Niepokalanowa.

Med preteklostjo in sedanjostjo

Nadaljujem pot od Varšave do Baltika. Zapustil sem mesto dvajsetega stoletja z ulicami, polnimi vrveža in hrupa. Brzovlak drvi preko nepreglednih ploskev zelenja in zrelega žita. Čas se je raztegnil. V občutju širine, ki me obdaja, iščem, da bi razumel deželo in duha, njuno sedanjost iz preteklosti. V minulosti iščem zametke današnjemu času.

Slovanski rodovi so se naselili med gozdove, močvirja in travnike na zahodu tja čez Berlin (ki je po mnenju nekaterih nemških jezikoslovcev slovanska beseda za izpostavljen prostor in sramotni oder) do Hamburga, kjer so se v Lüneburgu ohranili do 17. stol. Pokrajine sedanje srednje in severne Nemčije so jih vsrkale vase. O njih bivanju v teh pokrajinah govorijo samo še številna krajevna imena. Slovan se je umaknil za Labo in Odno. Postavil si je domove med močvirja in na otoke ter skrit med gozdovi začel obdelovati mastno zemljo. Sedanja zahodna Poljska kaže lice racionalizirane kmečke pokrajine, medtem ko v kmečkem ljudstvu na vzhodu še živi slovanska davčina, ki se razkriva v njih ženitovanjskih obredih in pesmih, v veri v rusalko, v boginjo smrti, v črte, vedomce in volkodlake.

Slovanska plemena so se začela združevati in si iskati kraljev in knezov. Polabski in Vislanski Slovani so poslali na jug po dva v Dalmaciji živeča brata, da bi jim prišla vladat. Nekatere bajke pravijo, da so bili trije: Leh, Čeh in Rus. Čeh je na zahodu ustanovil državo Čehov, Rus je ustanovil Ukrajino, Leh pa je postal vladar pokrajini severovzhodno od Čelha, svojega brata. Ko je prišel v gozdnato in močvirnato pokrajino, polno jezer, so iz gnezda izleteli beli orli, kar je imel za dobro znamenje. V spomin na te orle in njih gnezdo je sezidal mesto Gniezno. Srebrni orle z zlato krono na rdečem polju predstavlja še danes poljski državni grb. Tako se je ustvarilo eno jedro poljske države okoli Gniezna in Poznania na zahodu, medtem ko sta istočasno ustanovila kralj Krak in njegova hči Vanda drugo jedro, južno od prvega, v Krakovu.

Toda poljska država ni dobila takih trdnih temeljev, da bi si na njih mogla za vedno zagotoviti nemoten razvoj in obstoj. Nesrečni nasledstveni red je prinesel Poljski razdore, ki so jo notranje slabili, dokler ni v razprtijah izkrevavela.

Poljski srednji vek označuje razvoj mest in poleg dotedanjega kmečkega stanu nastanek novega družabnega sloja, namreč meščanskega. Mesta nastajajo pod nemškim vplivom in pod prilivom nemškega življa. Podeželje ostaja kmečko in s tem poljsko, mesta pa postanejo žarišča nemškega kulturnega, gospodarskega in političnega vpliva. Nemški življel preplavlja šolo in cerkev, obrt in trgovino do srede 14. stoletja. Nemški značaj mest vzdržujejo poleg Nemcev samih tudi Židje. Judje so bili tudi kmetje, a so se poleg tega bavili s trgovino in denarstvom. Prav zaradi svoje razmeroma nizke družabne stopnje niso doživljali preganjanj kakor drugod po Evropi, temveč so imeli in dobivali celo velike posebne pravice, tako pod Kazimirjem Velikim, ki je bil po nekaterih virih formalno poročen z Judinjo Estero. Žena se ni odpovedala veri, temveč je od

kralja, na katerega je imela velik vpliv, znala pridobiti veliko pravic za svoje rojake.

Politično je bila nemška moč zlomljena leta 1410 pod Grunvaldom ali Tanenbergom v Vzhodni Prusiji, kjer sta združeni Litva in Poljska uničili nemški viteški red. Ponovne poljske zmage so prisilile velikega mojstra nemškega viteškega reda Albrehta Brandenburškega, da je celo prisegel poljskemu kralju kot svojemu fevdnemu gospodu in prav zato ostal samostojen vladar. Tako se je izoblikovala posebna nemška enota, Vzhodna Prusija, ki je Poljski za vedno zaprla svoboden in neposreden prehod na morje ter grozila, da s ponemčenjem kašubskega naroda v sedanjem poljskem »hodniku« združi posest nemške Zahodne in Vzhodne Prusije ter tako odrine Poljake z baltiške obale.

Vzporedno s to politično zmago nad Nemci so bojevali in dobojevali Poljaki tudi boje za kulturno osamosvojitve ter popolnjenje javnega in književnega življenja. Mnogoštevilni in trdoživi nemški naseljenci so grozili, da ponemčijo vso Poljsko. Tedaj je duhovščina, edini izobraženi poljski sloj srednjega veka, vzpostavila poljščino v javnost, v šolo in knjige, kjer je doslej vladala le nemščina in latinščina, ter omejila moč nemške cerkve. Kazimir Veliki je nemškim meščanom prepovedal apelacije na nemška sodišča v Magdeburgu in Halle ter jih podredil šlahti. Isti kralj je leta 1364 ustanovil univerzo v Krakovu, ki je začela poslovati leta 1400. Postala je kulturno žarišče za Poljake, a hodili so sem tudi Nizozemci, Škoti, Francozi, Švedi in Italijani, da, celo dr. Faust je bil nekaj časa tu. Ob vstopu so morali slušatelji priseči, da ne bodo priznavali krivega nauka Jana Husa in pozneje Martina Lutra in njegovih pristašev. Namesto vpisnine so morali plačati malenkosten denar, sodček piva ali vina, zajtrk za magistrat in kepo voska, kajti v onem času gotovina ni dosti veljala.

Kot vsa Evropa je bila v srednjem veku tudi Poljska fevdalna. Na eni strani je stal kmečki sloj, na drugi pa plemiški, po poljsko šlahta, ki mu je bil prvi sloj podložen. Seveda se je fevdalni sistem izrodil v družabno zlo kot povsod po Evropi, vendar je bil za Poljsko v toliko ugoden, ker je bilo plemstvo domače in je obvarovalo poljske pokrajine pred ponemčenjem. Prva doba plemiške vlade je bila mila, domača in nekako patriarhalna. Nekje daleč je bil kralj, ki so ga volili plemiči po svoji najboljši vesti, dasi seveda v svesti si popolne svoje veljave, zemlji blizu pa so bili bogati kmečki posestniki, ki so imeli pod seboj nekaj vasi in vladali nad njimi prizanesljivo in dobrohotno. Po dvorih, izgubljenih med gaji in polji, so zlasti ob dolgih zimskih večerih težko pričakovali prišlecev, da bi se z njimi porazgovorili in kaj zvedeli o življenju kralja in njegove države. Ob takih prilikah je gospo-

dinja postregla s suhim mesom ali postavila na mizo pečeno gos. Gospodar pa je prinesel in točil gostu medico, da je bolj sladko tekla beseda. Žene so bile gospodinje brez posebne izobrazbe, a pobožnost, prizanesljivost in skrbnost so bile njihove zahtevane čednosti. Po dvorcih teh velikašev so vladale tako stroge nravi, da je dekle, ki je imelo razmerje s tremi dvorjani, bila še leta 1645 z ljubimci vred obsojena na smrt. Staropoljski običaj je bil, da so pretepali vsak petek otroke, posebno deklice, tudi brez krivde, kot spomin na Kristusovo trpljenje na veliki petek. Ker so trpeli na čast Kristusu, so priprošnje teh otrok v nebesih več dosegle. Tu korenini velika ljubezen Poljakov do otrok in veliko spoštovanje do mater in žen.

Plemiči pa so v svoji moči neprestano rasli, vedno bolj so se začeli zavedati, kako je kralj odvisen od njihovih volilnih glasov. Navijali so cene in se prodajali različnim kandidatom na prestol v državnem središču. Postajali so sami majhni kralji, ki se prepogosto niso niti malo brigali za povelja iz središča ter po samovolji iskali le lastne koristi. Saj si je kralj prizadeval, da si svojo vladarsko moč ohrani neokrnjeno, a zato je moral biti bogat in spreten. Tako je na primer Italijan Kalimah Buonacorsi — primerjaj v Italiji sami Macchiavelija! — takole učil otroke Kazimirja Velikega: »Bodi prijazen s sinovi visokih rodbin! Dajaj jim obsežne, a malo donosne vojvodine! Nobene službe ne oddajaj zastonj! Škofije izročaj učnim možem, toda ne sinovom starih in odličnih rodbin!« Iz srednjeveškega patriarhalnega načina vladanja, ko sta si držala ravnotežje kralj in plemič, je vstal nov čas, ko je plemič nadvladal kralja, a tega je premagala nova doba, ko je samozvansko en sam vladar zavladal vsem malim plemičem in se jim postavil za edinega vladarja. Da doseže kraljevski prestol, kot je videti iz navedenih Buonacorsovih besed, so bili za kandidata dostojni in uporabni vsi načini: Začel se je nramni propad šlahte. Blaginja v zvezi z napuhom se je pri nekaterih zrušila v popolnem gospodarskem in družabnem polomu. Saj so dajali pri posameznih poleg izbranih jedil cele piramide zlatnikov, ki jih je šlahta potem razmetavala med ljudstvo. Za obleko so naročali dragocene perzijske tkanine, raznobarvne žamete in pisano kožuho. Prav tako niso štedili pri spodnji obleki. Mnogi mogotci so vzdrževali lastno stalno vojsko, ki je včasih štela po nekaj tisoč plačancev. Hodili so na vojne pohode na lastno pest, pogosto tudi proti samemu kralju, ki je bil lutka v rokah svojih volilcev. Nastale so razne stranke in izostrili so se spori, a ne več med kraljem in plemstvom, temveč med posameznimi rodbinami, velikaši in pokrajinami. Država politično ni bila močno organizirana. Mali kralji so zavladali in postali Poljski poguba. Vsak je hotel voziti po svoje. Kralji so za ceno prestola, ki so ga skušali

doseči ali obdržati, sipali denar. Širil se je vedno bolj duh laži in breznačajnosti. Vse je bilo naprodaj. Plemiči so se prodajali za kralja ali proti njemu, pijanstvo je postalo čednost in junaštvo, vojska ni poznala reda in je tako postala vzor velikašem. Državljanских pravic je bil deležen le plemič, z davki obremenjeni meščan in kmet nista imela nobene besede pri upravljanju države.

Tako na primer pravi neka zajedljiva karakteristika onega časa o kmetu: »Je kmet na Poljskem človek?«

»Gotovo ne.«

»Pa če ima vendar dušo in telo in je po zunanji podobi popolnoma enak plemiču!«

»Poljski kmet ima samo navidezno lastnosti duše in telesa, v resnici pa ni človek. Kmet je neka plemiču pripadajoča stvar. Plemič je kmetov neomejeni gospodar, ga lahko proda, kupi in v svojo korist porabi, kakor lahko proda lastnik svojo živino in vse svoje imetje.«

Iz istega duha kot gornje besede, to je iz duha prosvetljenstva, ki je že iskalo rešitve hudemu družabnemu problemu kmetstva in meščanstva, izhaja enako zafkrkljiva kritika poljskih političnih razmer, na primer v »Katekizmu« pisatelja Jezerskega iz konca 18. stoletja:

»Koliko vrst trgovine pozna Poljska?«

»Trgovina na Poljskem je dvojne vrste: ena se bavi s prodajo deželnih pridelkov, druga je politična trgovina, ki je zrasla iz domišljije plemiškega stanu in je samo poljskemu narodu znana.«

»Koliko vrst je te trgovine?«

»Je lahko inozemska ali tuzemska.«

»V čem je trgovina Poljakov s sosednimi deželami?«

»V tem, da prodajajo svoja mnenja v korist vladam sosednih dežel. S to trgovino se bavijo samo senatorji, ministri in drugi uradniki dežele. Mali plemiči so samo mešetarji in branjevci.«

»Kako pa je z notranjo trgovino Poljakov?«

»Naprodaj je pravičnost, ljudje se posojajo za parlamentarna zborovanja, prodajajo se službe in časti.«

Stremljenje, da se z absolutistično vlado in popolnim reformnim preobratom reši Poljska, je prišlo prepozno. Vsa pikra kritika razmer ni mogla več potegniti Poljske iz groba. Zadnji poljski kralj Stanislav Avgust Poniatovski je bil samo senca državne moči in le lutka v rokah ruske Katarine Velike, ki ga je na prestol postavila, pa tudi odstavila. Ni imel toliko močne roke, da bi preprečil razpad

poljske države, vendar je tedaj vsaj trenutno za blestel nov sijaj okoli imena poljskega kralja. Nikakor se ni mogel povzpeti do junaštva in je vsako odločnejšo kretnjo opustil, če mu je le ostal videz nedotaknjenegega dostojanstva. Bil je vseskozi fin, filozofsko izobražen življenjski človek 18. stoletja, kavalir francoske šole, volterianec, ljubitelj umetnosti, ki je dal zadnji obraz varšavskemu kraljevskemu gradu in poletni rezidenci v varšavskih Lazienkah. Vedno je bil v skrbeh za mnenje dvorov v Berlinu in Petersburgu. Star dvorjan mu je zato rekel: »Naj Vaše Veličanstvo ne gleda vedno na sever in jug! Sicer bomo obojim služili za keglje pri kegljanju in tedaj veste, da v prvi vrsti streljajo na kralja.« Res so sosedje zakegljali in podrli tudi poljskega kralja: razdelili so si Poljsko v treh delitvah. Prosvetljenško gibanje je zasnovalo duhovno ozdravljenje Poljske. Poljska je zaživela novo kulturno in družabno življenje, toda politično je propadla. V kali tega propada pa je bila že močna klica za novo življenje. Prvič obrežejo Poljsko 1772. Tedaj začne pod tem vtisom vrsto svojih prerodnih dejanj: 1773 se ustanovi edukacijska komisija, prvo prosvetno ministrstvo v Evropi, in 1791 izglasuje sejm majsko ustavo (konstitucija majowa), s katero je odpravljen veto in uvedena dednost kraljevske oblasti. Prav to zadnje pa seveda izzove Ruse, ki se za to revolucionarno drznost svojega protektorata maščujejo tako, da izzovejo drugo delitev Poljske 1793. Naslednje leto dvigne narodni junak Kosciuszko vojaško vstajo ter kmetom, ki se pridružijo vstaji, obljubi in zagotovi kmetiško odvezo in osvoboditev, toda Rusi ga pri Maciejovicah porazijo in ujamejo, Rus Suvorov pa zavzame Varšavo. Tako 1795 izgine Poljska dokončno v rokah sosedov Rusov, Avstrijcev in Prusov.

A prerodno gibanje, ki ga je zanetilo prosvetljenstvo, se je nadaljevalo v duhovni revoluciji poljske

Božidar Jakac: Madžarska vas (Siófok ob Blatnem jezeru).

romantike ter rodilo poljske legije in številne vstaje za osvoboditev in zedinjenje Poljske. Da se morejo boriti proti svojim tlačiteljem, ustanovijo Poljaki samostojne legije v okviru Napoleonovih vojsk ter se bojujejo proti Avstriji v Italiji in proti Prusiji na Nemškem. Na italijanskem bojišču nastane sedanja državna in narodna himna *Jeszcze Polska nie zginęła* (Naša Poljska ni še mrtva, ko pa mi smo živi!). Pod Napoleonom celo za kratek čas zopet vstane Poljska v Vojvodini varšavski, ki jo Korzičan ustanovi. Dasi ni združevala vseh Poljakov, bi vendar mogla postati središče, okoli katerega bi se polagoma spet zbrali kosi nekdanje Poljske. A imela je le kratko življenje. Pa tudi kakršna je bila, ni mogla zadovoljevati Poljakov. Saj je bilo v njej kakor v Babilonu. Onodobno zmedenost kaže tale odstavek iz Spominov Franca Dmowskega:

Tujec pride na Poljsko in vpraša: »Kakšna dežela je to?«

»Vojvodina varšavska.«

»Kdo tu vlada?«

»Kralj saški.«

»Kakšno vojsko imajo tu?«

»Poljsko.«

»Kakšne postave vladajo tu?«

»Francoske.«

»In kakšen denar?«

»Pruski.«

»No, to je pa res kot pri babilonskem stolpu!« odvrne potnik.

Poljska, razdeljena med tri gospodarje, v 19. stoletju ni imela svobode in njeni sinovi nikjer niso mogli delovati za njeno osvoboditev. Edino emigranti, raztreseni po vsej Evropi, ter galicijski Poljaki v Avstriji so mogli delovati za ponovno vstajenje Poljske. Avstrijski Poljaki so na račun drugih avstrijskih Slovanov imeli dovolj obširne pravice za samostojno narodno življenje. Po celi Poljski je vse 19. in 20. stoletje vrelo. Kar vrstili so se uporji drug za drugim na ruskem in pruskem ozemlju: 1830, 1846, 1848, a največji 1863. Duhovni prerod in nacionalizacijo poljskega naroda je vodila literatura, ki je po svojih namerah izrečno rodoljubna (primerjaj Sienkiewicza!). Duhovno oboroževanje in gospodarska borba je zlasti na Pruskem dosegala višek, a revolucionarna dejanja so kazala zlasti ostro skrajno obliko na ruskem Poljskem. Leta 1908 ustanovi v avstrijski Galiciji Jozef Pilsudski, poznejši maršal, protiruske Strelece in vpade z njimi leta 1914 pod nemškim pokroviteljstvom v rusko Poljsko. Tako se začne zadnji boj za osvoboditev in zedinjenje. Poljske legije pod Pilsudskim so na različnih frontah in v zvezi s celotnim svetovnim političnim položajem izvojevale tudi sebi in svojemu narodu osvoboditev: vstala je nova Poljska od Tater do Baltika.

Proti morju

Široke ravnine so zalite z zrelim žitom. Nekaj ga še stoji, nekaj pa je že požetega in velike kopice slame rumeně v žgočem soncu. V zaprtih vozovih čutim vročino, ko pa se nagnem ven, mi zareže mimo lic svež zrak ravnine in jih pali. Včasih zaplešejo mimo nas nizke kočice, tičoč v zemlji, in nekaj ponižnih dreve, potem pa spet izgine vsaka sled človeškega življenja. Spet smo med samimi polji. Ljudi ni videti. Vasi so redke, gotovo odmaknjene od proge. Kar je videti koč, so tako majhne, kakor da niso človeška bivališča, temveč le iz blata in plev zgnetena poslopja za živinico. Vendar živě v njih ljudje, saj vidim dim, ki se suklja iz dimnika. Enkrat samkrat vidim ob progi, kako stojé na dolgi ploskvi sredi polja tesno druga poleg druge majhne bajtice, vse enake, v dolgi vrsti — dokaz, da so postavljene na zemljišču, ki ga je porazdelila med nekdanje plemiške podložnike zemljiška reforma. Vse druge vasi, oziroma kočice pa so raztresene in razmetane po širnih poljih in ne morem se otresti vtisa, da so kmetje le kočarji ali pa še vedno grofovski podložniki. Brzovlak se ustavlja le na velikih križiščih.

Čim bolj raste dan proti poldnevu, tem bolj se mi dozdeva, da čutim v zraku že nekaj vlage kakor od vode. Veter je svež — ali ni to že veter od morja?

Nato se pokrajina polagoma spremeni. Mimo nas začno bežati borovi gozdiči. Zemlja postaja suha in prazna, skozi požgane in presušene reke je videti prhko prst. Vozimo se po nekdanjih morskih plitvinah, podvodnih stopnicah in nanosih, kakor da je jezersko dno stopilo iznad vode. Borovi gaji plešejo okoli nas, nas za čas zapustijo, pa spet prihitijo k nam in zvihrajo mimo. Videti je skozi nje, zakaj debelca so drobna in gaji redki. Njihova rdečkasta skorja se sveti, v vrhovih odseva sonce. Gozdiči se množé, polja postajajo redkejša. Zemlja je sam prodec, morje je blizu.

Pa ga še dolgo ni, dasi že diši v zraku.

Za Tčevom prestopimo mejo svobodnega mesta Gdanska. Tu ločijo vozove v vlak za mesto Gdansk ali nemški Danzig ter v vlak za poljsko baltiško pristanišče Gdinjo (Gdynia). Tik do mesta Gdanska vozita oba po isti progi, tam pa se ločita, da odide eden v pristanišče svobodnega mesta, drugi pa prestopi spet gdansko-poljsko mejo ter zavije na ozemlje poljskega »hodnika«.

ODPOVED

FRANCE KUNSTELJ

Težko ozračje je prerezal glas sirene. Stroji so se ustavljali. Široko jermenje je še drsalo po kolesju, dokler ni počasi drugo za drugim utihnilo. Zatohtlo prostorje je onemelo, človeku, ki ga je dušil dozdašnji šumot strojev, se je hipoma zazdelo, kakor bi ga nevidna roka odtrgala od drvečega toka in ga vrgla na mirni breg. Samo tam zadaj v tretjem prostoru nekje je še drvelo kolo, strojnik je stal poleg in si zapisaval v zvezek neke številke. Delavci, moški in ženske, kolikor jih je bilo, so se z naglico umivali pri pipi, da je brizgalo na vse strani, in se brisali potem v predpasnike, ki so bili polni duha po olju, usnju, kožah in čreslovini. Potlej so se gručema usuli čez širok hodnik, ki jih je potisnil v tesno in nizko sobico. Posedli so samo nekateri, za vse ni bilo prostora. Sem in tja se je utrgal tih pogovor; ko pa so se odprla mala vrata na desni, kjer je bila blagajna, in se je prikazal skozi dolg suh obraz, je mahoma vse potihnilo.

Sobota. Kako prijeten dan za vse, ki dobé, kar so zaslužili. Osem ur na dan, šestkrat po osem je osem in štirideset. Osem in štiridesetkrat po — saj bo menda tako, kakor je bilo prejšnji teden. Da bi le ostalo. Malo je, malo, pa pride sobota, roke zgrabi, kar so zaslužile, in srce se uvedri. Doma je žena, pet otrok, šesti je na poti. Bomo že rinili kako naprej, ni vrag! In ti, Korle, nekaj le zaslužiš, že za balo devlješ na stran. Pa Jaka menda tudi nekaj mešči. In Zofka, Malka pa Reza, glej jih, čez teden take puste ženske, v soboto si pa že prišepetavajo, koga bodo v nedeljo v kozji rog ugnale. O dušice roznate, čakajte, ali vas bomo nekoč za vselej ukanili! Malka, tebe še prvo, boš videla...

Kako da danes tisti suhi, bledečni obraz ne začne kakor po navadi? Kaj se razgovarja za vrata z nekom? O, že vidimo, kdo je: gospod je notri, pa imata še nekaj. Ampak mi že dolgo čakamo, bo treba stopiti na kolodvor, da ne bomo spet čakali večernega vlaka kakor zadnjič. Pa ne bo kaj novega za drugi teden? Bog nas varuj kaj takega! Nekaj je šelestelo prve dni po tovarni, pa je kmalu vse zatonilo.

Plačilnik se je spet dvignil, se sklonil skozi vrata, osvrknil s pogledom vse navzočne, nato pa z visokim, nekoliko pokašljujočim glasom zaklical: Bernik Mihaela! Tukaj. Postavno, rdečelično dekle je stopilo iz gruč, stegnilo roko in seglo po blede zelenem ovoju. Brunk Franciška! Tukaj. In tako naprej. Vrste so se zgibale, redčile. Do »m« je šlo po abecednem redu, potlej zmešano. Zakaj ne po vrsti, so se spogledovale ženske in še moškim prebudile pozornost. Nič! Naprej, prosim: rezek glas se je utrlil v množico in spet je šlo vse tiho naprej, kakor s strojem.

Gdinja, poljsko pristanišče.

Zdaj pridejo na vrsto še moški. Spet isti red. Trde, pretrgane besede se odbijajo v steno in brez glasu zamró. Trinajst jih je ostalo in čakalo. Med njimi Korel, Jaka, Šimen in Čonšek. Čonšek, ki redi šest življenj poleg sebe in žene. Vsi drugi so odšli. Še zbogom si niso voščili kakor po navadi, vsakemu se je mudilo, kakor da so komaj čakali, da se izkopljejo iz tega dušičnega ozračja.

Dolge, suhe roke so zaloputnile vrata. Počakajte za hip! Moj Bog, to čakanje! Da bi vsaj vedeli, zakaj. Vlak bomo mudili. Jaka, ti že lahko, ko stopiš do brata, kam naj se pa jaz obrnem; saj bi se, ali se precej izsušim najmanj za enega kovanca; kaj poreče ona, če ji vsega ne prinesem!

Plačilnik je spet odprl vrata. Oči vseh so ga popadle. Stali so pred njim kakor vkopani v zemljo, čisto majhni, plahi. Če bi jim zdajle ukazal, naj gredo, bi šli brez besed. Rezek glas je klical po vrsti. Roke so segale po ovojih. Drugačne kuverte, kaj je v njih? kliče radovednost. Roke odpro, oči hero, srce ne umeva: »Spoštovani! Z dnem 22. tega meseca Vam odpovedujemo delo. Za tovarno...«

Odpoved! Tudi tebi, Jaka, Šimen, kaj naj vendar to pomeni? Toliko let! Kruta resnica se jim polagoma odstira. Trinajst jih je in vsi razumejo vsebino teh žgočih besed. Samo trenutek še in sobica je spet prazna. Nekdo zaloputne duri. Na nasprotni strani drsi nekje po mokrem cementnem tlaku brezova metla. Sluga pometa. Sicer je vse čudno tiho, kajti tovarna je za dober dan umrla.

Zrak je bil težak, poln vročega prahu. Sonce, ki se je že pomikalo k zatonu, je še in še žgalo dolge in široke ceste ter široka poslopja. V mestni šum in vrvež je sem in tja odjeknil signal tramvaja, ki je neučakano drvel po cesti.

Čonšek je stopil v čakalnico in nato skoz ozki in dolgi hodnik na prostor pred železniškimi tiri. Nobe-

nega znanca ni ugledal, ko se je vzel na vlak. Kje neki so ostali? Sicer si pa tudi ni želel družine kakor druge krati. Danes bi bil najrajši sam, čisto sam. Še ti, ki so v oddelku, naj bi se kam umaknili, pa bi bilo zanj najbolj prav. In vlak naj bi ostal kar tu na mestu ali naj bi zapeljal neznano kam, samo domov ne. Tako si je Čonšek hipoma zaželel.

Vlak je zažvižgal. Ostro, zategnjeno je blisnilo v zakajeno ozračje. Nekateri so še vstopali. Kolesje se je trudno zganelo, zajčalo in nato stokoma oddrdralo dalje. Nad mestom so samevali poslednji sončni prameni.

Čonšek je leno sedel k oknu in se delal, kakor da ga neizmerno zanima krajina, ki je brzela mimo. Pa kaj bi ga zanimala, brzela je mimo njega v pozabo tiha in tuja, kakor še nikoli. Nasproti njemu je čepela postarna ženica, v naročju se ji je cemeril droben obrazek, v levici je držala pisano pleteno košaro. Prav na koncu oddelka, tam v nasprotnem kotu, se je stiskal mlad gospod v elegantni obleki, z debelimi črnimi naočniki, buljil v časopis in kadil.

Čonšek se je šele zdaj dodobra spremislil, kam ga je vrgla neznana sila. Zdaj mu je šele postalo jasno, da se vendar pelje domov, da je sobota, da je potegnil plačo, da je odpuščen — o, tega si pa ni mogel razvozlati. Šumot drvečega vlaka ga je stresal, skoraj omamljal in mu tako sunkoma trgalo niz težkih misli. Da je dobil odpoved, mu je neizprosno kruto prihajalo in legalo v misli, v srce in dušo ni moglo. Kako neki? Čonšek, ki so ga šteli med najpridnejše delavce — vsaj mojstrova beseda je nekajkrat tako zazvenela, na tihem je bil ponosen na to. Pa da bi njemu odpovedali? Koliko let ima že v tovarni? Ali ni med najstarejšimi? Če bi stene in kolesje in stroji govorili, kaj vse bi povedali o njegovem delu. Kolikokrat se je sklonil nad oprijemači, pravi hrust se je zazdel samemu sebi; kolikrat je dvignil težo, ki bi jo kdo drug ne; kolikrat je zgrabil hlastno za tolkač in kakor v vreli jezi udaril, da so se stene tresle in je odmevalo na drugi konec tovarne. In Bog ve, kaj vse je še delal v tem dolgem času, ki se mu je zdaj vračal v misli živ in tako glasan! In zdaj, kakor strela z jasnega...

Tam pod Svetim Tilnom je nizka dolinica, čisto na koncu te dolinice poklja voda, ob njej sameva njegova prijazna bajtica. Pred ognjiščem stoji ona z Ivančkom v naročju, večerjo pristavlja, sladkega močnika bo skuhala, da bo zadišalo po vsej hiši; tam stoji in sanja o novem življenju, ki ima priti na svet — naj bi bila punčka, mu je zadnjič namignila, ko so že štirje v hlačah... Pa bo vstopil on in pozdravil: Bog daj dober večer! Delo so mi odpovedali...

Ne, saj ni mogóče! Saj ne more tako biti, pomota je bila. Vsaj zanj. Šel bo na pristojno mesto in poprašal, kako da so se zmotili. Pogledali bodo v tiste

velike zelene knjige in vse bo spet po starem. Čonšek bo hodil v tovarno in služil, služil, sobote bodo prišle po tednih dela, denar bo tekel...

Sonce je sijalo nekaj časa polno in čisto. Potem se je tiho spuščalo v zaton. Vlak se ni zmenil za lepoto bleščečega večera; kakor živa, rožljajoča kača s svetlim pasom po hrbtu je drvel čez ravnino. Ko se je v četrto ustavil, je otrok njemu nasproti glasno zajokal. Ženica ga je ljubeče stisnila k sebi in ga utožala. Mladi gospod je izstopil, a na njegovo mesto je sedla priletna gospa z rožnatim klobukom na glavi. Ostro je zadišalo za njo po dišavah, ko je vstopila. Vlak je zahropel, šel vase po sapo, bruhtel iz trupa neznosno soparo, enkrat, dvakrat in nato ječé odpeljal. Kolesa so bežala za strojem, vozovi so butali drug v drugega, se uravnavali in zibali v težkem pogonu v večer in mrak, ki je silil med samujoče breze in jelše.

Čonšku se je razbežal svet. Oči, svetlosinje in mladeniško žive kakor zmeraj, so mu begale po senožetih, cestah, obsejanih z vasicami, komaj še vidnimi, a srce ni spremljalo teh poti. Begalo je samo po samotnih stezah, nikomur znanih.

»Domov grem, pa ženi ne bleknem besede. Na porodu je. Ko prestane, ji povem!« Čonšek čustvuje toplo, domače, a obenem žgoče. Kolesa kričé glupo, neizprosno. Mož se zgane, misel mu dá tolažbo, da ne bo tako žalostno, četudi pove. A kolesje udarja trdo, glas dobiva novo vsebino: »Domov grem, pa ne povem, domov grem...«

Vlak se je ustavil. Pod vozovi je sikala sopara. Potniki so izstopali. Pozno je že bilo, na kolodvoru so že gorele luči. Po ostrem pesku je vršalo, ko so odhajajoči izginjali v vas. Vlak je odpeljal dalje. Težko sopenje je zamrlo v noč.

Čonšek je vzel kanglico, ki je v njej zjutraj nesel južino — tudi za malico mu je nekaj ostalo — in krenil med hišami. Težko občutje dneva mu je ležalo na duši in jo tlačilo kakor mōra. V nogah mu je drdralo kolesje hropečega vlaka, ga suvalo in spet lagodno pozibavalo na obe strani. V glavi so mu plesale misli, še vedno se ni mogel odločiti, katere bi se oprijel. Drsal je v noč kakor izmučen popotnik, ki ima pred sabo še dolgo in naporno pot. Za njim je ležala vas, iz nizkih oken so pomežikavale drobne luči. Na koncu vasi je stalo znamenje. Iz teme se je od blizu razločilo belo telo Nazarečana, ki so ga križali. Pod suhotnimi nogami je drhtela rdeča oljna lučca, zdaj pa zdaj je bilo videti, kakor da pojenjava.

Čonšek ni krenil ob znamenju čez bližnjico preko lazov kakor sicer, ampak si je izbral pot čez hrib. Nekaj ga je zadržavalo in mu celo prigovarjalo, naj ostane v vasi; sobota je, v gostilno bi malo stopil, se pomenil to in ono. Malomarnost se ga je lotevala. Nič

več ni mislil na dom, na ženo in otroke; misli so mu uhajale v dolino, ki so jo polnili harmonika, petje vaških fantinov, ples in razigrana družba.

V dolini onstran hriba je sanjala vasica. Potok je šumel čez kamenje, malo je bilo čutiti vode v strugi. Luči ni bilo skoraj več, samo pri Čonšku gori nad mlinom se je medlorumeno svetlikalo. Stopil je po klanecu navzgor. Tudi pri sosedu je opazil luč. Gospodinja in dekla sta še pokonci, sobota je, ki spanje krade, si je dejal in postal vrhu klanca, kakor bi se hotel odpočiti. Še enkrat mu je planilo v misli poslednje vprašanje: ali naj ji povem, da sem ob delo? Potem se je kakor poživljen usločil in moško stopil čez sosedov sadovnjak: kar je, to je, nocoj še ne, jutri ji pa povem, bom imel vsaj mir pred vsem, kdo bi prenašal to grenkobo sam!

Pri sosedu je zalajal pes. Čonšek je šel mirno mimo. Nekdo se je prikazal na domačem pragu:

»Ata, ste vi?«

»Sem; zakaj vprašaš?« je Čonšek postal; sij luči mu je prhnil v razgreta lica, da mu je jemalo vid.

»Kaj vas ni Dane srečal, ko vam je stopil naproti?« je sinu zdrsnilo v joku iz ust.

»Ne, nisem šel po bližnjici. Kaj, da je Dane šel?« ga je prijela očetovska skrb.

»Mama so bolni.«

Skoraj isti hip je Čonšek že stal v bledikasto razsvetljeni sobici. Ob vratih je stala sosedka. Otroci so bili vsi v kuhinji, tako jim je sosedka ukazala. Na postelji je ležala žena, vsa bledična v lica in dodobra izmučena. Oči so bile zaprte in so počivale. Bila je kakor mrtva. Poleg na desni se je svetil droben obrazek. Novo življenje je zagledalo luč sveta.

»Kaj — je zdrava, kako?« se je Čonšek nerodno obračal zdaj k sosedu, zdaj k ženi. Ko je zvedel, da je vse po sreči, je še vprašal: je punčka?

»Sin tvoje krvi, Bog mu daj srečo!« je sosedka pristavila. Čonšek ni vedel, kaj naj bi ji odvrnil, srce mu je udarilo trikrat močneje, kakor je bilo sicer.

Ko je zasinilo jutro, je bila nedelja. Sveti Tilen je vabil k zgodnji maši. Čonšek je vzel iz skrinje lepo črno obleko, se napravil in stopil proti cerkvi. Zdelo se mu je, da danes zveni kakor ob največjem prazniku.

»Zakaj pa ne bi bil Tilenček!« se je smehljaj vase, ko je imel v mislih sina.

★

Tisto popoldne ga je po dolgem času spet enkrat zaneslo v gostilno k Nandetu.

»Danes pa Čonšek lahko zavriska!«

»Kar naj, nobeden mu ne brani,« je zamahnil z dolgo roko kajžar Migovec.

Marijina cerkev v Gdansku.

Skoraj bi lopnil Petrička po grbi, ki je silil vanj, kakor je bila njegova navada, kadar je le količkaj globlje poškilil v kozarec.

»Veš — e - e -, Čonšek, e - e,« je zapiskalo Petričku v grlu, ko je pristopil Čonšek, ves veder v obraz kakor ob pomladnem soncu.

»He-e-e, Čonšek, sedmega si žobil, he-he-e-e...«

Možakarji niso imeli Petrička več za mar. Migovec mu je zanalašč obrnil hrbet, nato pa segel Čonšku v roko: »Tak srečno, no!«

»Kam ga boš vtaknil?« je takoj pridodal in zvišal glas.

»V hlače,« je dejal Čonšek in veselo prisedel.

»Tak je sin?« je Migovec udaril po mizi, da je pljusnilo iz kozarcev.

»Sin. Tilen,« je dejal Čonšek in si popravil klobuk.

»Ta bo pa res fant od fare, Tilen od Svetega Tilna.« Trčili so in pili. Čonšku so gorela lica in jezik se mu je razvozlal, da so se vsi čudili.

Siv mrak se je tiho splazil med hiše in nizke koče. Nedelja je ugašala. Globoko v dolini je nekdo zavriskal.

V kuhinji je že gorela luč, ko je bilo jutro hladnega ponedeljka še v sladkem snu. Stana je pravkar zakurila v peči in pristavila za zajtrk. Zaspanec ji je še zapiral drobne oči, da si jih je zdaj pa zdaj pomela.

»Stana!« je planil glas iz sobice, kjer so imeli sinčka.

»Kaj bi radi?« je stopilo dekle na prag.

»Pol je pravkar odbila. Pojdi očeta buditi, morda je zadremal.«

Hči je šla.

»Ata, — ata!«

»Saj slišim,« se je zganilo na postelji.

»Mudili boste...«

»Danes ne. Ne grem.«

Potem je bilo spet vse tiho. Iz tesne sobice se je čulo rahlo smrčanje otrok, ki so sladko spali in sanjali o pisanem dnevu, soncu in igračah, ki jih bo prinesel oče iz mesta. Stana je molče priprla vrata, ki so zaškripala v tečajih.

Čonšek si je popravil odejo in globoko vzdihnil. Trop misli, ki ga je obletaval skoraj vso noč, da ni mogel spati, se je zdaj znova zagnal vanj, da ga je spreletelo vroče po životu in glavi.

»Kaj me je gnalo sinoči k Nandetu? In danes — vstati bi moral in iti na delo kakor vsak dan. Ponedeljek je. Kam naj grem? Ali k njej in ji povem, da ne bo več mislila na soboto, ko sem nosil denar? Nekam pa le moram!« se je silil, da bi spravil v red razmetane misli.

Skoz nalahno priprta vrata se je zaslišal droban glas. Otrok je zastokal, morda v sanjah. V hiši je bilo sicer mirno, skoraj žalostno.

»Vraga, vsaj nekaj moram kje stakniti, da se preinemo. Moram, kamor koli že, nekam moram!«

Dvignil se je iz postelje, ki mu je postajala žareča in pekoča. Potlej se je napravil in brez besede stopil čez prag.

»K Šklepcu grem,« je srebnil vase hladnega južnika in se pognal mimo hiše v reber. Jutro se je prebudilo in sililo iznad Svetega Tilna.

»Kako naj začnem?« ga je ustavilo tik pred prvo hišo sosedne vasi, ki je vstajala iz mehkih sanj.

Na dvorišču je zalajal pes.

»O, Jaka, glej ga! Pa tako zgoden?« Gospodar Šklepec je bil namenjen iz veže, ko je zaslišal lajež. Dekla je pogledala skozi na pol odprto kuhinjsko okno.

»Tilenčka sem kupil.«

»Ho, boš spet za pésterno?« si je Šklepec mel krmežljave oči in po fantovsko vfrknil roke v hlačne žepe.

»Da bi imel še s čim rediti...«

»Boš že. Saj služiš...«

»Ne več!« Beseda je padla kakor zrela hruška: naravnost, trikrat jo je že v mislih izgovoril.

»Kako ne več?«

»Hm, odpoved sem dobil, saj veš, kako se potlej služi... Imaš kaj dela?« Zdajle je začutil Čonšek, kakor da je podrl težko oviro, ki mu je do zdaj branila pot. Če bi mu zdaj kdo rekel: poklekni! — bi to storil, tako neizmerno ponižanega in brezvoljnega se je čutil.

»Dela, dela že, še preveč. Samo ob sobotah se pri nas ne plačuje, saj...« Obema je bilo težko, nerodno. Pa ga je Šklepec le vzel za nekaj dni. Kar prav mu je prišla pomoč: oranje je bilo na vrsti za ozimino.

In tako je Čonšek delal, delal, čeprav kmetovanja ni bil več tako vajen. Včasih je že znal, se je domislil, ko je stopal za plugom. Pa zdaj tudi mora znati, si je rekel in pomežiknil v prijazno sonce, ki se je prevažalo po visokih jasninah. »Moram, za Tilenčka!«

Pozno pod noč je prišel domov in stopil naravnost v sobico k ženi. »Kaj praviš, kod sem hodil?« Sam sebi ni mogel verjeti, kako da se ga je tako hipoma lotila taka mehkoba. O, planil bi tja v posteljo in oba slastno objel, češ pogledajta me, za vaju sem garal... A ni se premaknil.

»Stana je pravila...«

»Da sem zjutraj ušel, seveda,« je pretrgal besedo ženi. »Ste bili v skrbeh? No, da ti povem: v mestu so odpovedali. Šklepec mi ni.«

»Šklepec? Kaj, pri njem si bil v dnini?«

»Da.« Potem je sedel tik postelje. Obema je zastal pogovor. V belih blazinah je spal Tilenček. Samo ona je slišala njegovo lahno dihanje.

»Jutri ga bomo krstili,« je pretrgala tišino žena. Prav ta hip je pa Stana poklicala k večerji.

Tretji dan je šel Čonšek še k Šklepcu, a potem je moral ostati doma. To je bilo najhuje. Vleklo ga je še vedno tja dol med kolesje in jermenje. Nenehoma mu je pošumevalo v ušesih ropotanje strojev in tuljenje siren, ki so klicale: pridi! Kako rad! je zahrepenelo njegovo razboljeno srce, da Čonšku še spati ni dalo. Ko je prišla sobota, bi se najrajši zjokal. Moj Bog, kje je plača, kje je denar? Kje, če pa nisem delal! se je otepal črnih misli. Da je moralo tako priti! Dnine so bile redke, redke.

A tisto leto se še ni izteklo, ko je bušil glas, da je tovarna v mestu propadla. Prevzelo jo je tuje podjetje. Čonšek se je med prvimi prijavil za delo. In čudo, bil je tudi med prvimi sprejet. Takrat je spet svobodno zadihlal: tovarna, sobota, denar za Tilenčka in — če pride še kdo za njim!

Samo da bi odpovedi več ne bilo!

PISANO POLJE

SLIKE IZ DANSKE

FRAN ERJAVEC

Bistveno drugače je to na Danskem. Čeprav tvori, kakor sem že spredaj poudaril, kmet le tretjino danskega prebivalstva, je vendarle on tisti, ki daje obeležje vsemu narodu. Izredna kultura in izobrazba ter iz njiju izvirajoča obča blaginja so kakor morda komaj še kje na svetu povsem zabrisale vse socialne razlike med stanovi; bajtar in veleposestnik ne sedita le kot popolnoma enakovredna člana skupaj v domačem občinskem odboru, temveč se tudi res čutita kot popolnoma enakovredna in enakovredna in zato prijateljsko in tovariško sodelujeta v odborih raznih domačih zadrug. Dočim ima naš kmet do uradov in uradnikov nekaj kakor občutek podložništva, gleda danski kmet nanju kot na nekako nujno zlo, zlo zato, ker je vsako uradovanje nujno zvezano z nekim birokratizmom in ker mu vkljub resnični in popolni demokraciji in svobodoljubnemu ustroju vsega javnega življenja vendarle do neke mere omejuje popolno svobodo. Zato gleda vkljub svoji redoljubnosti, kljub izrednemu smislu za skupnost in globoki domoljubnosti nekako zviška na uradnika in mu še na misel ne prihaja, da bi ga zavidal za njegov »gospodski« položaj. Danski kmet, tudi mali, se čuti prav enako gospoda kakor kateri koli drug stan, zlasti ker tudi kulturno nič ne zaostaja n. pr. za povprečnim uradništvom — kmetje s fakultetno izobrazbo namreč niso redki. In ravno ta samozavest, ki ni najmanj ne izvira iz kake denarne nadutosti, temveč iz občutka kulturne in socialne enakovrednosti, daje vsemu danskemu življenju tisto značilnost, ki mora naravnost presenetiti vsakega tujca, zlasti če pride iz bistveno drugačnih okoliščin.

Danci so majhen narod. Še pred sto leti jih je bilo komaj milijon in široke množice, sestoječe skoraj zgolj iz kmetov, so živele skrajno bedno življenje. Do danes so narasli na tri in pol milijona duš in čeprav nimajo nobenih kolonij, dobiš pri njih vtis velikega naroda — zlasti če hodiš po njihovi prestolnici, Københavnu. Še močnejše pride ta občutek do veljave v občevanju z njimi: mirno, trezno, samozavestno in notranje uravnovešeno ljudstvo, ki visi z vsakim utripom svojega srca na svoji domovini in na svoji zgodovini. Prav posebno moramo pohvaliti njih npravstvenost, saj je pa tudi vsa njihova vzgoja zgrajena predvsem na globoki verski in etični zavesti. Le notranje res dober človek bo tudi dober Danec, dober kristjan pa dober kmet, to je že izza Grundtviga izhodišče vsega njihovega vzgojnega sestava. Ves ustroj njih miselnosti jim daje občutek mirne in uravnovešene samozavesti, ki je naravna posledica globoke umske in srčne kulture, oprte na vero in narodno izročilo.

Če opazuješ dansko podeželje le iz čistega in udobnega železniškega voza, se te ne bo nič posebno dojmilo: bolj ali manj enolična ravnina, po kateri se vrsté njive in travniki, na zunaj skromni, majhni, s slamo kriti kmečki domovi sredi svojih zaokroženih posestev, po travnikih se pase lepa temnordeča in črnobela goveja živina, tu in tam kak mlin na veter in mnogo motorjev na veter za osuševanje travnikov, za dovajanje vode v domove ali za proizvodnjo električne energije — kajti Danska nima ne premoga in ne vodnih sil. To bo prilično vse, kar bi mogel povedati o zunanosti danskega podeželja. Nobene večje vode in nobenega

hriba nikjer, pač pa seveda mnogo morja, saj sestoji Danska le iz enega polotoka (Jütlandije) ter nekaj srednjih in manjših otokov. Le to bi bilo še pripomniti, da ima morje odločilen vpliv na podnebje, ki je zelo ugodno za kmetijstvo. Srednja poletna toplota doseže namreč komaj +16°C, pozimi pa le redko pade na -5° do -7°C, tako da ni nikoli ne vročine in ne mraza.

Pravo podobo o danskih kmetih pa dobiš seveda šele, ako obiščeš vsaj nekaj vasi, kamor te potegne udoben avtobus, ki ga ima vsaka večja vas. Ugoden vtis zapusté že ceste, ki so po večini asfaltirane, druge pa tudi brezhlebne, čeprav morajo dovažati skoraj vse kamenje iz švedske. Ob cestah so tudi po vaseh navadno hodniki.

Na zunaj ni danska vas nič posebnega. Že na prvi pogled opaziš sicer vzorno snago, toda s slamo krite kmečke hiše so videti na zunaj naravnost skromne, velik del je sploh neometanih. Ko dospeš v vas, trčiš seveda na najprometnejšem kraju na poslopje vaše konsumne zadruge, ki preskrbuje člane z vsemi dnevnimi potrebščinami. Vidnejša stavba je le cerkev, katere zvonik je navadno podoben starim grajskim stolpom.

Mene je vodila prva pot navadno v šolo, ki jo je včasih kar težko najti, tako malo se šolske stavbe na zunaj ločijo od kmečkih hiš. V tem pogledu so Danci manj bahavi kakor mi, kar je tudi razumljivo, ker so šole, kakor sem že omenil, povprečno tudi precej manjše nego naše. V šolskih dneih jo boš opazil še najlaže po celi vrsti koles v posebni garaži ob šoli ali pred njo; vsi otroci, ki niso iz tiste vasi, se vozijo namreč v šolo s kolesi.

Pri vstopu v vaško šolsko poslopje pa dobiš takoj močan vtis preproste domačnosti in vedrosti. Razredi so maloštevilni, otroci lepo oblečeni, čisti, dobro rejeni in zdravi ter zelo živahni, da so videti okoli učitelja kakor večja družina. Šole so obilno preskrbljene z vsemi učili, vsak razred ima svojo šolarsko knjižnico, ki jo upravljajo otroci sami. Vsi šolarji imajo brezhlebne šolske potrebščine, ker dobivajo vse v šoli in vsaka šola razpolaga tudi z radiom in s skioptikom, če že ne tudi s kinom. Zelo pazijo tudi na dobro opremljene telovadnice, kar se zdi tujcu še vedno potrata. O pouku in o drugih šolskih zadevah na tem mestu ne bom govoril, le to naj še omenim, da se po danskih šolah izredno mnogo poje. Namesto molitve pred poukom in po njem zapoje učitelj vred nekaj nabožnih pesmi ali psalmov in tudi prehod od ene učne ure na drugo se izvrši navadno s pesmijo. Tudi odhod iz šole se ne izvrši kot pri nas, da bi prišli otroci v parih do šolskih vrat, tam v zoprnem šolskem tonu v zboru pozdravili, nato jo pa ucvrli na cesto, kjer bi se začelo prerivanje, zunaj vasi pa pretepanje. Učitelj se postavi k vratom učilnice, otroci zapuščajo posamič sobo, vsak dá učitelju roko, učenke naredé ženski poklon, a učitelj ima ob odhodu za vsakega člana svoje šolske družine še dobro besedo ali vsaj prijazen nasme, čeprav je delal v razredu šest do sedem ur.

Seveda se pa danski učitelj tudi lahko ves, z veseljem in brez skrbi posveča svojim učencem, saj nima prav nobenega otepanja z revščino, kakor pri nas premnogi poročeni. Danski vaški učitelj, ki je prav za prav občinski uradnik, ima z zakonom določeno plačo, ki je sorazmerna s službenimi leti od 3500 do 5500 danskih kron na leto, mnogim občinam še prostovoljno dodajajo. Nekaj šotakov vrže učitelju še večerna kmetijska nadaljevalna šola. Tako znašajo učiteljevi mesečni dohodki v našem denarju vsaj 4000 do 6000 dinarjev. Če upoštevamo nekaj večjo draginjo, kakor je pri nas, lahko mirno trdimo, da ima danski učitelj

dvakrat, celo trikrat višjo plačo kakor naš. Oženjen vaški učitelj ima šestsobno do osemsobno stanovanje z radiom, klavirjem in navadno še s harmonijem in elegantnim pohištvom, po stenah pa visé samo originalne slike domačih umetnikov itd.

Nad tem učiteljevim udobjem se seveda nihče ne spotika, saj živi podobno vsak — kmet. Opišem naj samo dva, ki seveda nista prav nobeni izjemi, temveč čisto navadno vaško povprečje. V vasi Hóje Taastrup na otoku Sjaelland sem prijaznega učitelja Halveda naprosil, naj me vede v povprečni danski kmečki dom. Kar nič nisva izbirala, temveč jo mahnila preko ceste naravnost v prvega. Na zunaj je bil videti naravnost skromna kmečka domačija. Skozi dvoriščna vrata sva stopila na tlakovano dvorišče. Na desno od naju je stala stanovanjska hiša, na levo hlevi, pred nama v ozadju pa druga gospodarska poslopja, tako da je tvorilo dvorišče štirikotnik. Pred vrati je slučajno stal majhen, postaren možiček v gumijastih škornjih, bil je gospodar Ole Knudsen. Učitelj je spregovoril z njim nekaj stavkov, možiček je stopil prijazno k meni, mi podal roko in naju z učiteljem povabil v stanovanje.

Stopili smo v elegantno predsobo z garderobami, vdela-nimi v stene, od tod pa v glavno stanovanjsko sobo. Jasno je, da sem bil skrajno presenečen, kajti soba je bila vsa v preprogah, po njih pa je bilo razvrščeno tapecirano pohištvo. Na eni strani vhodnih vrat je stal klavir, na drugi strani pisalna miza s telefonom, poleg nje mizica z elegantnim radiom, po stenah so visele umetniške slike in tlakomer, od stropa je pa visel velik električni lestenec.

Sedli smo; razvil se je kratek, običajen pogovor, nato pa mi je gospodar razkazal še vso domačijo. Iz glavne sobe me je peljal v stranski salon. Tu zopet tapete, mehko pohištvo, na steni celo nekaj originalnih oljnih slik in elegantne sobne cvetice, palme i. dr. Ena vrata so vodila od tam v manjši kabinet s knjižnico, druga, steklena, pa na vrt oziroma v hišni park s sadnim in lepotečnim drevjem, grmiči, alpinom, cveticami itd. Iz parka smo se skoz druga vrata vrnili v prostorno kuhinjo z velikim železnim štedilnikom in z običajno, vzorno in snažno kuhinjsko opremo. Zraven nje je manjši prostor za umivanje posode in z električnim pralnim strojem in še en prostor, ki je družini za vsakdanjo jedilnico. Gospodinja si ni mogla kaj, da bi se ne pohvalila, da opravlja vsa gospodinjska dela sama, samo poleti da ima dekle in da ji sobo za hlapce hodi pospravljat postrežnica.

Ženske na Danskem ne opravljajo poljskih del, temveč le gospodinjska. Zato tudi nimajo dekel v našem smislu, temveč vsa dela izvršuje gospodar sam s tremi hlapci. Eden, oženjen, ima skrb samo za molžo in krmljenje živine, poljska dela pa opravlja gospodar z drugima dvema hlapcema. Med razlaganjem tega položaja me je vodila gospodinja v veliko, svetlo in zračno klet, v kateri sta bila nasoljena ves prašič in ovca, v kotu je stal precejšen sodček piva, na policah pa je bila zložena prav lepa zaloga jabolk. Od tod smo šli gledat še lepo belo spalnico in sobo za tujce, ki je bila časih za otroško sobo — v tej je bil po tleh namesto tapet linolej. Na koncu stanovanjske hiše je bila slednjič še čedna soba za oba hlapca z dvema posteljama, mizo, omaro za obleko in nekaj stoli. Oženjeni oskrbnik živine stanuje v lastni hišici na vasi, ima tudi nekaj lastne zemlje, koza in cele jate perutnine.

Iz stanovanjske hiše smo se napotili v hlev. Pred vhodom je postavljen moderen hladilnik za mleko. Na levo od glavnega vhoda se razprostira precejšen konjski hlev. Osem

težkih konj je stalo tu. Nič posebnega nisem našel tu in, ker sem nekaj dni poprej videl nekaj velikih severnonemških hlevov, sem bil skoraj razočaran. Zanimal me je le aparat za avtomatično krmljenje konj. Na steni nad jaslimi vsakega konja je pritrjen aparat, ki vsake pol ure sproži določeno množino rezanice, pomešane z drugimi krmili. Ta priprava omogoča enakomerno in natančno nadzorovano krmljenje, razen tega pa še preprečuje, da bi nasičeni konji krmo trosili.

Goveji hlev na desni od glavnega vhoda je obsežen, precej svetlejši in zračnejši. Osem in dvajset lepih mlečnih krav stoji v njem, nato je prostor za dvajset telet in telic, katerih je bilo pa 16 na paši. Končno so v kotu meketale še tri ovce. Saj je hlev urejen popolnoma po sodobnih načelih, s kratkimi stojišči, zadostno ventilacijo, brezhibno snažnostjo, krma se lahko poklada od spredaj itd., toda spričo izredne višine danske živinoreje sem — po pravici povedano — pričakoval več, vsaj toliko, kot sem videl v severni Nemčiji. Gospodar mi je kmalu pojasnil, da kakega razkošja v danskih hlevih navadno ne bom našel, kajti živina je spričo milega podnebja tako večji del svojega življenja zunaj na paši in le malo v hlevih. Iz nadaljnega razgovora sem izvedel, da sta izmed njegovih krav kontrolirani le dve. Od teh mu daje ena že pet let po vrsti po 250 kg surovega masla (23—24 kg mleka dnevno), druga pa skoraj ravno toliko.

Iz hleva smo prišli naravnost v senik, poleg njega je bil nagraden velik kup pese, za tem pa obsežen svinjak, poln prašičev vseh starosti. Nad svinjakom je nameščena električna slamoreznica. Tako smo obhodili vse hleve. Ostala so nam le še druga gospodarska poslopja, ki prečno vežejo hleve s stanovanjsko hišo. Tu so se vrstile kašča, pod, shrambe za vozove, za kmetijske stroje itd. Manjkalo ni nič: moderna mlatilnica, sejalni stroji, vse vrste železnih plugov in bran, stroj za izkopavanje pese itd. itd. V enem kotu je bila nameščena še posebna delavnica za popravljaj-nje orodja. Iz tega prečnega trakta smo stopili končno še za prava gospodarska poslopja, kjer je stal poleg velikega modernega kokošnjaka še en velik pod, do vrha založen z neomlačenim graham in fižolom. Pred podom je bila zložena cela vrsta visokih stogov neomlačenega žita, kajti vso mlačev prihranijo za zimo, ko ni drugih poljskih del. Za vsem tem so se pa vrstile dolge jamnice za peso.

Skratka: preden sva stopila z učiteljem v ta kmečki dom, sem bil — po zunanosti s ceste sodeč — prepričan, da grem k povprečnemu kmetiču, toda sedaj sem imel občutek, da sem prišel v dom bogatega veleposestnika. Po kozarcu piva, majhnem prigrizku in običajnih poslovnih besedah sem učitelju odkrito izrazil svoje obžalovanje nad to »smolo«, češ da me zanima povprečen danski kmet in ne kak veleposestnik, kajti vsaj približno to, kar sem videl tu, bi našel končno tudi pri kakem našem slovenskem veleposestniku. Prijazni učitelj me je prepričeval, da to ni res, da je gospod Ole Knudsen prav zares le povprečen danski kmet.

»No, potem vas pa prosim, da mi pokažete kakega revnega bajtarja, če je to res samo povprečen kmet!«

»Dobro, takoj tamle konec vasi ga boste videli, Ove Roholteja. Pa stopiva k njemu!«

Našla sva ga pred hlevom, kjer se je nekaj motovilil. Spremljevalec mu je na kratko razložil namen mojega prihoda. Približno pet in štiridesetletni Roholte se je ljubeznivo opravičil, da me zaradi slinavke ne more pustiti v hlev, samo od daleč sem lahko pogledal vanj. Tudi tu nisem mogel opaziti kaj posebnega, razen šestih krasnih mlečnih krav

in štirih telet, v sosednjem manjšem hlevu pa dva težka konja. Da sta hleva svetla, zračna in snažna, je bilo opaziti tudi že od daleč. Vse njegove krave so strogo kontrolirane in za vsako posebej vodi tudi natančno knjigovodstvo z vsemi podrobnimi podatki o njih pokoljenju in krmljenju. Najboljša mu je dala lani 6431 kg mleka s 4,45 % tolšče, kar mu je vrglo 322 kg surovega masla, a povprečno je dobil lani od vsake krave po 4898 kg mleka s 4,17 % tolšče, oziroma 229 kg surovega masla.

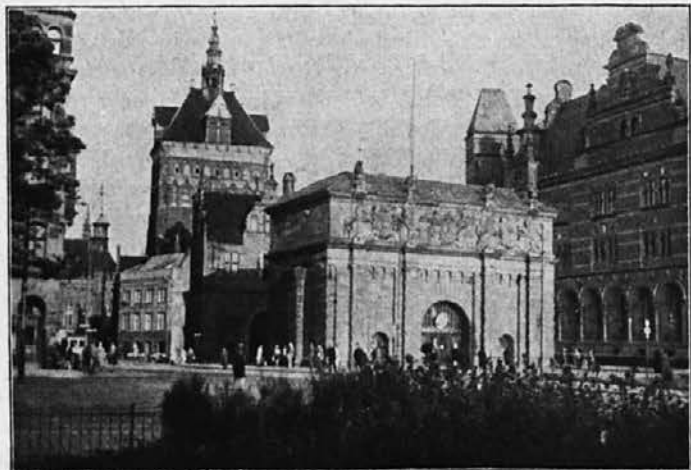
V trdem delu zresnjeneža moža je moj obisk razveselil in, ker sem mu rad odgovarjal na vsa vprašanja, mi je tudi on razložil svojo zgodbo. Je sin malega kmeta. Ker oče ni imel kaj deliti med oba sinova, je dobil posestvo brat, sam je pa po dovršeni kmetijsko-nadaljevalni šoli in ljudski visoki šoli odšel služiti za hlapca na večjo kmetijo, kjer ni samo izvrševal odkazanih mu del, temveč tudi stalno in mnogo preizkušal. Svetovna vojska ga je vtaknila za tri leta v vojaško suknjo, po vojski se je takoj oženil z absolventko ljudske visoke šole. Precej časa je jedel nato grenak kruh brezposelnih, dokler ni dobil delo v ladjedelnici. Tu je ostal le eno leto, nakar je prevzel na kredit manjšo gostilno s prenočišči. Oba z ženo sta trdo delala in bi se bila polagoma izkopala iz dolga, toda to življenje je bilo za ženo prenaporno. Zato je vse skupaj prodal, ostalo mu je nekaj malega gotovine in pred osmimi leti si je deloma na kredit kupil tole štiri in pol hektara obsegajoče posestvece. Tako se je vnovič vrnil v kmečko življenje, ki bi ga sedaj ne zamenjal z ničimer več in v katerem se čuti popolnoma srečnega.

Posestvece je dobil precej zanemarjeno. Tedaj je našel na 2 ha njiv komaj osem vreč žita, dočim je našel letos na isti površini 126 vreč ovsu in ječmena po 100 kg. Jaz sem mislil, da ga ne razumem prav, zato ga poprosim za pojasnilo, on mi pa smehljaje odvrne, da se ne moti ne on in ne jaz in da me bo takoj odvedel v žitno shrambo, kjer ima še vse žito. Ker sem vedel, da pridelamo pri nas na 1 ha komaj dobrih 8 q ječmena in 9 q ovsu, a da bi po teh podatkih pridelal ta danski kmetič kar celih 63 q na 1 ha, sem seveda še vedno neverjetno zmajeval z glavo, toda on me vnovič zagotovi, da je pridelal pri ječmenu osem in dvajsetkratno, pri ovsu pa dva in tridesetkratno seme. Ker so Danci preresni, prepošteni in prekulturni, da bi me bil mož nalagal, in to še brez vsakega razloga, mi seveda ni preostajalo drugega kakor verjeti v ta — čudež kmetovanja. Žito gnoji večidel s hlevskim gnojem, pesi pa z umetnim.

Odšli smo dalje po njegovi domačiji. K hlevoma je prislonsjena manjša shramba z delavnico za popraviljanje orodja, nadalje drvarnica, v podstrešju je pa en konec založen s slamo, v drugem pa spravljeno čudežno žito. Za hlevom stoji sodoben kokošnjak, v katerem je mrgolelo perutnine, blizu njega moderno urejeno gnojišče, v podaljšku kokošnjaka pa nekaj vrtiča, ki je napolnjen večidel z umetno gojenimi malinami. Te uporablja kmet le za dom. Gospodarski del poslopja veže s stanovanjskim večja pralnica, v kateri je stal poleg velikih aluminijastih posod za mleko seveda tudi moderen aparat za hlajenje mleka. Skozi to pralnico smo vstopili pri stranskem vhodu v razmeroma majhno kuhinjo, kjer sta gospodinja in hčerka pravkar pripravljali večerjo, in sicer — pečene piške. S trpkim grenkobo v srcu sem se spomnil svojih lanskih raziskovanj, ko sem ugotovil, da po velikem delu odročnejših kmečkih vasi, celo v ljubljanski okolici, večkrat polovica in še več naših kmečkih hiš nima niti kruha vsak dan.

V kuhinji sta vladala red in snaga. Od tod sem pogledal še v obilno založeno jedilno shrambo, od koder vodijo ozke in strme stopnice v prav majhno klet. Gospodinja me je prijazno povabila še v stanovanjske prostore. Iz kuhinje smo stopili neposredno v sobo, kjer se družina običajno mudi. Napolnjena je s fotelji, divanom in kaminom, v kotu stoji šivalni stroj, poleg njega pa radio. Celó v hiši tega bajtarja sem našel na steni nekaj originalnih slik; ena izmed njih, oljna, je predstavljala gospodinjin rojstno hišo. Ob njej visi tlakomer. Iz te sobe vodijo vrata v nekak salon s preprogami, tapeciranim pohištvom, z dekorativnimi cveticami in s klavirjem, kajti gospodinja in hčerka igrata klavir. Od tod smo prišli še v manjšo sobo, podobno opremljeno, le namesto klavirja stoji tu precejšnja knjižna omara, napolnjena z lepo vezanimi knjigami. Umljivo je, da me je zelo zanimala knjižnica. V veliko presenečenje sem mogel kar takoj ugotoviti, da je v omari le malo strokovnih kmetijskih del, mnogo več je zgodovinskih, prevladuje pa leposlovje. Zastopani so vsi vodilni danski pesniki od Grundtviga preko Andersena, Jacobsena, Drachmanna, Pontoppidana in Gjellerupa do Jensena in Andersen-Nexöja, razen teh pa še drugi najznamenitejši nordijci kakor Ibsen, Björnson, Lie, Garborg, Hamsun, Undset, Strindberg, Lagerlöf i. dr.

Večeralo se je že, moj program je bil za ta dan prav za prav končan, zato smo po ogledu domačije še nekoliko posedeli. Z velikim zanimanjem so me izpraševali o moji domovini in narodu, saj niso imeli nobenih pojmov niti o njegovem obstoju, jaz sem pa na drugi strani izvedel, da je mož naročen na svoj politični dnevnik in na dva strokovna tednika, včlanjen v društvo malih kmetov, v mlekarski in klavniški zadrugi, v konsumnem društvu, v društvu za gnojenje, v društvu za izvoz živine, pri živinorejskem kontrolnem društvu in končno še pri obvezni požarni in nezgodni zavarovalnici. Izmed kmetijskih strojev je mogel doslej nabaviti šele nekaj najnujnejših, kakor sejalni stroj, razne brane in pluge, stroj za žetev in stroj za čiščenje pese, druge si pa za skromno odškodnino še izposoja pri sosedih. Odkar gospodari na tem posestvecu, je obiskoval še vsako zimo po en enotedenski tečaj, in sicer tečaj za gojenje rastlin, splošni živinorejski tečaj, perutninarski tečaj, zadrugi tečaj, tečaj za knjigovodstvo in obratoslovje ter kmečki mladinski tečaj. Pozimi posluša seveda redno tudi vsa mnogoštevilna kmetijska predavanja po radiu. Konec vsakega leta poskuša sestaviti bilanco svojega kme-

»Visoka vrata« v Gdanku z obrambnim stolpom v ozadju.

tovanja, a ker je mogla biti ta doslej le približna, bo začel s 1. januarjem voditi podrobno knjigovodstvo. Vse mleko prodaja le v mlekarno po 11 ōsov (približno 1 din) liter, cena živini je pa od 25 do 60 ōsov za 1 kg. Zadnje čase se začena pojavljati po kmetih tudi zanimanje za sadjerejo.

Lep poznojesenski večer je že bil, ko me je spremljal učitelj do bližnje avtobusne postaje in me izpraševal o našem razmerju do Nemcev. Čeprav se tudi Danci zelo bojé za svoj Schleswig, so vendarle popolnoma prepričani, da ves današnji način nemškega dela in življenja ne more imeti trajnostne vrednosti, dočim sejejo Danci na globoko. Po mnenju tega danskega učitelja je osnovna razlika med nemškim in danskim pojmovanjem in gledanjem ta, da imajo Nemci pred očmi vedno le vsemogočno državo, dočim je usmeril Grundtvig danski pogled izključno le na ljudstvo in njegovo kulturo. Da, Grundtvig! Kjer koli in kadar koli sem se zapletel v kakršen koli razgovor, vedno in povsod sta se izobraženec in kmet sklicevala le na tega velikega narodnega apostola, učitelja in vzgojitelja.

Tema je že bila, ko je drdral udobni avtobus proti Københavnu, zato sem lahko nemoteno urejal vtise svojega popoldanskega obiska na obeh kmetijah. Še vedno so se mi pojavljali močni dvomi, če so te s preprogami, tapeciranim pohištvom, izvirnimi oljnimi slikami, knjižnicami in podobnim opremljene sobe res stanovanjski prostori p o v p r e č e n e g a danskega kmeta, toda podobni obiski v naslednjih dneh na čisto drugem koncu Danske so me končno prepričali o silno visoki življenjski ravni danskega kmeta, ki nikakor ne izvira iz kake bahavosti, temveč je le nujna posledica globoke duhovne kulture najširših kmečkih množic, ki sta si jo pridobila šele zadnja dva rodova, dočim je živel danski kmet še sredi preteklega stoletja skrajno bedno življenje. Videl sem pozneje n. pr. še precej bogatejše holandske kmete, toda z danskimi se nikakor ne morejo primerjati, da o nemških ali belgijskih sploh ne govorim. Nič čudnega zato, če mi je Ove Roholte v pogovoru brez poze, z neko mirno notranjo uravnoveščenostjo dejal, da se na svojem malem posestvecu počuti res svobodnega gospoda, da si ne želi ničesar in da bi ne menjal z nikomer.

Tudi značaj danskega kmeta se mora človeku takoj priljubiti: preprost, odkrit, miren, oprezen, vztrajen, varčen, gostoljuben in silno ukažljen. Za šolo in izobrazbo se ne straši niti največjih žrtev. Neizmerno ljubi svojo zemljo in, čeprav visi z vsakim utripom svojega srca na davnih izročilih svojega naroda, je vendarle vse prej kakor starokopiten. Po treznem premisleku se rad oprime vsake pametne novosti in ga ne oplašé tudi trenutni neuspehi. Le tako je mogel na eni strani ohraniti vso svojo naravno preprostost, na drugi strani pa doseči tudi toliko kulturno stopnjo. Ta ni niti od daleč le kak videz, ki bi se izražal v raznih modnih zunanostih — teh je na Danskem morda manj kakor v okolici naših mest — temveč temelji v globokem notranjem duhovnem izoblikovanju. Današnje visoke stopnje danskega kmetijstva nikakor niso ustvarili kmetijski stroji, ne združništvo in ne angleški trg, temveč Grundtvigova duhovna vzgoja danskega kmeta kot človeka. To se mi zdi potrebno poudariti tem bolj, ker tako pri nas kakor marsikje drugje mislimo, da bomo rešili kmeta in kmetijstvo z večnimi pridigami o potrebi modernih gnojišč, z nakupovanjem plemenske živine, z zadrugami, »narodnimi« nosami in podporami. Da, vse to je prav, pametno in koristno, toda jedro kmečkega vprašanja je precej, precej globlje, kajti v prvi vrsti je duhovno in šele v drugi vrsti tehnično vprašanje. Za to neovrgljivo resnico, ki je pri nas sploh niti

ne poskušamo doumeti, nam je naravnost klasičen dokaz ravno — Danska. Duhovno preroben in dvignjen danski kmet je namreč sam od sebe, brez pridig in podpor, zidal moderna gnojišča, nakupoval plemensko živino, ustanavljal zadruge, najemal agronome itd., skratka: njegov gospodarski dvig je sledil sam od sebe iz njega samega kot posledica duhovne kulture. Zato nosi tudi vse znake solidne trajnosti.

Iz teh okoliščin bo potem tudi razumljivo, da je danski narod ostal vobče veren. Seveda v danskem podeželju ni toliko belih cerkvic kakor pri nas in v mestih ne toliko mogočnih katedral kakor v Italiji ali Franciji, zato pa najbrž tem več res globoke in iskrene vernosti. V hotelski sobi so mi položili na nočno omarico sv. pismo in cerkveno pesmarico, v restavraciji se je vršila pred zajtrkom vsako jutro služba božja — pridiga in petje psalmov — udeleževala se je je vsa hiša. Vera je neosporljivi temelj vsega ljudskega duhovnega življenja sploh. Petje psalmov je pri protestantih običajno, toda še nikjer jih nisem slišal prepevati s tako notranjo zbranostjo in iskrenostjo kakor na danskih ljudskih visokih šolah, kjer so pa dajali najlepši zgled mladim fantom ravno — profesorji sami.

Politično danski kmetje ne tvorijo enotne fronte, temveč so porazdeljeni zlasti v tri stranke. Veliki kmetje se zbirajo v prvi vrsti v konservativni ljudski stranki, srednji kmetje pripadajo po večini zmerni levici, a mali kmetje so po večini v taboru radikalne levice. Zaradi te porazdeljenosti na tri stranke in zaradi številčne šibkosti kmečkega prebivalstva je najmočnejša danska politična stranka socialno-demokratsko delavstvo, ki se pa od nemškega tipa socialne demokracije prav močno razlikuje. Zlasti po polomu nemškega marksizma je tudi danska socialna demokracija vrgla čez krov velik del nekdanjih socialističnih in marksističnih gesel in se razvila v prav tipično stranko malih ljudi, ki ima v koaliciji z radikalno levico (malimi kmeti) že dolgo let vladno v rokah. Ne smemo pa seveda meriti tamkajšnjih političnih razmer z našim vatlom, kajti politične strasti niso niti od daleč tako razpaljene kakor pri nas in pri nepolitičnih akcijah (n. pr. v združništvu in drugod) sploh ne prihajajo do izraza. Navzlic temu je pa kmet vendarle tisti činitelj, preko katerega niti ne poizkuša hoditi prav nobena vlada, temveč ga vsaka v polni meri upošteva kot najvažnejši stan v državi. Spricho izredno visoke ljudske kulture in globoko zakoreninjenega demokratičnega čuta tudi nobena stranka niti ne poizkuša svojega položaja kakor koli zlorabljati in v kakršni koli obliki kratiti ljudstvu res popolno politično svobodo. Posledica je — resnična strpnost in plodno sodelovanje vseh, ne glede na politično opredelitev, pri različnih nepolitičnih dejanjih.

Podčrtati je treba tudi izredno treznost Dancev. Hodiš lahko tedne in tedne po danskem podeželju, pa ne boš naletel niti na enega pijanega človeka. Sicer so tudi gostilne zelo redke, so komaj po večjih krajih. Danskemu kmetu ne pride niti na misel, da bi posedal po gostilni. Poraba vina in žganja je na Danskem izredno majhna in je tudi silno visoko obdavčena. Zelo razširjena pa so društva popolnih abstinentov, ki so imela že pred leti okrog 120.000 članov.

Glede na vse opisane okoliščine je tudi razumljivo, da Danska ne pozna ne političnih ne socialnih bojev, kakršni divjajo že desetletja po nekaterih drugih deželah. Vse se z razumevanjem in ljubeznijo posveča svojemu delu in povsod vladata zadovoljstvo in blaginja. Zato na Danskem nimajo bega z dežele in ne izseljenstva. Čeprav so že po vojni nekatere kulturne dežele naravnost prosile za danske

izseljence, se je n. pr. leta 1935 izselilo iz vse Danske komaj 134 oseb, iz trikrat manjše Slovenije pa istočasno — 3355 oseb. Da, naravnost vabili so danske izseljence, zlasti kmete, a kdo bo zapuščal svoje brate in rodno grudo, če mu nudi ta delo in jelo, kulturo in svobodo!

Vprašanje majhnega naroda je preprostejše kakor vprašanje velikega, zato pa navadno mnogo težje, zlasti če se mora majhen narod otepati še z revščino, če nima politične samostojnosti in če je zagozden med velike narode, ki stegujejo svoje roke po njegovi zemlji. Razumljivo je, da mora tak narod napenjati vse svoje sile, da se obdrži in da ga veliki ne pohodijo. Olajšanih mu bo pa mnogo naporov in prihranjenih mnogo dragih razočaranj, če skuša uporabiti zase skušnje drugih narodov, ki imajo, oziroma so imeli vsaj nekaj podobnosti z njim. Slovenci bi se ne mogli naučiti nikjer več kakor ravno pri kulturnem in demokratičnem kmečkem narodu danskem.

IZ FLORIDE V MEHIKO

ALBIN ZALAZNIK

Auri sacra fames — prekleti pohlep po zlatu! Tako imenuje rimski pesnik neko neozdravljivo bolezen človeškega rodu. V 16. stoletju je bila vrsta na Špancih, da jih je ta bolezen trapila. Prepričani, da je Amerika ena sama zlata jama, so se na žive in mrtve trudili, da jo izpraznijo, preden se priključijo drugi.

Hernando de Soto, doma iz španske dežele Estramadure, se je pod Pizarrovo zastavo izkazal pri zasedbi Peruja. Nabral si je tolike zaklade, da bi bil lahko do sivih dni živel kot v rajju. Pa mu je presedal mir doma. Želel je k bogatemu kupu primakniti še goro. Razglasil je načrt, da bo osvojil Florido, ki da je bajna dežela. Kdo pojde z njim? Ker je de Soto slovel v deveto vas — saj so mu še povsod sijale srečne zvezde — se je dal marsikateri rojak prepričati, da postane Krez, če se priključi tako uspešnemu vitezu.

Leta 1538 je pripeljal de Soto iz Španije na Kubo kakih tisoč odlično opremljenih prostovoljcev. Mož je hotel pokazati, da se zna važnih nalog lotiti temeljito, zato je odposlal jadrnico s posadko izkušenih mornarjev, da bi našli ugoden kraj za izkrcanje. Ko so se vrnili s poročilom, da so odkrili pripraven zaliv, je de Soto maja 1539 odplul iz Havane. Do tistih dni Amerika še ni bila videla tako številne in sijajne odprave. Brez nesreče je de Soto dosegel zapadno obalo Floride ter v označenem zalivu izkrcal svoje ljudi in konje. Ladje je poslal nazaj na Kubo, samo nekaj jih je pridržal. Za njih varstvo je pustil v zalivu 80 pešcev in 40 jezdecev. Z drugo armado je ubral pot v notranjost polotoka. Koj so naleteli Španci na neprijazne ovire. Razsežna močvirja, skrita pod gosto odejo rastlinstva, so jih silila do zamudnih ovinkov. Povsod je mrgolelo aligatorjev in kač strupenjač. V drevesih so komaj vidni čepeli Indijanci ter prodirajoče tujce obsipali s puščicami. Nad glavami in pod nogami, povsod so bile pasti. Očem se je zdelo, da so tla trdna; ko pa je noga stopila na zeleno preprogo, se je zazibalo. Brž si moral odskočiti nazaj, sicer bi te močvara celega pogoltnila. Nekaj konj se je pogreznilo v blato in so jih mogli le z velikimi napori potegniti zopet na suho.

Vsi so si oddahnili, ko je bilo vlažne nižine konec. Povzpeli so se na planoto, kamor poplave rek niso več segale. Pragozd se je umikal pušči. Iznad brezkrainih travnikov so

molele slikovite skupine hrastov, orehovcev in magnolij. Njive s koruso so pričale, da bivajo tu blizu ljudje. In res so Španci kmalu prikorakali do znatne naselbine. Štela je kakih 600 koč, kritih s širokimi palmovimi listi. Nikjer ni bilo žive duše. Prebivalci so se bili vsi razbežali. Rade volje so se Španci okoristili z zalogami hrane, ki jih begunci niso utegnili vzeti s seboj. Obilne množine korus, posušenega grozdja in orehov so še ležale v shrambah. Po kratkem odmoru je drl de Soto dalje. Prebredel je večjo reko in iznenadil domačine v naselbini ne daleč od brega. Ujel je poglavarja in njegovega brata Vitačuko, vladarja sosednega plemena. Ta se je delal, kakor da je Špancem naklonjen. Prosil je, da bi smel poklicati iz svoje države vojake ter z njimi prirediti tujcem na čast bojno igro. De Soto je na to pristal. Na dan, ki je bil določen za parado, je Vitačuko razpostavil svoje ljudi v velikem polkrogu. Bilo jih je nekaj tisoč. Goli Indijanci, ki so jim bila telesa čez in čez fantastično pobarvana, so nudili očem sliko divje bojevitosti. De Soto trdi, da je Vitačuko nameraval parado izrabiti v zavraten napad na Špance. Nič manj verjetno je, da se je Sotu zdela prilika kakor nalašč, da Indijance vse na en mah pogubi, namesto da bi jih trudoma lovil po skrivališčih. Brž ko je stopil Vitačuko pred španskega poveljnika, da mu javi začetek bojne igre, ga je dal de Soto zgrabiti, obenem pa je svojim vojakom ukazal, naj navalé na presenečene Indijance. Ti niso bili kos niti strelnemu orožju niti jezdecem — spustili so se v beg. Kakih 900 jih je poskakalo v bližnje jezero ter tam na svojevrsten način nadaljevalo boj zoper Špance. Po štiri do pet Indijancev je plavalo tesno skupaj, njim na hrbtu je čepel lokostrelec ter sipal na sovražnika puščice. Ko jim je zaloga pošla, so hoteli uiti, toda Španci so bili jezero, ki tako ni bilo posebno veliko, z vseh strani obkolili. Rdečkožci so vztrajali v vodi ves dan in vso noč. Šele naslednje jutro jih je hlad prisilil, da so se vdali. Od nečloveških naporov do kraja izčrpani so bili videti bolj mrtvi kakor živi. Trebuhe so imeli napihnjene, menda od obilne vode, ki so jo bili posrkali. Cele ure so ležali na bregu, šele polagoma so zopet shodili. De Soto jih je porazdelil med svoje vojake kot sužnje.

Bilo je malo dni kasneje. Vitačuko, ki je zvezan ležal v Sotovem šotoru, se je nenadoma začel zvijati in tresti, da se je kar slišalo, kako mu pokajo kosti. Tedaj se mu je izvil iz prsi oster, prodiren krik — in že se je bil otrese spon ter planil na Soto. Silovito ga je udaril v obraz, potem ga je začel daviti. Priskočili so častniki ter Vitačuko zabodli. Poglavarjev bojni klic je mahoma vnel ujete Floridance. Kakor da so se bili dogovorili, so se kakor en mož lotili Špancev. Kar je kdo imel pri roki, to je pograbil, najsi je bil kamen, poleno ali veja. Nekaj Špancev je izgubilo življenje. Več rdečkožci niso opravili, saj je nosil vsak izmed njih suženjske vezi, ki so ga ovirale. Razljučeni Španci so se brez usmiljenja maščevali. Obležalo je malone tisoč mrtvih domačinov.

De Soto je zaradi udarca krvavel iz ust in ušes, izpadlo mu je več zob in čeljust ga je tako bolela, da je mogel dvajset dni uživati le redko hrano. Ko si je opomogel, jo je mahal z vojsko dalje. Prišel je k Indijancem, ki so stanovali v okroglih trdnjavah. Visoka stena iz močnih debel se je vila okrog naselbine. Dohod se je v polzasti vijačnici vlekel med dvema vrstama visokih nasadov. V koči pred vhodom so stražili preizkušeni vojščaki, ki so sovražnika, še preden se je prikazal, ovohali. Okrog trdnjave so se razprostirale njive. Floridanci so znali kar umno kmetovati. Plug niso potrebovali, kajti že površno zrahljana prst je

rodila mnogoteri sad. Motiko za rahljanje so si napravili na ta način, da so na konec kola pričvrstili primerno veliko ribjo kost. Za suha leta so imeli posebne shrambe, na pol izkopane v zemljo, na pol sezidane iz kamna. Med drugim so v skladiščih hranili prekajeno meso, zlasti jelenino. Floridanci so namreč tudi hodili na lov. Kadar so šli nad jelene, so se odeli v jelenjo kožo, na glavo so pa poveznili jelenjo lobanjo z rogovjem. Neverjetno spretno so se približevali divjadi, pri čemer so oprezovali skozi očesne votline lobanje. Ko so bili dovolj blizu, so žival pogodili s puščico.

Tudi aligatorje so strastno lovili, kajti požrešni plazilci so se priklatlili dostikrat prav do vasi ter delali škodo. Devet do deset Indijancev je presenetilo krokodila ter mu z ročno naglico porinilo v žrelo priostreno deblo. Potem so položili žival na hrbet. Mehki in ranljivi krokodilski trebuh jim je bil za tarčo pri strelnih vajah s puščicami. Vaje so trajale vse dotlej, da je zverina poginila. Kakšni mojstrsko lokostrelci so bili Floridanci, so Španci sami večkrat bridko izkusili. Zgodilo se je, da je prifrčala puščica konju v telo, jezdec jo je pa zaman iskal — šla je pač skozi konja.

Po nadaljnjih pohodih so dospeli Španci do meje indijanske države Apalače. Mejo je delalo sicer samo pol milje široko, toda neskončno dolgo močvirje. Na obeh straneh je močvarno róbila subtropska goščava. Le na enem kraju je bil tesen prehod na drugo stran. Na tej tesnini so stali Indijanci ter branili špancev pot v deželo. Po srditem boju so tujci s svojim strelnim orožjem domačine spodili in vdrli v Apalače. Poleg velikih količin koruze so našli Španci precej buč, stročnic in druge hrane, tako da so bili lahko več mesecev brez skrbi. Z zasedbo Apalača je stopil de Soto na severni prag Floride, kjer prehaja polotok v trup Amerike. Obenem se je zopet približal morju. Odposlal je 30 jezdecev na jug z naročilom, naj ladje v zalivu dvignejo sidra ter priplovejo v Apalače. Ko se je to zgodilo, je de Soto odpremil eno ladjo v Havano, da bi oblastem prinesla poročilo o dotedanjih uspehih.

Izvidniški oddelki, ki jih je pošiljal proti severu, so Sotu javljali, da so slišali o zlatu, ki da se sveti v pesku rek. Tedaj se ga je lotil mrzličen nemir. Saj prav zaradi zlata se je bil odpravil v Florido! Koruza, jeleni, aligatorji in lokostrelci, vse to skupaj ga je kaj malo zanimalo. Pomladi 1540 je odrinil iz primorja in skozi pet rodovitnih indijanskih pokrajin, ki niso premogle zlata, prodril v državo velikana Taskaluze. Orjaškemu poglavarju ni nobeden njegovih podanikov segal niti do podbradka. Pričakoval je Špance, sedeč na lično izrezljanem stolu. Poleg njega je stal dostojanstvenik, ki je držal iz jelenje kože izdelan vladarjev prapor. Sto oboroženih imenitnikov je obkrožalo poglavarja. Španski častnik, ki ga je de Soto poslal naprej, se je znašel pred mumijo. Taskaluza ga ni pogledal. Ponosno molčeč je v negibni drži sedel na prestolu. Ko se je pa bližal de Soto, se je dvignil, mu stopil naproti ter ga pozdravil. Ko je zagledal konja, ga je čudna žival osupnila. Želel je sedeti na štirinožnem bitju, kakor je videl sedeti španskega generala. Posodili so mu konja, usedel se je, pa sedeti ni mogel — noge so mu visele do tal. Nato je prosil, da bi smel tujce popeljati v prestolnico. Po dolgi hoji so prispeli v kraj, ki je štel najmanj sto trdno zgrajenih hiš. Nekaj je bilo tako velikih, da je moglo v njih prebivati celo 800 ljudi. Mesto je stalo v ravnini, ki jo je namakala precejšna reka. Znatno nasip, ojačen z ohladi, je oklepel naselbino. Vsakih 50 korakov narazen so stali stolpi, opremljeni z linami za lokostrelce. Na vsakem stolpu je bilo videti kakih osem oborožencev. De Soto je kmalu spoznal, da je zašel

v past. V trdnjavi je bilo brez dvoma skritih polno indijanskih vojščakov. V zli slutnji je odredil, naj se vsaka hiša natančno preišče. Tedaj so Indijanci udarili. Po požigu nekaj poslopij so se Španci rajši umaknili iz mesta ter se na ravnini porazvrstili v bojni red. Menda jih je nenadni naval Indijancev tako zmedel, da so morali vzeti pot pod noge. Potem so pa po vseh pravilih taktike zgrabili trdnjavo od zunaj. Boj je trajal mnogo ur. Celo ženske so se pogumno branile izza ohladij. Šele po deveturnih naporih je špancev uspelo, da so rdečkožce zapodili v beg. Če so hoteli biti docela odkritosrčni, so ta uspeh kajpada morali pripisovati požaru, ki se je bil medtem razširil na vso trdnjavo. Izgubili so 82 mož in 47 konj, število mrtvih Indijancev pa so kasnejši kronisti polagoma stopnjevali do 10.000. O Taskaluzovi usodi se ni dalo nič zanesljivega dognati. Morda je pobegnil, morda se je nad njim sesula goreča hiša — nikoli več se ni oglasil.

Po teh krvavih dogodkih se je večini vojakov zahotelo domov. Pustolovščin so bili siti, zlata pa ni bilo nikjer. De Soto, ki je še vedno snoval velikanske načrte, je na tihem sklenil, da odvede četo bolj v notranjost dežele, da bi morda venomer ne mislili na ladje in domače lonce. Jeseni je ubral pot proti severu, potem se je obrnil v severozapadno smer. Pridrl je v ozemlje bojovnih Čikasov, že daleč izven Floride. Zasedel jim je glavni kraj in nameraval tam prezimiti. Toda kmalu po novem letu so Indijanci iznenada navalili na mesto ter z gorečimi puščicami zanetili v njem požar, da so vse hiše zgorele. To je bil hud udarec. De Soto je izgubil 40 mož, precej prtljage in hrane, povrh vsega je pa še bil ob prezimišču. Miljo daleč od pogorišča je dal na varnejšem kraju napraviti tabor, a še tu so morali Španci v naslednjih tednih zavračati neštevilne naskoke.

Marca 1541 se je de Soto obrnil dalje proti zapadu. Po neprestanih bojih je dva meseca kasneje došel do velike reke. Tolika je bila, da oko ni moglo razločevati, ali stoji na drugem bregu ljudje. Prebrestil reko je bilo nemogoče. Pregloboka je bila in valovi so tirali s seboj cela drevesa. Danes je veletok znan pod imenom Misisipi. Ko je de Soto korakal več milj ob reki navzgor, ne da bi našel plitvino, je dal stesati štiri velike čolne ter na njih prepeljati svojo malo armado. Na oni strani so ga indijanski Kaskini sprejeli s prošnjo, naj jim pomaga proti njihovim zakletim sovražnikom Kapahom. Odzval se jim je in razrušil Kapahom glavno mesto. Begunci so se zatekli na otok sredi Misisipija. Kaskini so špancev posodili 80 čolnov za napad na pribežališče. Toda Kapahi so se branili tako žilavo, da jim ni bilo mogoče priti do živega. Med temi boji je de Soto opazil indijansko navado, da so ubitemu sovražniku sneli kožo z glave in jo posušili na ognju. Skalp, ki so ga tako dobili, so natakili na dolg drog, da jim je visel kot trofeja nad kočami.

Od Kapahov so prišli Španci k Indijancem, ki so imeli navado, da so si z ostrim kremenjakom ranili lice, v rane pa natrli snovi, ki so kožo počrnilo. Bili so grdi kakor hudiči — prav to so hoteli. Mislili so, da se jih bodo sosedje bolj bali. Pri indijanskem plemenu Tula so Španci opazili kože nekih zajetnih živali, ki so se jim zdele podobne kravam. Danes vemo, da so bili to bivoli. Z bivolskimi lobanjami so Tule krasili vrata svojih koč.

Po raznih pohodih proti severu in zapadu se je de Soto končno sprijaznil s spoznanjem, da zlate jame nikjer ni. Precej potr se je vrnil k Misisipiju. Koliko žrtev in vse za nič! Bolezni in boji so mu bili pobrali polovico moštva, druga polovica pa je godrnjala. Korakal je vzdolž Misisipija

proti jugu, da ob njegovem ustju ustanovi kolonijo in od tod vzpostavi zvezo s Kubo. Medpotoma so se Španci mešali v spore Indijancev. Pleme, ki so mu pomagali, jih je v zahvalo zalagalo s hrano. Tako so Španci pomagali razdejeti osrednjo trdnjavo Anilkov. Ti so se maščevali z zahrbtnimi napadi. Kajpa so domačini huje trpeli kakor Španci. Med drugim so Anilki, kadar so mogli, ugrabili dojenčke drugih rodov, jih zagnali kvišku in jim truplo v zraku preluknjali s puščicami.

De Soto je bil še daleč od morja, ko se ga je lotila nevarna mrzlica. V malo dneh mu je izžela telo do kraja. Izdihnil je 21. maja 1542 v 42. letu starosti. Rojaki so njegovo truplo ponoči skrivaj pokopali, da bi se vest o poveljnikovi smrti ne raznesla med indijanska plemena. Vendar so Indijanci iztaknili njegov grob in se poskusili polastiti mrtveca. Zato so Španci truplo izkopali ter položili v preprosto krsto iz hrastovine. Odveslali so z njo na široki Misisipi ter jo obteženo spustili v globočino reke.

Osiroteli bojni družini je rojila samo še ena misel po glavi: kako bi mogli čimprej domov. Ker so mnogi menili, da do španske Mehike ne more biti več daleč, je obveljal sklep, da odkorakajo tjakaj. Zabredli so v današnji Teksas. Bolj ko so korakali, bolj pust je postajal svet in nazadnje so stali v obupni puščavi. Jezdec, ki so jih pošiljali na izvide, so se vračali s poročilom, da je pokrajina proti jugu in zapadu vedno bolj klavrna. Zato so se vsi skupaj obrnili, da se povrnejo k Misisipiju. Pot je bila strašna. Reke so poplavljal svet, razsajale so bolezni, hrana je pohajala, dan na dan se je usipala toča puščic na begunce. Begunci? Mar je bilo res tako hudo? Malokateri španec se je mogel hvaliti, da je brez rane ali da ga ne gloda bolezen. Ni minil dan brez novega mrliča. Trupla so pustili kar ležati, kajti preslabotni so bili, da bi bili mogli kopati venomer grobove. Bilo je konec novembra, ko je 370 ranjencev in bolnikov zagledalo zopet Misisipi.

Vsa sreča za španske pustolovce, da so imeli puške. Dasi izčrpani in bolehní so se polastili kraja Aminoje, kjer so našli lepe zaloge koruze in drugih pridelkov. Kraj so močno utrdili, da so bili na varnem vsaj do dneva, ko bi mogli odpluti. Imeli so namreč trden namen, da se peš nikamor več ne ganejo. Čemu tudi? Mar ni bila reka dovolj široka za 300 mož? Da bi le imeli ladje! Iz bližnjih gozdov so nanosili lesa ter začeli tesati sedem veslač. Toda gradnja je šla počasi izpod rok. Minili so meseci, prišla je zima. Tako strupene zime se ni nihče nadejal. Šestdeset Špancev je pomrlo zaradi njene okrutnosti. Spomladi je trpljenje zaradi mraza prenehalo, zato je pa začela nagajati reka. Vsak dan više ji je rasla gladina in kar na lepem je bila povodenj tolika, da se je zdela Aminoja kakor otok sredi morja. Na milje daleč se je razlila reka preko bregov. Kočam ni pretilo zlo, kajti domačini, vajeni takih dogodkov, so jih bili postavili na kole. Od kolibe do kolibe so mogli občevati Španci samo na čolnih. Več ko dva meseca je trajala povodenj in šele ob koncu maja 1543 je bilo zopet mogoče stopiti na suha tla. Na vso moč so Španci pospešili delo, tako da so mesec dni kasneje lahko odpluli.

Presunjeni so med vožnjo občudovali veličastne prizore, ki so se jim nudili vsenaokrog. Kamor je segel pogled, povsod pragozd. In koliko živalstva! Kakor da je bila reka magnet, ki priteza nase vse, kar je živega. Pisane race, pelikani, rdeči flamingi so se v trumah bratili po plitvih zatokih. V vejah so se zibale papige in na vse grlo hrestljale. Z njimi so v šumnosti tekmovali kakaduži. Na deblih, ki jih je reka nosila s seboj, so stolovali kormorani ter prežali

na ribe. Tu in tam ob bregu je stal jelen do trebuha v vodi ter pil. Drugod se je za hip pojavil panter ali tiger in pokukal iz goščave. Visoko v zraku so krožili beloglavi orli.

Izenada — bilo je naslednje jutro — so Španci zagledali pred seboj nešteto indijanskih čolnov. Baje jih je bilo čez tisoč, vmes nekaj pravih ladij. Čolni in ladje, gosto zasedeni z veslači in fantastično našemljenimi lokostrelci, so se gibali kaj urno in spretno. Ob veslanju so si dajali možje takt s prepevanjem. Ko so čolni pripluli, so spustili strelci točo puščic na Špance. Obenem so grozotno tulili, da je odmevalo daleč po pragozdu. Potem se je indijansko brodovje razdelilo na tri skupine. Prva je križarila tik pred španskimi ladjami, druga jih je spremljala ob bokih, tretja je plula tik za njimi. Vse tri so nadlegovale Špance, kolikor se je dalo. To zasledovanje je trajalo celih deset dni. Španci so morali nenehoma čuti ter paziti, da se ne bi kak indijanski čoln preveč približal. Ne bilo bi prijetno, da bi sovražniki poskakali na ladje. Boj z njimi na krovu bi sile Špancev preveč vezal na eno točko, tako da bi menda ne mogli preprečiti bližanja še drugim čolnom. Kmalu bi bila vsa ladja kakor poplavljená z rdečkožci in španska posadka bi podlegla premoči. Desetdnevni boji so pobrali belim 70 mož — vsi so postali žrtve puščic.

Ko se je bližalo ustje, so Indijanci odnehali. Obrnili so čolne in odveslali v domače brloge. Bilo je očitno, da mora biti morje blizu: pragozd se je redčil, vedno več je bilo trstja, obenem so se razmikali bregovi tako zelo, da jih je bilo komaj mogoče poznati. Čez nadaljnje tri dni je bilo opaziti valovanje, kakršno je značilno za morje. Po levi strani je plaval v vodi neznansko razsežen otok samih strohnelih dreves, kakor jih je reka nosila iz osrčja zemljine in izročala oceanu. Morski valovi so darila vračali in tako so debela blodila tja in nazaj, dokler niso obtičala kje v mrtvem pasu med morjem in reko. Trudni do mrtvega so se Španci ozirali, kje bi se mogli zasedrati, da bi vsaj eno noč v miru prebili. Odkrili so blatno plitvino. Tja so obrnili ladje ter spustili sidra. Drugi dan so sklenili, da bodo, ker so bili brez kompasa in zemljevida, pluli vzdolž obale proti zapadu iskat Mehiko. Nato so še 53 dni v nevarnostih in naporih brodarili po tujem morju. Imeli so srečo. Blizu izliva reke Panuco so ob nepopisnem veselju naleteli na prve naselbine belih ljudi. Bili so rojaki. Ti so jim pomagali, da so mogli tem hitreje naprej v pravo Mehiko. Ko so sestradani in v živalske kože odeti pustolovci pritavali v deželo, jih je staro in mlado osuplo gledalo kakor bitja iz pravljice sveta. Podkralj Mendoza je poskrbel, da siromaki niso predolgo ostali brez najnujnejših potrebščin.

Od ponosne ekspedicije, ki je nekoč jadrjala iz havanske luke, je ostala živa le četrtnina. Zaradi zlata so odšli in niti enega zrna niso prinesli. Pustolovščina se je končala s polomom, pa je vsaj na polomu obviselo nekaj herojske slave. Dogodki po Sotovi smrti so pustolovce prekovali v junake.

Potlej je ostala Florida na slabe glasu. Leta 1561 je prispel iz Madrida kraljevski ukaz, ki je velel, da španska krona ne bo več trpela pohodov v zavratno deželo.

PREŠEREN, II. Biografija 1800—1838 (življenje pesnika in pesmi). Spisal France Kidrič. 1938. Tiskovna zadruga v Ljubljani. Strani 433 (CDXXIII). — Po prvi knjigi, kjer je Kidrič zbral vse Prešernovo delo v prvotni obliki, to se pravi, brez vseh kasnejših nepotrebnih, kajkrat kvarnih popravkov, je sedaj pred javnostjo odprta II. knjiga, v kateri je opisano pesnikovo življenje do leta 1838, z njim vred pa je podana zgodovina Prešernovega rodu, Vrbe in dobe s pogledom v evropsko kulturno delo in miselnost; zlasti pa je do potankosti narisana Ljubljana, njeno prebivalstvo, kulturni delavci vseh struj in stremeljenj, med katerimi je Prešeren rasel, z njimi občeval, se umsko družil, delal in se boril ob ustvarjanju svojega nesmrtnega dela. Ob postanku njegovih pesmi ni določen samo čas, marveč je za vsako iskan in večinoma poiskan povod, vzrok in prilika, ki je bila pesniku zunanji nagib, da nam je podaril s svojo nedosežno stvariteljsko silo umetnika nov biser — novo pesem. Pri vsaki pesmi je iskan in podan izsledek: zakaj asonance, zakaj rime, zakaj taka kitica in ne drugačna in zakaj tako merilo; kako je bržkone Prešeren ob prijatelju Čopu pregledal vse klasično in evropsko pesništvo ter z nam neumljivo močjo zajemal iz naravnega studenca slovenske ljudske govornice in iz teh, še neobrušenih dragocenih kamenčkov zlagal umetnine, s katerimi je vsemu svetu dokazal, da je slovenski jezik v peresu umetnika-genija sposoben, izražati najvišje lepote duha in srca. — Gradivo, iz katerega je Kidrič črpal, je velikansko. Njegovo delo — le priznajmo — ni zabavno berilo. To je usedlina mnogoletnega napornega dela. Zdi se mi (vsaj meni se je tako godilo), da dobršnega dela te knjige ne moreš brati, če nimaš Prešerna pri rokah. Najsi ga bral že kdo ve kolikrat, še in še moraš seči po njem in ponovno uživati pesem, o kateri govori Kidrič. Za razčlenbo debele knjige ima prešernoslovec Kidrič samo pet naslovov. Jaz bi si jih želel več. Zakaj ko knjigo prebereš, se boš še in še vračal k njej, a je ne boš bral kot prvič. Iskal boš le poglavja in oddelke, ki jih želiš. Teh ne boš lahko našel, ako si jih sam nisi prej zaznamoval. Prav tako so latinske številke strani (do CDXXIII) vendarle preokorne. Naše oko je tako silno vajeno arabskih števil, da mi prav nič ne pomaga, čeprav je poteklo že skoro šestdeset let, odkar sem se jih prvič učil. Vse to so le zunanosti, s katerimi vsebina nima nič opravka. Prešeren je živel v prvih vznikih slovenskega preporoda, to se pravi, v dobi, ko je bila slovenščina le za kmečko ljudstvo, vsi drugi sloji so rabili za dopisni, uradni in občevalni jezik nemščino. V Ljubljani je bilo nekaj preporodovcev, a se niti Čop, Smole, Kastelic in ne Prešernovi strici niso stvarno ogrevali za to gibanje (Kidrič). To nam je samo dokaz, kako silno težko je bilo v dobi, ko je nemški duh uradno in zasebno po knjigi in šoli, kar je je sploh bilo, vklepal z močjo in pomočjo vlade vse avstrijske podanike, tem bolj naš mali slovenski narod. V takih časih je tem bolj občudovanja vreden Prešeren, ki se sam tudi ni kar nič lotil praznega modrovanja in prepiranja o preporodu, marveč je postavil svet pred dovršeno dejanje: s svojimi umotvori je preporod udejstvil in je ostal do danes in bo za vedno tista vihrajoča slovenska zastava, ki je noben sovražnik nikoli več ni snel in je sneti ne bo mogel. — Kidrič poudarja, ko govori o Prešernovi izbiri poklica, prav posebno materino željo, da bi bil France duhovnik, da bi tako Vrba imela novo mašo, ona sama pa oporo na stara leta in bi bila zaeno utešena

rodbinska ničemurnost. V redu. Vse je lahko res, toda edini in glavni motiv to ni bil. Kmečko življenje je bilo in je trdó. Ni čuda, da si vsak kmet in kmetica želita sina, ki bi drugam ne bil »otvezen« (na svojo družino) in bi jim lahko kaj pomagal. A druga resnica je brez dvoma tudi globoko zasidrana v vernosti slovenskih kmečkih mater. Od kod je pregovor, da pojdi na novo mašo tako daleč, da si nove podplate izhodiš zato, ker je Bog tako dober, da nam je dal spet duhovnika. To je eno. Drugo je materina ljubezen. Sina hoče imeti mati zase. In ves je njen dotlej, dokler nima žene. Menda ni treba razlagati, kako se skoraj kar redno ljubijo (?) snahe in tašče. — Tudi strici duhovniki so bili dosti uvidevni in niti malo niso Franceta v bogoslovje silili, kar je tudi modra mati kljub tihi želji razumela. Saj je dobro poznala sinov potratljivi značaj in ga je zato svarila: »H kasi nikar!« Čustvovanje brezniskih mater se izza Prešernove dobe do moje mladosti ni kar nič izpremenilo. In vendar mi je moja čudovito, nehlinjeno verna in pobožna mati po osmi šoli, ker ni nihče še vedel, kam bom krenil, ko sva sedela čisto sama na vrtu pod jablano, rekla: »France, pojdi, kamor veš, da bo prav za dušo in telo. Take misli pa sem, ker si potrjen, kar pojdi eno leto k vojakom. Preživ se mi še zdiš za lemenat.« — In če pogledamo zgolj gospodarske želje, naj jih razodene očetova poslovilna beseda, ko sem odhajal na prvo župnijo za kaplana: »Pojdi v božjem imenu. Samo to ti pa rečem, če boš kdaj, dokler bom živ, imel pet goldinarjev svojega denarja, pa mi piši. Ti jih še jaz pošljem pet, da jih bo deset.« (Tako je govoril moj oče, kajžar iz lesene bajte!) To sem zapisal zaradi tega, ker so se pri nas primeri, da so starši sina, ki ni hotel v bogoslovje, nekam zavrgli, preveč izrabljali, a plemenito mišljenje toliko in toliko staršev pa se je redno in trdovratno zamoščalo. — In še Prešernovo frajgajstovstvo! Sodim, da je vsak izobražen, razmišljajoč človek svoje vrste svobodomiselnik. Zato pa še ni nevernik. Vsaka doba prinaša svoja gesla, kakor modo. Kdor ni bil v polpreteklem času liberalec, je bil manj vreden človek. In danes? Taka, tako sodim, je bila tudi s Prešernovim svobodoumjem. Bil je necerkven, to gotovo drži; bil je zaradi rahlega srca, ki je prebridko občutilo udarce življenja, dvomljivec, časih celo obupanec. Nikakor pa ni verjetno, da bi tak um in genij toliko verskih resnic in lepot vpletal v svoja neumrljiva dela zgolj iz estetskih razlogov ali celo iz ozira na žlahto. Presilna stvariteljska moč je bila v njem, da bi se kot resničen nevernik ne mogel vsega tega ogniti. Sicer Kidrič Prešernovega »brezverstva« nikjer naravnost ne trdi, toda utegnil bi kdo iz mnogih opisov, da cerkvenih zapovedi (sv. obhajilo, sv. maša) ni točno izpolnjeval, to sklepati. — Na strani 99 pričuje Kidrič, da je bilo »razmerje službodajalcev iz boljših krogov do služinčadi zaupno« — in zato v službečem stanu samem še mnogo vdanosti v usodo. Usoda tedanjih kuharic, hišnih in kočijažev je bila brez dvoma boljša, kot je danes, kljub vsem socialnim pridobitvam. Zlepa ni bilo treba tedaj služkinjam na starost prosjačiti, biti kot revam na ramah občin. Služile so po 20 do 40 in več let pri isti družini in so si prihranile, da so sorodniki po teh stricah in tetah redno še dedovali. Mnogim so stari gospodarji v oporokah oskrbeli celo pokojnino. — Kidrič imenuje dosledno vaščane iz Vrbe Vrbenjce. Bržkone je bil zapeljan po Tomu Zupanu. Pri nas poznamo le Vrbovce ali kvečjemu Vrbnjane, pač pa vrbensko polje, vrbenske gmajne. Doma pa smo na Bistrici, na Breznici, na Rodinah in ne v Breznici itd. Napaka je v citatu: »noge

bolj driči kot vzdiguje, prav: noge driča. — Čop in Prešeren nista hodila ob savskem brodu, pač pa po savskemrodu. — Gorenjci točno ločimo proti in zoper, kar se sedaj v tisku zamenjava. »Ta je zoper mene«, »ta mi dela vse na zoper«, »kaj mi zopervuješ?« Zato bi sodil, da je »Kremnitzer s sadistično vneto zbiral gradivo zoper (in ne proti) Vodnika. — Vse to pa so le drobne malenkosti. Kidričevo delo je akademsko, resno in velikanske stvarne vsebine. Kdor se bo poglobil vanj, z vso resnobo, mu bo tudi podoba in doba Prešernova vse drugače segla do doživljanja kakor iz romanov, kjer jo oštarijski vzduh, bohotno napihnjen, vso ogrdi, da od samih črnih senc nikjer ne ugledaš žarečega sonca.

F. S. F.

Janka Mlakarja IZBRANI PLANINSKI SPISI. II. zvezek. Zbirka slovenskih planinskih pisateljev. Ljubljana, 1939. Založilo Slovensko planinsko društvo. Načrt za platnice izdelal Boris Kobe. Tiskala Narodna tiskarna v Ljubljani. Strani 288. — Mlakarjevi izbrani planinski spisi so spet narasli za obsežen zvezek. V njem so objavljeni sestavki, ki opisujejo pota po Stubajskih, Otztalskih, Ortlerskih in Severnih Apneniških Alpah ter Dolomitih. Razen nekaterih krajših odlomkov torej same ture po tujih državah. In prav zato je Mlakar zadel ob vprašanje, ki ga ni znal rešiti: kako naj pišemo tuja lastna imena? Slovenski pravopis odreja pisavo tujih lastnih imen precej drugače, kakor jih piše Mlakar. Saj ponekod dokaže, da pozna pravila, drugod pa gre spet mimo njih. Oblike kakor: vsled, nalik, dotični, akoravno, podam se, za z infinitivom, Edmund Grafova koč in podobne bi lahko izginile. Premalo skrbni pisavi tujih imen se pridružujejo tudi slabi prevodi (bolje »prestave«) teh imen — zlasti koč, dolin in ledenikov — ter celó nemogoče reči, kakor je: Mir ist's Wurst = meni je klobasa! Tako natančnih, dobesednih prestav iz nemščine pač ni treba! V splošnem ima Mlakar mnogo planinskega izražanja, vendar se celo tu težko izogne banalnemu izrazom. Opisi so medli in ne priključajo pokrajin pred nas. O razgledu pa včasih kar preveč preprosto pravi, da »je bil precej lep«. Kljub Mlakarjevemu poskusom je do prave slovenske planinske književnosti še dolga dolga pot. Nerazvjeni turisti pa bodo založnici kljub vsemu tudi za Mlakarjeve knjige hvaležni in si jih bodo gotovo želeli po planinskih kočah in domovih, saj so obilno ilustrirane. Pričakujemo opisov tur po domačih tleh z albumom slovenskih planinskih lepôt, kar bo še posebno v prid našemu turizmu.

Janko Moder.

Emanuel Kolman: V SVETLOBAH IN SENCAH. Založila knjigovoznica I. Avguštin, Jesenice 1939. Str. 71. — Kakor je simpatično, če skuša mlad človek z zbirko svojih prvih verzov presenetiti boroče občinstvo, je vendar v tej pogumni, skoraj prepogumni kretnji čisto preveč mladostne zaletelosti in zlasti nekritičnosti. Med nami so le redki, ki jim je to uspelo. Koliko zbirk takih poskusov je izšlo v zadnjem desetletju, drobnih, večidel v samozaložbi izdanih knjižic, pri katerih se je človek ustavil sicer z zanimanjem, prebral nekaj pesmi in jo zopet odložil. Mimo napora, mladeniškega, nedozorelega kipenja, ki ne ve kam z besedo, ni taka knjižica vsebovala malodane ničesar. In samo to je gotovo premalo. Zlasti za samostojno zbirko, ki naj predstavlja nekako žetev, ko pesnik potegne črto pod razdobjem svojega ustvarjanja, ko je preživel neko dobo in se pripravlja za novo. Kako lepo in prepričljivo je viden ta razvoj pri Župančiču ali pri Gradniku! — Nič drugače ni s pričujočo zbirko Emanuela Kolmana. Med pesmimi, ki jih ni nič manj nego šest in petdeset, jih je morda le nekaj,

ki bi zaslužile vsaj delno pozornost (Moji materi IV, Hrepenenje). Toda tudi pri teh, ki prav tako še ne spadajo v zbirko, ima bralec, dejal bi, občutek neke prisiljenosti in izumetničenosti, ki sta za pesnika kar preznačilni svojstvi. Le redko se zgodi, da iz pesmi, bolj iz posameznega verzja poblisne osamljena pesniška misel, toplo občutje in krepka dikcija. In ne samo to: pesnik ni povedal prav nič novega. Skoraj vsako njegovo metaforo smo slišali že nekje drugje; in vse to daje pesniškemu proizvodom pečat ohlapnosti in neiskrenosti, kar utruja in, ko odložimo knjigo, so verzi pozabljeni. — Svetujemo še enkrat: pesniške zbirke ne smejo nastati zgolj iz želje, ki jo narekuje zanos mladega človeka. Dozorevanje v človeku bo s takimi poskusi obračunalo samo.

Milan Šega.

Anton Štrekelj: ORGANIZACIJA GRAFIČNEGA DELAVSTVA V SLOVENIJI. Ljubljana, 1939. Izdala in založila Z. o. SGRJ. Tiskali Slovenija in Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Strani 102 besedila in 56 strani oglasov. — Pisec je spretno in skoraj znanstveno natančno zbral vso zgodovino od prvih neobglenih začetkov v letu 1867 pa do današnjega mogočnega razmaha organizacije črnih umetnikov. Vsi notranji in zunanji boji, vsi uspehi in neuspehi, vsa trenja z oblastmi in delodajalci, vsi napori za zboljšanje tarif in mejnih pogojev, vse to in še marsikaj je nanizano v tej spominski knjigi ob sedemdesetletnici organizacije. Prvi del bo z užitkom prebiral zgodovinar, tudi leposlovni, drugega pa delavski voditelj, ki bo strmel nad uspehi strnjene, dobro povezane organizacije. Le škoda, da je slog malce preveč znanstveno suh in ponekod čudno okoren. Tudi hrvaški izrazi: liki, grana, posecati, izvesten in podobno, jeziku niso v čast. Knjiga je obilno okrašena s podobami, s čimer še posebno dosega svoj namen. J. Moder.

N A Š E S L I K E K JAKČEVIM RISBAM Z OGRSKEGA

Med slovenskimi slikarji ga prav gotovo ni nobenega, ki bi se bil tako na široko razgledal po svetu, kakor ravno Božidar Jakac. Naši bralci poznajo tega simpatičnega umetnika kot odličnega portretista in priznanega ilustratorja, zlasti pa kot ostro opazujočega pokrajinarja svojkega pojmovanja in poudarjene čustvenosti. Zaključeni venci Jakčevih pokrajinskih motivov iz Istre, Dalmacije, pa iz Tunisa, Severne Amerike in Norveške so gotovo še vsem v živem spominu zaradi svoje nenavadne sposobnosti, do dobra označiti značaj pokrajine in njene posebnosti.

To pot objavljamo nekaj njegovih risb iz Madžarske. So to njegova zadnja dela, še nerazstavljena in še nikjer objavljena. Zaradi enotnega učinka so izbrane samo risbe.

Kako, da si je Jakac, ta Ahasver med našimi upodabljaljočimi umetniki, letos izbral prav Ogrsko za cilj potovanja? Odgovor je preprost. Madžarski oblikujoči umetniki so izdelali načrt, kako bi se moglo doseči izmenjavanje umetnikov raznih držav in jim tako omogočiti bivanje v tujini brez velikih, navadno posamezniku sploh nedosegljivih stroškov. To lepo misel je sprožil pisatelj in dramatik Nandor Koresmarosz iz Budimpešte, kjer imajo umetniki vseh vrst (pisatelji, oblikujoči, glasbeniki in drugi) krepko stanovsko organizacijo in res mogočen lasten dom, po vsej Madžarski pa v raznih pokrajinskih zanimivih krajih umetniške kolonije, kjer so jim na razpolago lepe delavnice in počitniški domovi, katere je sezidala zanje država, za nizko ceno ali pa sploh zastonj.

Doslej je Madžarska že sklenila z devetimi državami dogovore za izmenjavanje upodabljačih umetnikov. Posebni odbori v posameznih deželah poskrbijo, da more določeno število tujih umetnikov prebiti pri njih brezplačno po več tednov ali mesecev — zato pa uživa enako število njihovih umetnikov isto ugodnost v tuji državi. Z Jugoslavijo doslej tak dogovor še ni bil sklenjen, vendar je vse vpeljavno, da pride do tega. Prvi naš slikar, ki je na ta način prišel na Madžarsko, je Jakac. Preživel je ves mesec julij deloma ob Blatnem jezeru deloma v Budimpešti, ves čas kot gost madžarske umetniške organizacije.

S tega potovanja je prinesel domov polne mape risb in pastelnih slik, kar jasno priča, da je dobro izrabil to lepo priliko. Nepoznana pokrajina ga je močno zanimala, obenem mu je pa to bivanje v tuji deželi omogočilo priti osebno v stik s tamkajšnjimi umetniki in spoznati поблиže tudi njihovo delo in višino ondote umetnosti sploh. In v tem je ravno vrednost in pomen tega izmenjavanja umetnikov med narodi in državami.

Naše reprodukcije kažejo več najbolj značilnih motivov z Blatnega jezera, kjer je Jakac stanoval v svetovnem kopalšču Siófoku. Blatno jezero je nenavadno slikovito in je od nekdaj privlačevalo slikarje. Okolica je zlasti na severu vulkanskega značaja, kar kažejo ostro koničasti hribi in mnogoštevilni topli vreli ob jezerskem bregu, ki je posejan z vinskimi goricami, kjer raste odlična, močna kapljica. Jezero samo z okolico je pa tudi zgodovinsko — zlasti za nas Slovence — prav zanimivo, saj je tod nekje v bližini stala Kocljeva prestolnica, knežji Blatograd. Mnoga slovenska krajevna imena so se ohranila še do danes. Na polotoku, potisnjenem daleč v jezero, stoji vas Tihany s slovito samostansko cerkvijo, v temeljih staro skoraj 900 let. V njej je pokopan ogrski kralj Andrej. Kraj sam je pa znan tudi zaradi tega, ker se je prav tod klavrno končal poskus pregnanega zadnjega avstrijskega cesarja Karla, polastiti se vnovič ogrske krone. V spomin na ta dogodek so postavili na Kalvariji v Tihanyju daleč naokoli viden spomenik. — V Budimpešti so slikarja najbolj zanimali Donava in njena obrežja, posebno pa slikovita gotška stavba parlamenta, ki jo je tolikokrat ujel na papir. Ob donavskem bregu, severno nad Budimpešto, stojé pri Višehradu še danes mogočne razvaline gradu kralja Matjaža, bajnega junaka slovenske narodne pesmi. — Podoba Madžarske pa ne bi bila popolna brez — cigánov. Zato ni čudno, da je zašlo v Jakčevo popotno skicirko cigansko dekletce z zvedavimi očmi in pa ciganski kvartet, brez katerega si dežele skoraj misliti ne moremo.

Ni sicer s temi listi podana celotna in popolna podoba Madžarske — saj predvsem ni videti puste —, vendar je umel umetnik najznačilnejše, kar je v kratkem času videl na svojem popotovanju, podati tako preprosto, res svojsko in prepričevalno, da je tudi ta ozki odrez že skladna in dosti zaokrožena podoba te zemlje.

K. Dobida.

Ferdinand Humbert: ZBESNELI BIK. K tej naši sliki skoraj ni treba pojasnjevanja, saj je slehernemu razumljiva. Mogočnega bika na pašniku sta grom in blisk bližajoče se nevihte splašila, tako da je podivjal. V besnosti podira močno les, s katero je pašnik ograjen, da pobegne v prostost. Slikar je prav dobro podal vso surovo, a veličastno moč pobesnele živali, ki se ji sicer trdna ograja ne bo več dolgo mogla upirati. — Ferdinand Humbert se je rodil leta 1842 v Parizu in je bil slovit slikar zgodovinskih podob in dober portretist. Naša slika je iz leta 1867 in visi v Ženevski umetnostni galeriji.

DOM IN DRUŽINA

IZ ŽIVLJENJA ANGLEŠKE GOSPODINJE

STEFANIJA HUMEK

Med počitnicami, ki sem jih preživela v Angliji, sem imela tudi priliko opazovati, kako je urejeno gospodinjstvo v angleških domovih. Angleži so zelo navezani na svoj dom, zato jim je lepo, udobno in higiensko urejeno stanovanje prvo. Marsikaj, kar se nam zdi odveč ali vsaj manjšega pomena, je tam nujna potreba. Kar sem videla, je za nas zelo poučno, čeprav marsičesa ne moremo posnemati, zakaj mi smo v primeri z Angleži reven narod; toda tudi pri nas je dovolj gospodinjstev, ki bi jih lahko boljše opremili in vodili ter s tem našega človeka, zlasti po mestih, bolj navezali na dom in tako poglobili skupno družinsko življenje, udobnost in srečo.

Kako lepo je videti lične angleške družinske hišice z zelenimi, skrajno negovanimi vrtički, ki jih prav velikokrat oskrbuje največ nežna roka gospodinje. Že vrt sam nam kaže, kako je razvit pri tem narodu čut za snago in lepoto. Na nobenem vrtu ni videti plevela ali nesnage. Večinoma tlakovana vrtna pota vodijo med zelenimi, na poseben način vzgojenimi tratami, ki so sem pa tja zasajene s cveticami in lepotičnim grmičjem. Glavna razlika med našim in angleškim vrtom pa je, da na njem ni najti nobene zelenjadi. Vrt okrog hiše je tam park, zato vanj ne spada solata, krompir ali fižol na kolih. Ti vrtovi so mi bili zelo všeč, obenem me je pa zanimalo, kje gojé zelenjad, ki jo je pri nas videti povsod že od daleč. Ko sem prosila pojasnila v tej stvari, me je peljala gospodinja v drugi del vrta, ki ga ni bilo prej nič videti, ker ga je visoka in gosta živa meja ločila od prvega dela. Tu je bil skrit majhen, a lepo urejen zelenjadni vrtiček, na katerem je bilo prav dovolj raznih vrtnih pridelkov za vso družino.

Prav tako ugoden občutek ima gost, ko vstopi v angleško stanovanje, v katerem prevladuje skrajna snaga in prijetna udobnost. V dnevni sobi je poskrbljeno za mehke sedeže, s katerih je kar težko vstati; posebno pa vabijo človeka, kadar v bližnjem kaminu zažari svetel in topel odprt ogenj. Novejša stanovanja greje centralna kurjava, ki jo izpopolnjujejo električne peči, ako nenadoma pritisne hud mraz. Razen tega je povsod še kamin, ki daje sobi najprijetnejšo toploto — a ne samo pozimi kakor pri nas: Anglež zakuri, kadar mu je hladno, ne glede na koledar. To ravnanje ni potrata, ampak kaže smisel za pravo domačnost, ki mnogo pripomore, da je družina vedno rada doma, kjer ji je na razpolago prijetno topla družinska soba. Pa angleška gospodinja tudi sicer precej žrtvuje za svoj dom in gospodinjstvo. Večinoma uporabljajo vse praktične štedilnike na plin ali elektriko. Tudi na deželi, kjer ni plina, se gospodinjam ni treba ukvarjati s štedilnikom na drva in premog. Naprodaj so dobri in zelo popolni štedilniki na olje (neke vrste nafto), na katerih kuhajo prav tako lahko kakor s plinom. Vse omenjene vrste štedilnikov so tako izpopolnjene, da imajo gospodinja res lahko delo z njimi. Imajo mnogo raznih priprav za vse vrste pečenja, praženja in kuhanja; pečica ima steklena vrata, skozi katera je prav dobro videti, kaj se v njej godi, ne da bi jo bilo treba odpirati. Razen najnovejših štedilnikov je v vsaki kuhinji tudi električni hladilnik in ogrevalnik za vodo, ki

dostikrat zalaga s toplo vodo tudi kopalnico, da je vedno uporabna.

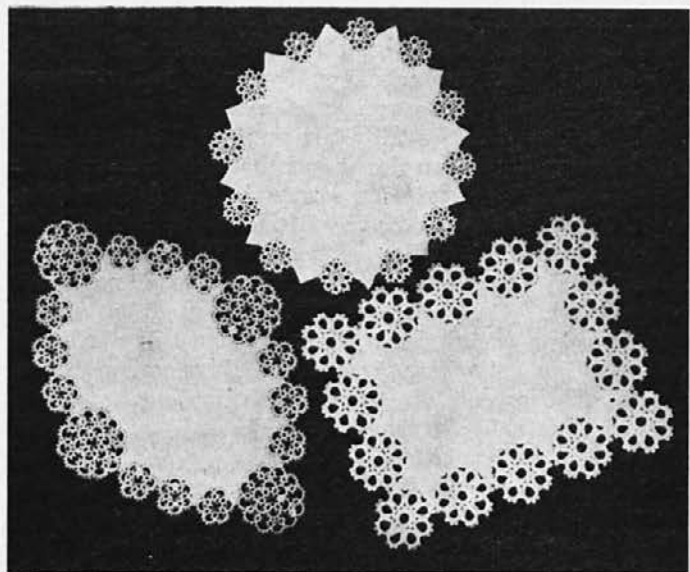
Delo v kuhinji si angleška gospodinja olajša in zmanjša tudi z raznimi drugimi pripravami, od električnih mešalcev do raznih strojkov, ki jih tam dobé za malenkosten denar v velikanski izbiri. Da sem laže presodila, kaj je tam gospodinja na razpolago, sem si ogledala največjo london-sko trgovino z gospodinjskimi potrebščinami. Izbira je bila tolikšna, da sem prebila v njej ure in ure, ne da bi se zavedela, kako čas beži. Ni mogoče naštet, kaj vse si tam gospodinja lahko privošči. Ni ga opravila v vsem gospodinjstvu, ki bi zanj ne bilo priprav vseh vrst — od velikanske izbire cunj, ki so prav tako orodje kakor kaj drugega — do kuhinjskih strojev in lepega posodja. Strojček za izdelovanje sladke smetane, ki mora biti vedno doma, angleška gospodinja tako pogosto rabi kakor naša stroj za mletje kave.

S kuhanjem ima gospodinja v tej deželi manj dela tudi zaradi tega, ker ji je na razpolago mnogo pripravljenih živil, ki jih je treba samo postaviti na mizo, n. pr. razni praženi žitni izdelki za zajtrk, majoneza za zabelo solate, razni shranki odlične kakovosti in drugo. S kuho se ne ukvarjajo preveč, vendar z majhnim trudom dosežejo velik uspeh, ker uporabljajo mnogo živil v čim naravnejši obliki, brez predelave, s čimer prihranijo mnogo dela. Presno maslo je na mizi pri vsakem obedu, prav tako sadje. Zelenjad samo skuha in postavijo na mizo; pri tem ji ohranijo prvotni naravni okus. Težke močnate jedi so manj priljubljene; pač pa delajo sladice, ki so po večini iz sadja, smetane in raznih krem, zato lahke, hitro narejene in zelo okusne. Mnogo uporabljajo pri mizi svežo, naravno sladko smetano kakor dodatek h kompotu, sladicam, kavi ali čaju. Angleški »luncheon« bi se poletel tudi nam mnogo bolj prilagel kakor naša običajna kosila, ki se še vedno pričenejo z vročo juho namesto s sadjem ali mrzlim prigrizkom.

Prav povsod, koder sem bila deležna angleške gostoljubnosti, sem občudovala izredno lepo in okusno pogrnjeno mizo, zelo skrbno postrežbo in izboren obed, ki ga pričara angleška gospodinja brez obilice truda, pehanja in zamude časa. Pri nekem imenitnem obedu sem bila trdno prepričana, da ima gostiteljica vsaj kuharico, če ne več oseb v pomoč. Vendar mi je na koncu razodela, da je pripravila obsežno kosilo sama s svojo hčerko in da bo prišla pomočnica samo po kosilu pomivat in pospravljat. Navzlic temu, da je sama skuhala obilno in izborno kosilo, pripravila mizo in drugo, nas je pričakovala lepo oblečena in čisto mirna, kakor da ni imela vse dopoldne nobenega posla.

Deklice se vseh gospodinjskih umetnosti naučé precej že v šoli. Vsaka šola ima vse prostore, ki so potrebni za gospodinjski pouk. Opremljeni so z vsemi najnovejšimi aparati za vaje v gospodinjstvu. In takih šol ima samo glavno mesto London brez predmestja čez štiri sto.

Na višku pa v angleškem gospodinjstvu ni samo kuhinja, ampak tudi vsi drugi prostori. Pralnica je tam prav tako važna kakor pri nas kuhinja. Povsod so aparati za pranje, pa tudi sušilne omare, ki jih greje plin. Perila namreč v glavnem mestu ni mogoče sušiti zunaj, ker se preveč zamaže. Nikjer več ne slišite stepanja prepreg in pohišva, ker imajo gospodinjke električne sesalce. Isti napredek sem našla na deželi in celo v hišicah za tedenski oddih, ki so, kar se tiče gospodinjstva, bolj opremljene kakor pri nas stanovanja premožnejših slojev. Marsikje jim je snaga in higiena važnejša od izvrstne kuhe, kar je gotovo hvalevredno. Povsod je vzoren red. Posebno posnemanja vredna

se mi zdi navada, da imajo otroci lahko večerjo že ob pol šestih zvečer in gredo takoj nato v posteljo. Odrasli večerjajo sami ter lahko nemoteno posedé in se razgovarjajo. Tako tudi gospodinja vsaj zvečer v miru obeduje. Pri nas, žal, majhni otroci skačejo okrog še ob devetih, pa tudi kasneje, namesto da bi bili že zdavnaj v postelji. Otroci se pri mizi lepo vedejo in jedo svojo hrano, ki je precej drugačna od one odraslih. Gospodinja je vedno snažno in prikupno oblečena, pa tudi gospodinjska pomočnica je povsod v uniformi ter nikoli površno oblečena ali brez nogavic itd.

Angleški gospodinja pridno pomaga tudi njen mož, ki je posebno spreten za strežbo pri mizi. Pri nekem popoldanskem čaju je postregel vsem gostom gospod, ki je nalival čaj, nosil smetano in prigrizek ter tako prijetno razbremenil gospodinjko, ki je imela dovolj opravka s pripravljanjem.

PRTIČI

ELIZA SKALICKY

Nikdar nimamo zadosti prtičev v svojem gospodinjstvu. Vedno jih potrebujemo pri serviranju, za pladenj, za košarico za kruh itd. Pa prav po teh drobnih rečeh spoznamo skrbnost in okus dobre gospodinjke.

Če imamo ostanke platna, jih skrbno hranimo. Najmanjši kos lahko dobro uporabimo. Z zvezdicami in ostankom platna lahko napravimo najlepši prtiček.

Prtiči, ki jih potrebujemo pri serviranju in za pogrnjevanje miz, naj bodo vedno iz pristnega lanenega platna.

Na sliki imamo tri prtiče, narejene iz platna in z zvezdicami. Te so delane s čolničkom in se imenujejo »frivolitetek«. Napravimo lahko zelo preproste ali pa tudi umetno sestavljene čipke in zvezde. »Frivolitetek« so predvsem lepe za životno in otroško perilo ter za okras pri robčkih in prtičih. Lahko rečemo, da so te čipke najbolj nežni in ljubeči okras za rob.

Štirioglati prtiček na naši sliki je iz debelega platna z zvezdicami, ki so narejene z zelo debelim kvačkancem številke 2, zato so zvezdice razmeroma velike.

Okrogli prtiček ima iste zvezdice, samo da so delane s kvačkancem številke 30.

Tudi ovalni prtiček ima zvezdice izdelane s kvačkancem številke 30, le da so že sestavljene in da je uporabljena

tudi pomožna nit. Okrogle zanke in loke delamo s čolničkom, le za vozle lokov uporabljamo pomožno nit.

Vsi trije prtiči so narisani tudi na naši poli v naravni velikosti in tudi število vozlov je označeno.

Če hočemo zvezdice ali čipke všiti v blago, moramo delati le z roko; na stroju bi nam namreč šivanka lahko presekala kak vozle pri loku ali kolobarju, ki bi se takoj odprl. Zvezdice ali tudi čipke všijemo na ta način, kakor bi delale luknjice. Zvezdice pripnemo na blago s sprednjimi vbodi. Zadaž blago odrežemo in pustimo samo pol centimetra. V okroglinah moramo blago do sprednjih vbodov nastriči kakor pri luknjicah. Blago zavijamo do vbodov in delo obšijemo kakor luknjice. Pri šivanju moramo obenem prijeti zanke zvezdic. Ta način obšivanja je mnogo močnejši in lepši kakor navadno zankanje, kajti pri všivanju prijemljemo s šivanko dvojno blago.

»Fruvolitete« so zelo trpežne in, če so pravilno izdelane, tudi pri pranju ne izgubijo svoje ljubke oblike.

ZDRAVJE IZ SADJA IN ZELENJAVE

JELICA KURET

Le malo gospodinj ve, kako zelo koristimo svojemu telesu, če uživamo sveže sadje in zelenjavo. Veliko žen še danes ni prepričanih o redilni in zdravilni vrednosti raznih sadežev, temveč imajo sadje še vedno samo za posladek, ki prazni denarnico. In vendar to ni res.

Najprej nam dá narava jagode. Moramo jih počasi in dobro žvečiti. Pri obolelih jetrih so izborno zdravilo. Črešnje čistijo kri. Ribezljiva kislina odpira in ribezljev sok je dober pri prehladu. Kosmulje poživljajo žleze in dobro vplivajo tudi na prebavo. Ker čistijo kri, so priporočljive pri krvnih boleznih. Pa tudi slab želodec okrepijo. Pri driski so priporočljive borovnice, te tudi čistijo kri in poživljajo žleze, ker vsebujejo železo in fosfor. Tudi kosmulje imajo v sebi železo in fosfate in so zato zelo priporočljive pri slabokrvnosti. Brusnice moramo uživati samo zelo zrele. Čistijo telo, če jih večkrat na dan jemo, dobro delujejo tudi pri ledvičnih boleznih, pri boleznih na mehurju in pri nevralgiji. Češplje so enako vredne sveže ali suhe. Sveže češplje in njihov sok poživljajo živce in možgane. Suhe češplje urejajo prebavo in so zdravilno sredstvo, ki hitro pomaga pri katarju in zasliženju. Breskve uživamo tudi le zelo zrele. Poživljajo nam žleze. Paziti pa moramo, da jih ne pojemo preveč hkrati. Posušene bezgove jagode imejmo v zalogi čez vse leto. Če zaužijemo nekaj jagod po jedi, nam pospešijo prebavo. Imajo tudi obilo organskih hranilnih soli in zato ugodno vplivajo na sestavo krvi.

Kakor sadje, tako ima tudi mlada zelenjava svoje hranilne in zdravilne vrednosti. Zelo dobro sredstvo za okrepitev žlez in za čiščenje krvi so redkvice, zmešane s kislico in regratom. Uživamo jih kot solato. Redkvice je znana kot dobro sredstvo zoper raka in otekline vseh vrst in tudi čisti slabo kri. Dokler je rabarbara mlada, jo uživamo, vsako jutro po eno steblo. Ni boljšega sredstva zoper zaprtje in težko kri. Ravno za stare ljudi je to kaj preprosto sredstvo, da se ohranijo zdrave in sveže. Sveže kumarice uživamo le olupljene in zribane ali zrezane na rezine; zelo dobro vplivajo na jetra in čistijo kri. Kot lepotilno sredstvo pa je sok kumaric že dolgo znan. Pri zelenjavnih juhah uporabljamo veliko pora. Ima isti dober učinek kakor čebula in česen, ki sta zaradi svojih zdravilnih lastnosti znana po vsem svetu. Manj znan je hren zaradi svoje zdravilne vrednosti. Kdor ima preveč želodčne kisline, naj pojé

zjutraj po kavi dve do tri noževke konice zribanega hrena. Tudi na tešče ga lahko uživamo; zelo oživljajoče deluje na ledvice in čreva. Otroci imajo zelo radi surovo korenje, ker jim že zdrav čut pove, da korenje dobro vpliva na želodec in prebavo. Vse poletje bi morali uživati vsako dopoldne surovo korenje ali v solati ali pa kar takega. Prav tako zdravo za otroke in odrasle je uživanje surove kolerabice v solati. Pomaga otroškemu telesu pri rasti in čisti kri škodljivih snovi.

DOBRA KUHARICA

PESNA JUHA

Nastrgaj kakor kislo repo $\frac{1}{2}$ kg olupljene pese, zarumeni 8 dkg surovega masla z žličico sladkorja, prideni drobno seseklano čebulo, peso, ščepek kumne, osoli, pokrij in duši do mehkega. Ko je zmehčano, potresi žlico moke in zalij z $\frac{1}{2}$ l tople vode ali kostne juhe. Kuhaj še četrto ure, prideni žlico kisle smetane in olupljeno, na kosce zrezano hrenovko in kuhaj vse skupaj še pet minut.

STROČJI FIŽOL S PARADIŽNIKI

Pol kilograma stročjega fižola obreži, zreži na poševne rezance in ga stresi v kozo, prideni dve žlici olja, majhno zajemalko vode in drobno zrezano čebulo. Pokrij in duši. Nato ga osoli in prideni enega do dva prevreta in pretlačena paradižnika, strok strtega česna, žličico peteršilja in žlico kisle smetane. Duši še nekaj minut in postavi potem s krompirjevim prirejem na mizo.

POLENTNI VLOŽKI Z DROBNJAKOM

V liter zavrele, osoljene vode stresi $\frac{1}{2}$ l koruznega zdroba, primešaj tri žlice olja in kuhaj deset minut. Nato polento dobro zmešaj in ohladi. Zmešaj dva rumenjaka, prideni žlico drobnjaka, ohlajeno polento in sneg dveh beljakov. Razgrej v kozi dve žlici olja, oblikuj z žlico vložke in jih pokladaj v olje. Ko na eni strani zarumené, jih obrni, da zarumené še po drugi strani, in jih postavi kot samostojno jed s pesno, krompirjevo ali kako drugo solato na mizo.

VRVICA PLOŠČA S STROČJIM FIŽOLOM

Skuhaj v slani vodi $\frac{1}{4}$ kg vrvice in kuhane odcedi. Mešaj y skledi $\frac{1}{8}$ l kisle smetane, žlico nastrganega hrena, primešaj ohlajene vrvice in postavi na ognjišče, da se vse dobro segreje. Nato stresi vrvice v sredo velikega krožnika, okrog pa naloži s surovim maslom zabeljen fižol in postavi kot samostojno jed z nastrganim bohinjskim sirom na mizo.

BRESKOVA STRJENKA

Razpolovi in olupi 1 kg breskev, tri do štiri sadeže zreži na drobne kocke, druge pa pretlači. Zrezane kocke potresi z žlico vaniljevega sladkorja in jih postavi na hladno ali na led. Pretlačene sadeže zmešaj z 10 dkg sladkorja, dodaj 4 dkg bele želatine (ki si jo raztopila v polmici vroče vode), primešaj kocke in mešaj, dokler se ne začne strditi. Nato primešaj $\frac{1}{2}$ l sladke, stepene smetane, ki si ji primešala žlico sladkorja, in daj to kremo v oblike ali kozarce, ki si jih oplaknila z mrzlo vodo. Postavi za tri ure na led. Strjeno kremo zvrni na krožnik — obliko položi za hip v vrelo vodo — in okraši vsak kupček s koščkom olupljene in oslajene breskve in smetane. Če pa daš to kremo v kozarec, daj na vrh vsakega kozarca košček breskve in brizg sladke smetane.

M.R.

ZABAVA IN ŠALA

ANEKDOTE IN SMEŠNICE

KAKO POSTANEŠ PRILJUBLJEN

Chamforta so некоč vprašali, kaj mora človek storiti, da ga ljudje ne zasovražijo in se jim ne zameri.

»Nič ni lažjega!« je vzkliknil Chamfort. »Človek ne sme biti značajan in pa misliti ne sme po svoje!«

KAJ SO ŽENSKE

Fontenelle je bil med najbolj duhovitimi možmi svojega časa. Ko so ga vprašali, kaj je po njegovem mnenju lepa ženska, jim je odgovoril:

»Lepa ženska je raj za oči, pekel za dušo in vice za denarnico.«

POHVALA

Pisatelj Tieck je некоč bral Goetheju svojo romantično dramo v verzih: Življenje in smrt svete Genovefe. Goethe je o tem takole pravil:

»Tieck je začel brati ob osmih in ko je končal, je bila enajst. Devete in desete nisem slišal biti.«

NEZMOTLJIVA ZNANOST

Znani italijanski antropolog Lombroso je dobil некоč pri ravnatelju pariške policije fotografije hudodelk za svoje nove delo. Ko je knjiga izšla, je Lombroso en izvod poslal tudi ravnatelju pariške policije.

Lombroso je vsaki fotografiji posvetil dušeslovno razlago, v kateri je dokazoval, kako ima ta obraz značilna znamenja hudodelke iz naslade, drugi spet običajne poteze hudodelke pod vplivom alkohola in tako dalje. Ko je zdaj ravnatelj policije natančneje pregledoval obraze, je odkril veliko pomoto: Ko je posojal Lombrosu fotografije, se je zmotil. Ni mu poslal fotografij hudodelk, temveč trgovk, ki so morale некоč prošnji za trgovinsko dovoljenje priložiti tudi — svoje slike in popis dotedanjega življenja.

SREDSTVO ZA DOLGO ŽIVLJENJE

Ko se je nekdo pritoževal nad staranjem, mu je skladatelj Auber odgovoril:

»Dragi moj prijatelj, staranje je doslej še zmeraj edino sredstvo, ki so ga iznašli za dolgo življenje.«

RAZUMLJIVO

Starejšega, živčno hudo razdražljivega gospoda so vprašali, zakaj ima zmeraj vato v ušesih. Odgovoril jim je:

»Navajen sem, da kar naprej bobnam s prsti, pa ne morem prenašati ropotanja.«

IZ DNEVNIKA

Mlada gospodična se pelje v Ameriko. Vsak večer si skrbno zapisuje svoje doživljanje v dnevnik.

Ponedeljek: Odhod. Lepo vreme.

Torek: Velika slovesnost na ladji. Spoznala sem poveljnika. Zelo ljubezniv gospod.

Sreda: S poveljnikom sem se dolgo časa razgovarjala na krovu. Nekako čudno se vede.

Četrtek: Poveljnik mi grozi, da bo potopil ladjo, če ne bom uslišala njegove prošnje za poroko.

Petek: Šest sto ljudem sem rešila življenje, ker sem ga uslišala.

V soboto ni več pisala dnevnika.

IZ DESETAKA DROBIŽ

Zdravnik, ko sreča znanega krojača: »Vaša družina je silno zdrava, mojster!«

Krojač: »Tudi vi si že dve leti niste omislili nove obleke.«

SLABO RAZUMEL

Odvetnik: »Vendar bi bilo dobro, če bi imeli alibi. Vas ni nihče videl takrat, ko je bilo vlomljeno?«

Vlomilec: »Hvala Bogu, nihče!«

NA DEŽELI

»Vidiš, Drago, ta žival je svinja.«

»Zakaj pa, očka? Kaj pa je naredila?«

DOBER ODVETNIK

V neki družbi pripoveduje trgovec, da je nekomu posodil dva tisoč dinarjev, za katere pa skoraj nima več upanja, da bi jih še kdaj dobil.

»Prav rad dam onemu, ki mi ta dolg izterja, polovico,« je še pristavil.

»Velja,« mu je segel v roko mlad odvetnik.

Čez nekaj dni je prišel odvetnik k trgovcu in sporočil:

»Meni obljubljeno polovico dolga sem srečno izterjal, zdaj pa glejte, da boste tudi vi svojo dobili,« in je odšel.

FIZIKALNI POSKUS

Učitelj: »Kokalj, če bi med nevihto božal mačko po hrbtu, posebno proti dlaki, kaj bi skočilo vate?«

Dijak: »Mačka.«

ZAGOVOR, KI DRŽI

Sodnik: »Navajate, da ste to v pijanosti storili. Tega vam sploh ne verjamem.«

Obtoženec: »Zakaj ne, gospod sodnik? Kaj mislite, da bi se dal ujeti, če bi bil trezen?«

TOLAŽBA

In naj bo dekle še tako staro, ko se poroči, postane mlada žena.

VLAKOVODJA SE JE ZMOTIL

Neki domačin je vstopil na celjski postaji na vlak in se mirno usedel v svoj oddelek. Kmalu je vlak odpeljal proti Mariboru. Čez nekaj časa je prišel sprevodnik ščipat vozne listke in videl, da ima naš znanec vozovnico proti Žalcu. Vljudno opomni potnika na pomoto, ta pa se nasmehne:

»Gospod sprevodnik, kaj mislite, da vlakovodja že ve, kako ga je polomil?«

OH, TE TUJKE!

Gospa Kosmačeva se svoji prijateljici pritožuje nad svojo nečakinjo:

»Pomisli vendar, Amalija, moja nečakinja Marija, ki je bila zadnjič pri meni na obisku, zdaj že četrto leto obiskuje konservatorij. Le kaj se neki učijo tam, te vprašam! Ko sem jo namreč prosila, naj mi malo pomaga pri konserviranju sadja, sploh ni znala za nobeno reč prijeti. Oh, saj pravim, današnje šole!«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

OB VODI

(Franjo Tanjšek, Št. Andraž. — 19 pik.)

LUČ

(Belokranjica, Rožni dol. — 10 pik.)

		22		
	19	17	6	
	9	11	6	5
	21	6	5	23
6	13	16	17	18
	19	21	10	9
	10	21	6	13
		6	23	18
		6		
	5	1	10	
15	21	16	4	15
	16	19	21	
		10		

ČRKE

(Ivan Tratar, Javorje. — 9 pik.)

e o n o m m s l ž a j d j
t l s u o ž o u t i a s .

ČUDEN NAPIS

(M. Mihelič, Sodevci. — 15 pik.)

Bol Eni Toim Amo
A dr Av = o o

ROŽE

(V. L., Litija. — 6 pik.)

Šipek, baldrijan, norica, volčin, ma-
čeha, šopek, podlessek, jerebika.

UGANKA

(Janko Moder, Dol. — 17 pik.)

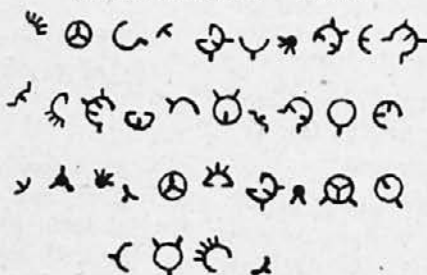
Pogosto vidiš prvo stvar,
ima jo vsak že kolesar.
Zahajaj v drugo mi nikar,
preveč bo tvoji mošnji v kvar!

Besedo drugo k prvi daj!
Glej, tretjo stvar imaš sedaj:
o njej si slišal v šoli vsaj.

Če prvo stvar doživljaš v drugi,
boš potlej brž po tej zaslugi
uganil mi obe stvari,
ker tretja ti bo pod očmi.

IZ KANIBALŠČINE

(Prokijon, Ljubljana. — 22 pik.)

MNOŽENJE

(Tek, Ljubljana. — 21 pik.)

3. 18, 6. 1, 1. 15, 2. 22, 1. 24, 1. 13, 1. 21

RAČUNSKA SKRIVALNICA

(J-ša, Rožna dolina. — 8 pik.)

O V C E
B R E Z
R I B E

Ključ: 3 5 6 0 1 8 4 7 2 = kraj v Slo-
veniji.

SPORED POSTAJ

(Dolmit, Št. Rupert. — 13 pik.)

Ljubljana	8,35	»Bratje« - Jalen
Venezia	12,05	Plošče: plesna glasba
Sofija	1,01	Verdi: »Traviata«
Beograd	2,03	Beethovnov ciklus
Zagreb	2,31	Trobente
Berlin	3,21	Koncert
Brno	4,03	Komorna glasba
Lipsko	4,07	»Don Carlos« - Verdi
Königsberg	4,05	Otroška ura
Rim-Bari	7,51	»Lepe sanje« - fantaz.
Varšava	21,05	Opereta »Gejša«

NA BORZI DELA

(Kozma, Ljubljana. — 7 pik.)

Poklic	Ime	Star
cestni delavec	Adolf Abram	23 let
cestni delavec	Soter Selan	21 let
pleskar	Milan Holožan	41 let
ključavničar	Edvard Kalin	34 let

ČRKOVA PODOBNICA

(Nace Cuderman, Tupaliče. — 12 pik.)

OPRE O PIRA

VREMENSKA NAPOVED

(Dun, Ljubljana. — 14 pik.)

K D R O L B A A
N N B S O U E A
A O O A B P K L
E E E D A S V M
D Ž V L O A E E
N O O N O Č M B
O L B V R O A S
N E O I J S B C
E O R M E E V P

KONJICEK

(Fek, Ljubljana. — 16 pik.)

n	j	r	n	l	o	t	o
k	a	e	ž	a	t	o	k
l	v	e	ž	t	s	m	e
s	a	e	e	o	t	a	d
a	l	m	o	u	v	r	i
r	t	m	e	o	r	i	r

RAČUN

(Tone, Ljubljana. — 11 pik.)

6 12 1 2 — 7 12 — 6 12 — 1 2 —
6 12 1 2 4 5 — 6 12 1 2 — 9 2 11 10 2 —
7 12 — 6 12 — 1 2 — 9 2 11 10 2 4 5 —
9 2 11 10 2 — 10 12 3 8 5 14 8 2 —
7 12 — 6 12 — 1 2 — 10 12 3 8 5 13 5 —
10 12 3 8 5 14 8 2!

Ključ: 3 4 10 9 = čebelji izdelek,
13 5 6 7 = smoter, 1 12 14 = del sobe,
11 2 8 = vrednostni papir.

REŠITEV UGANK V AVGUSTOVSKI ŠTEVILKI

Iz voznega reda. Vzemi začetno
črko najprej prvega, nato tretjega, dru-
gega, četrtega mesta in tako še trikrat.
— V znamenju točnosti.

Romb. Jemlji proti desni v krogu
najbolj zunanje črke. — Dokler konja
lové, mu ovsu molé.

Uganka. Motorno kolo.

Konjiček. Otroci so blagoslov
družine in bodočnost naroda.

Fiziognomična. Grafolog.

Vaja.

2	1	8
8	1	5
7	1	3
1	5	3
1	5	3
1	5	3

Klas. Jemlji 1., 5., 2., 4., 3. črko itd.
— Prazen klas pokonci nosi glavo.

Ena čba. Mladost, ost: sadika, sad;
Mladika.

Račun. Iz nič ni nič.

Iz književnosti. Janez Jalen:
Ovčar Marko.

Črkovnica. Začni abecedo z o. —
Ako je črn, še ni vrag.

Posetnica. Ravnatelj Narodne
banke.

Križ. 1. Božič, 2. svila, 3. Pavel, 4.
sreda, 5. Ljubljana, 6. Bonaparte, 7. dva-
najsti, 8. lepopisje, 9. plamenica, 10. mu-
zik, 11. papež, 12. Elija, 13. pajek. —
Živel papež Pij dvanaajsti!

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljavci ugank naj pošiljajo tudi svoje rokopise na isti naslov.